

3

Demografie

rok 2011

ročník 53

revue pro výzkum
populačního vývoje

Pavel Čtrnáct
Úvodník

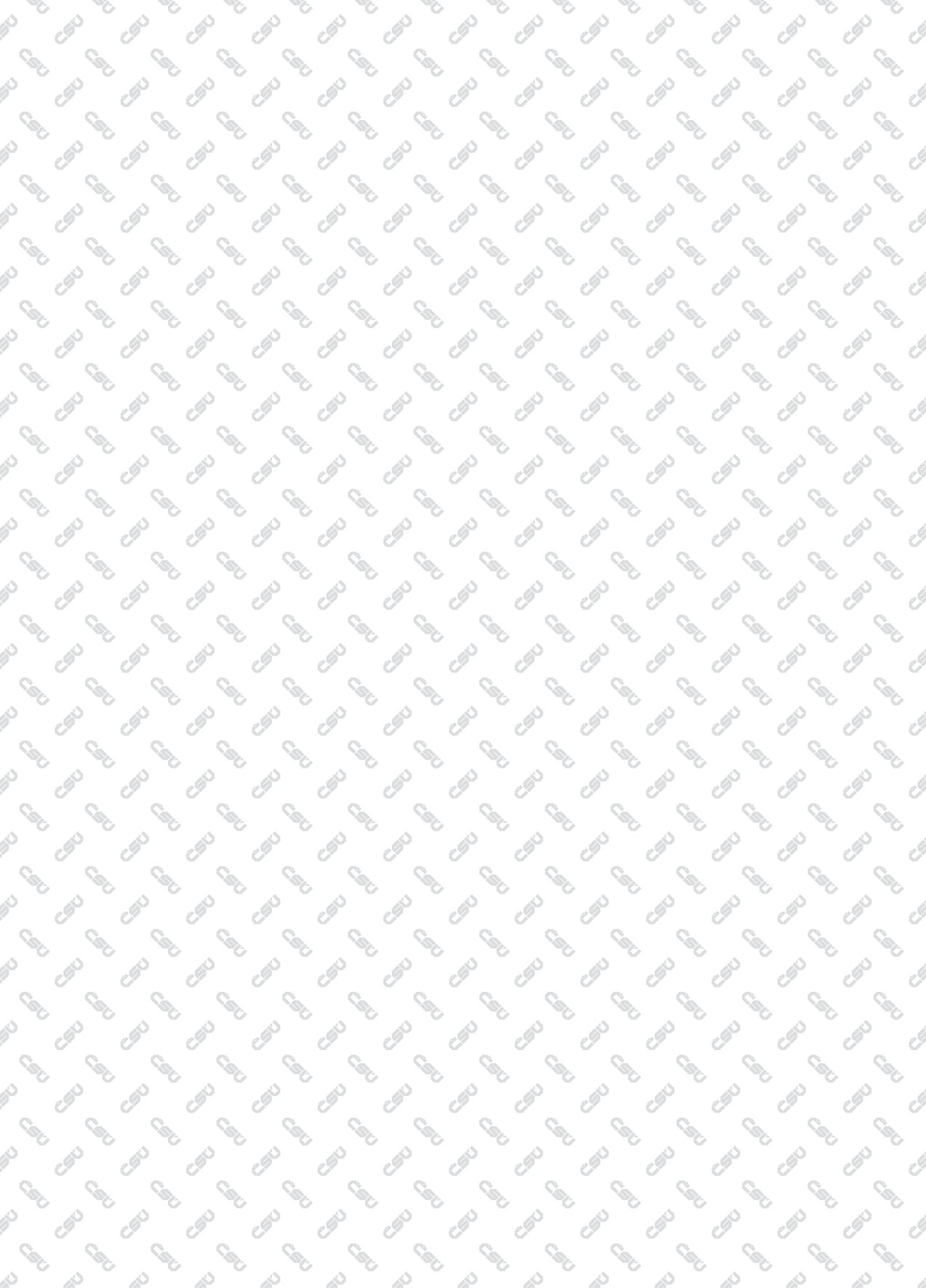
Michaela Němečková
Vývoj obyvatelstva České republiky v roce 2010

Zdeněk Dušek – Šárka Šustová
Analýza obyvatelstva z hlediska rodinného stavu s využitím modelů
vícestavové demografie

Dagmar Bartoňová – Ondřej Nývlt
Rodinné domácnosti na trhu práce: vývoj ekonomické aktivity matek
a otců z hlediska věku dětí

Luděk Šídlo
Stárnutí lékařů primární zdravotní péče
v České republice

ČLÁNKY | ARTICLES

184 Pavel Čtrnáct

Úvodník | Editorial

185 Michaela Němečková

Vývoj obyvatelstva České republiky v roce 2010 | Population Development of the Czech Republic in 2010

205 Zdeněk Dušek – Šárka Šustová

Analýza obyvatelstva z hlediska rodinného stavu s využitím modelů vícestavové demografie | Analysing Marital Status Using Multistate Demographic Modelling

215 Dagmar Bartoňová – Ondřej Nývlt

Rodinné domácnosti na trhu práce: vývoj ekonomické aktivity matek a otců z hlediska věku dětí | Family Households in the Labour Market: The Economic Activities of Mothers and Fathers by the Age of Their Children

223 Luděk Šídlo

Stárnutí lékařů primární zdravotní péče v České republice | The Ageing of Primary Health Care Physicians in the Czech Republic

DISKUSE | DISCUSSION

234 Michaela Kleňhová

Sledování nejvyššího dosaženého vzdělání u nás a v zahraničí | Monitoring Educational Attainment in Czech Republic and Abroad

236 Daniel Chytil

Současnost statistiky zahraniční migrace v ČSÚ | Current International Migration Statistics in the Czech Statistical Office

SČÍTÁNÍ LIDU | POPULATION CENSUS

238 Pavel Čtrnáct

Ukončení etapy terénních prací sčítání lidu 2011 | Completion of Fieldwork for the Census 2011

RECENZE | BOOK REVIEWS

241 Petra Berrová

Venkovská rodina na Plzeňsku v předminulém století | Rural families in the 19th Century in the Pilsen region

242 Ján Valo

O populačnom vývoji Podkarpatskej Rusi v Československu | The population development of Carpathian Ruthenia in Czechoslovakia

244 Markéta Pechholdová

Demografie: analýza a syntéza | Demographics: Analysis and Synthesis

ZPRÁVY | REPORTS

247 Životní jubileum Věry Kuchařové

Lifetime Jubilee of Věra Kuchařová

249 Zpráva o konferenci: Demografii a vzdělání

Conference Report: Demography and Education

250 Nejoblíbenější jména našich dětí

The Most Popular Children's Names

251 Sebevraždy v České republice

Suicides in Czech Republic

PŘEHLEDY | DIGEST

252 Jakub Hrkal

Anglické a české termíny pro souhrnné ukazatele zdravotního stavu obyvatelstva. English and Czech Terms for Summary Measures of Population Health

258 Hana Bednářová – Pavel Čtrnáct

Lidstvo dosáhlo počtu 7 Miliard | The World Population Has Reached 7 Billion

272 Radek Havel

Pohyb obyvatelstva České republiky ve městech nad 20 tisíc obyvatel v roce 2010; Pohyb obyvatel České republiky podle krajů a okresů v roce 2010 | Population and Vital Statistics of the Czech Republic 2010: Towns with More Than 20 Thousands Inhabitants; Population and Vital Statistics of the Czech Republic 2010: Regions and Districts

BIBLIOGRAFIE | BIBLIOGRAPHY

Názory autorů se nemusí vždy shodovat se stanovisky redakční rady. | The opinions expressed by individual authors do not represent the opinions of the Editorial Board. Demografie je recenzovaný odborný časopis. Demografie is a peer-reviewed journal.

VÁŽENÍ ČTENÁŘI,

Pavel Čtrnáct

po delší době dochází v redakční radě a v redakci časopisu Demografie k několika změnám. Místo předsedkyně redakční rady opouští po více než 25 letech Ing. Jiřina Růžková, CSc. K jejímu životnímu jubileu vyšel medailon (Demografie, 2010, 52 (2): 136–137), který shrnuje její bohatou celoživotní práci ve státní statistické službě a rozsáhlou publikační a organizátorskou činnost. Obětavá práce Jiřiny Růžkové pro Demografii trvala vlastně polovinu celé doby vydávání časopisu. Její velkou zásluhou je i to, že Demografie přestála některá těžká období, kdy dokonce hrozilo ukončení existence časopisu. Jiřina Růžková zůstává dále členkou redakční rady. Za její dlouholeté působení v jejím čele jí patří upřímný dík a vysoké uznání.

Na vlastní žádost odcházejí rovněž dlouholetí členové redakční rady Ing. Milan Kučera a PhDr. Milan Aleš. Oba tyto významní demografové patří k autorům dlouhé řady příspěvků publikovaných v našem časopise. Svoji práci v redakční radě významně přispěli k rozvíjení odborné úrovně Demografie a zasluhují vysoké ocenění. Medailon k životnímu jubileu Milana Kučery vyšel v Demografii, 2009, 51 (3): 211–216 a dílo Milana Aleše bylo zhodnoceno v Demografii, 2008, 50 (2): 141–142.

Předsedkyní Českého statistického úřadu doc. Ing. Ivou Ritschelovou, CSc. byli k 1. červnu 2011 jmenováni novými členy redakční rady Ing. Markéta Arltová, Ph.D., RNDr. Tomáš Fiala, CSc., Ing. Mgr. Martina Miskolczi (všichni Fakulta informatiky a statistiky VŠE), RNDr. Boris Burcin, Ph.D., Mgr. Klára Hulíková, RNDr. Luděk Šídlo, Ph.D., (všichni Přírodovědecká fakulta UK), RNDr. Pavel Čtrnáct (předseda redakční rady) a Mgr. Terezie Štyglerová (oba ČSÚ). Redakční rada má nyní 18 členů.

Ke změně dochází i na místě výkonné redaktorky. Z této pozice odchází po 15 letech Mgr. Věra Hrušková, CSc. Její obětavá práce je spojena s náročnými úkoly vyhledávání autorů, projednávání článků a studií, příspěvků do jednotlivých rubrik, zajišťování recenzí článků, zpráv o významných událostech v oboru demografie atd. Kromě toho spolehlivě zajišťovala veškeré provozní záležitosti a vytvářela dobré podmínky pro práci celé redakční rady. Redakční rada proto vysoce oceňuje výsledky její práce a vyslovuje upřímný dík. Výkonnou redaktorkou Demografie se stala od 1. července 2011 Mgr. Marie Průšová (ČSÚ).

Redakční rada Demografie bude pokračovat v nastolené cestě orientace časopisu především na nové metody demografického výzkumu a interpretace dat a diskusi o nich.

Přejeme všem svým novým kolegyním a kolegům hodně úspěchů a našim čtenářům uspokojení z hodnotných a zajímavých článků, studií a přehledů.

VÝVOJ OBYVATELSTVA ČESKÉ REPUBLIKY V ROCE 2010

Michaela Němečková

POPULATION DEVELOPMENT OF THE CZECH REPUBLIC IN 2010

This article describes the demographic situation in the Czech Republic in 2010 and evaluates it in the context of recent development. The study analyses the changes in age and marital status structures and stagnation in fertility as well as the development of mortality, nuptiality, divorce and the abortion rate. Migration is also discussed. The analysis is based on data processed by the Czech Statistical Office

Keywords: demographic development, population, age structure, nuptiality, divorce, fertility, abortion, mortality, migration, Czech Republic

Demografie, 2011, 53: 185–204

Demografický vývoj v ČR v roce 2010 potvrdil pozitivní vývoj úmrtnosti a potratovosti, ale také stagnaci v úrovni dalších složek demografické reprodukce, a to plodnosti a rozvodovosti. Zároveň naznačil možné zastavení dlouhodobě klesající úrovně sňatečnosti. Největší meziroční změny v absolutním počtu demografických událostí byly zaznamenány v oblasti zahraniční migrace, u ostatních sledovaných procesů se výrazně neměnily. Meziročně mírně poklesl počet sňatků (o 1,1 tis. na 46,7 tis.), živě narozených (o 1,2 tis. na 117,2 tis.), zemřelých (o 0,6 tis. na 106,8 tis.) i potratů (o 1,3 tis. na 39,3 tis.), více bylo naopak hlášených rozvodů (30,8 tis.).

V průběhu roku 2010 se počet obyvatel ČR zvýšil o 26,0 tis. na 10 532,8 tis. Na populačním růstu se podílela jak převaha živě narozených nad zemřelými (o 10,3 tis., 40 % celkového přírůstků), tak kladné saldo zahraničního stěhování (15,6 tis.). Stejně jako v předcházejících šesti letech nejvýrazněji rostl počet osob ve věku 65 a více let, což se projevilo i zvýšením průměrného věku obyvatel ČR a indexu stárí.

V roce 2010 bylo uzavřeno 46,7 tis. manželství, o 1,1 tis. méně než v roce 2009. Byl tak znovu překonán historicky nejnižší počet sňatků po roce 1918. Nižší byla také úroveň sňatečnosti, i když její snížení již nebylo tak razantní jako v předcházejících dvou letech. Při setrvání intenzit sňatečnosti svobodných na úrovni roku 2010 by do 50 let věku uzavřelo manželství 55 % svobodných

mužů a 62 % svobodných žen, o jeden procentní bod méně než za situace roku 2009. Průměrný věk při prvním sňatku se dále zvýšil u ženichů i nevěst, na 32,2 let u mužů a 29,4 let u žen. Ve srovnání s rokem 2009 byla v roce 2010 nižší i sňatečnost rozvedených.

Podle údajů přebíraných z Informačního systému Ministerstva spravedlnosti ČR bylo v roce 2010 rozvedeno 30,8 tis. manželství. Pokles zaznamenaný v roce 2009 byl tedy jen přechodný. Úroveň rozvodovosti dosáhla rekordních 50 % – každé druhé manželství by při zachování současných měr rozvodovosti podle délky trvání manželství skončilo rozvodem, a to v průměru po 12,7 letech.

Po sedmiletém období růstu (2002–2008) se počet živě narozených dětí dva roky po sobě meziročně snížil o 1,2 tis. V roce 2010 se živě narodilo celkem 117,2 tis. dětí. Veškerý úbytek narozených z let 2009 a 2010 zapříčinil pokles dětí prvorozených (celkem o 2,6 tis.), dětí v dalších pořadí mírně přibýlo (+ 0,2 tis.). Nadále vzrůstá zastoupení svobodných žen mezi matkami, podíl dětí narozených mimo manželství přesáhl čtyřicetiprocentní hranici. Úroveň plodnosti třetím rokem stagnuje těsně pod 1,50 dítěte na jednu ženu reprodukčního věku. Průměrný věk žen při porodu činil v roce 2010 29,6 let, u dětí prvního pořadí 27,6 let. V obou případech šlo o nárůst o 0,2 ve srovnání s předcházejícím rokem.

Počet potratů se po roce 2008 opět snižoval. Podle údajů Ústavu zdravotnických informací ČR bylo v ro-

ce 2010 potratů celkem 39,3 tis., o 1,3 tis. méně než v roce 2009. Polovina meziročního úbytku připadla na umělé přerušování těhotenství (pokles o 0,6 tis. na 24,0 tis.), druhá na samovolné potraty (o 0,6 tis. na 14,0 tis.). Úroveň úhrnné potratovosti se snížila na 0,51 potratu na jednu ženu, resp. na 0,32 umělých přerušování těhotenství na jednu ženu.

V roce 2010 zemřelo 106,8 tis. obyvatel ČR, o 0,6 tis. méně než v roce 2009. Počet zemřelých se snížil pouze u žen, u mužů stagnoval. Přesto naděje dožití pokračovala v růstu u obou pohlaví, u žen však daleko výrazněji. Po roční stagnaci se střední délka života žen zvýšila na 80,6 let (z 80,1 let), u mužů o 0,2 na 74,4 let. Kojenecká úmrtnost je třetím rokem pod hranici tří promile, v roce 2010 zemřelo před prvními narozeninami 27 kojenců z deseti tisíc živě narozených.

Bilance zahraničního stěhování byla pro ČR v roce 2010 kladná ve výši 15,6 tis. Ve srovnání s rokem 2009 ubylo přistěhovalých (o 9,5 tis. na 30,5 tis.) a naopak přibýlo vystěhovalých (o 3,2 tis. na 14,9 tis.). Výsledné saldo zahraniční migrace tak meziročně pokleslo o 45 % a bylo nejnižší od roku 2003.

POČET OBYVATEL A JEHO SLOŽENÍ PODLE VĚKU A RODINNÉHO STAVU

Počet obyvatel ČR roste nepřetržitě od roku 2003, z počátku pouze díky zahraniční migraci, počínaje rokem 2006 také díky méně přirozené. Podle bilance obyvatelstva navazující na sčítání lidu v roce 2001 se populace České republiky během roku 2010 zvětšila o dalších 26,0 tis. osob z 10 506,8 tis. na 10 532,8 tis.

Tab. 1: Pohyb obyvatelstva, 2001–2010

Population change 2001–2010

Ukazatel	2001	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	Absolutně							
Živě narození	90 715	93 685	102 211	105 831	114 632	119 570	118 348	117 153
Zemřelí	107 755	111 288	107 938	104 441	104 636	104 948	107 421	106 844
z toho do 1 roku věku	360	365	347	352	360	338	341	313
Sňatky	52 374	48 943	51 829	52 860	57 157	52 457	47 862	46 746
Rozvody	31 586	32 824	31 288	31 415	31 129	31 300	29 133	30 783
Potraty celkem	45 057	42 304	40 023	39 959	40 917	41 446	40 528	39 273
z toho UPT	32 528	29 298	26 453	25 352	25 414	25 760	24 636	23 998
Přistěhovalí	12 918	60 015	60 294	68 183	104 445	77 817	39 973	30 515
Vystěhovalí	21 469	34 226	24 065	33 463	20 500	6 027	11 629	14 867
Přirozený přírůstek	-17 040	-17 603	-5 727	1 390	9 996	14 622	10 927	10 309
Přírůstek stěhováním	-8 551	25 789	36 229	34 720	83 945	71 790	28 344	15 648
Celkový přírůstek	-25 591	8 186	30 502	36 110	93 941	86 412	39 271	25 957
Počet obyvatel (k 1. 7.)	10 224 192	10 201 651	10 234 092	10 266 646	10 322 689	10 429 692	10 491 492	10 517 247
	Na 1 000 obyvatel							
Živě narození	8,9	9,2	10,0	10,3	11,1	11,5	11,3	11,1
Zemřelí	10,5	10,9	10,5	10,2	10,1	10,1	10,2	10,2
Sňatky	5,1	4,8	5,1	5,1	5,5	5,0	4,6	4,4
Rozvody	3,1	3,2	3,1	3,1	3,0	3,0	2,8	2,9
Potraty celkem	4,4	4,1	3,9	3,9	4,0	4,0	3,9	3,7
z toho UPT	3,2	2,9	2,6	2,5	2,5	2,5	2,3	2,3
Přistěhovalí	1,3	5,9	5,9	6,6	10,1	7,5	3,8	2,9
Vystěhovalí	2,1	3,4	2,4	3,3	2,0	0,6	1,1	1,4
Přirozený přírůstek	-1,7	-1,7	-0,6	0,1	1,0	1,4	1,0	1,0
Přírůstek stěhováním	-0,8	2,5	3,5	3,4	8,1	6,9	2,7	1,5
Celkový přírůstek	-2,5	0,8	3,0	3,5	9,1	8,3	3,7	2,5

Tab. 2: Hlavní analytické ukazatele demografického vývoje, 2001–2010

Main analytic indicators of demographic development, 2001–2010

Ukazatel	2001	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Prvosňatečnost žen (%)	72,5	68,7	69,1	69,7	71,1	66,1	62,7	61,6
Prvosňatečnost mužů (%)	66,0	62,5	62,8	62,9	64,5	59,6	56,1	54,9
Průměrný věk žen při 1. sňatku	26,9	27,7	28,1	28,4	28,6	28,8	29,2	29,4
Průměrný věk mužů při 1. sňatku	29,3	30,3	30,8	31,0	31,2	31,4	32,0	32,2
Úhrnná rozvodovost	0,45	0,48	0,47	0,49	0,49	0,50	0,47	0,50
Úhrnná plodnost	1,15	1,18	1,28	1,33	1,44	1,50	1,49	1,49
Průměrný věk matek při narození 1. dítěte	25,3	25,9	26,6	26,9	27,1	27,3	27,4	27,6
Podíl živě narozených mimo manželství (%)	23,5	28,5	31,7	33,3	34,5	36,3	38,8	40,3
Čistá míra reprodukce	0,55	0,57	0,62	0,64	0,70	0,72	0,73	0,72
Úhrnná potratovost	0,60	0,56	0,53	0,53	0,54	0,54	0,53	0,51
Úhrnná indukovaná potratovost	0,44	0,39	0,35	0,34	0,34	0,34	0,33	0,32
Naděje dožití mužů při narození	72,1	72,0	72,9	73,4	73,7	74,0	74,2	74,4
Naděje dožití žen při narození	78,4	78,5	79,1	79,7	79,9	80,1	80,1	80,6
Rozdíl naděje dožití při narození žen a mužů	6,3	6,5	6,2	6,2	6,2	6,2	5,9	6,2
Kojenecká úmrtnost (‰)	4,0	3,9	3,4	3,3	3,1	2,8	2,9	2,7

Pozn.: Údaje o sňatečnosti vychází z jednovýchodných tabulek sňatečnosti svobodných.

k 31. 12. 2010. Podle Ředitelství služby cizinecké policie Ministerstva vnitra ČR žilo k tomuto datu v populaci České republiky 425 301 cizinců s povoleným pobytem, kteří tvořili 4,0 % populace¹⁾.

Ze tří hlavních věkových složek obyvatelstva se v posledních šesti letech nejvýrazněji zvyšuje početnost skupiny 65+, v roce 2010 to bylo o 36,9 tis. na 1 635,8 tis., tedy o 2,3 %. V rámci této skupiny stále více přibývá těch nejstarších obyvatel nad 85 let věku, za poslední rok to bylo o 8,5 tis. (5,8 %). Od roku 2008 v populaci ČR roste také počet dětí do 15 let, během roku 2010 se zvýšil o 23,8 tis. (o 1,6 %) na 1 518,1 tis., čímž po čtyřech letech opět překročil hranici 1,5 milionu. V souladu s vývojem porodnosti se v letech 2002–2009 nejvýrazněji zvyšoval počet dětí ve věku 0–2 roky, v roce 2010 nejintenzivněji rostla skupina dětí 3–6letých.

V posledních dvou letech klesl počet obyvatel v produktivním věku, v roce 2010 o 34,8 tis. na 7 378,8 tis. Nad hranici 65 let se posouvají silné ročníky naro-

zených na konci 2. světové války a do produktivního věku (přes hranici 15 let) naopak početně slabé generace z 90. let 20. století. Do věkové skupiny 15–64 let tak dnes patří 70 % obyvatel, k dětem do 15 let 14 % a seniorů nad 65 let je téměř 16 % obyvatel ČR.

Proces stárnutí obyvatelstva dále postupuje, což se projevuje nejen v rostoucím zastoupení seniorů ve stále početnější populaci, ale také v hodnotách ukazatelů věkového složení obyvatelstva: index stáří (počet osob 65+ let na 100 dětí do 15 let) se během roku 2010 zvýšil ze 107 na 108, průměrný věk obyvatel z 40,6 let na 40,8 let a věkový medián z 39,4 na 39,6 let. V posledních třech letech se mírně zvyšuje i index ekonomického zatížení, porovnávající počet osob ve věku 0–14 let a 65+ let s počtem osob ve věku 15–64 let. Na konci roku 2010 byl index na hodnotě 42,7.

Výraznými změnami prochází struktura obyvatelstva ČR podle rodinného stavu. Důsledkem velmi nízké intenzity sňatečnosti v naší populaci ubývá osob žijících v manželství a naopak dlouhodobě roste

1) Počet cizinců dostupný na: <http://www.policie.cz/clanek/statistiky-885151.aspx>. Cizí státní příslušníci se svou demografickou strukturou odlišují od celkové populace vyšším zastoupením mužů i mladší věkovou skladbou. Bližší údaje o cizincích žijících v ČR jsou obsahem publikace Českého statistického úřadu Cizinci v ČR (kód e-1414).

Tab. 3: Věkové složení obyvatelstva, 2001–2010 (31. 12.)

Age distribution of population, 2001–2010 (31 Dec)

Věková skupina/Ukazatel	2001	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Počet osob (v tis.)								
Celkem	10 206	10 211	10 251	10 287	10 381	10 468	10 507	10 533
0–14	1 622	1 554	1 501	1 480	1 477	1 480	1 494	1 518
15–64	7 170	7 234	7 293	7 325	7 391	7 431	7 414	7 379
65+	1 415	1 423	1 456	1 482	1 513	1 556	1 599	1 636
z toho 85+	106	90	102	113	125	137	146	155
Složení (%)								
0–14	15,9	15,2	14,6	14,4	14,2	14,1	14,2	14,4
15–64	70,2	70,8	71,1	71,2	71,2	71,0	70,6	70,1
65+	13,9	13,9	14,2	14,4	14,6	14,9	15,2	15,5
v tom 85+/65+	7,5	6,3	7,0	7,6	8,3	8,8	9,1	9,4
Syntetické ukazatele								
Index stáří ¹⁾	87,2	91,6	97,0	100,2	102,4	105,1	107,0	107,8
Index ekonomického zatížení ²⁾	42,3	41,2	40,6	40,4	40,4	40,9	41,7	42,7
Průměrný věk	39,0	39,5	40,0	40,2	40,3	40,5	40,6	40,8
Věkový medián	37,9	38,5	38,9	39,1	39,1	39,2	39,4	39,6

Pozn.:1) Počet osob ve věku 65 a více let na 100 dětí ve věku 0–14 let.

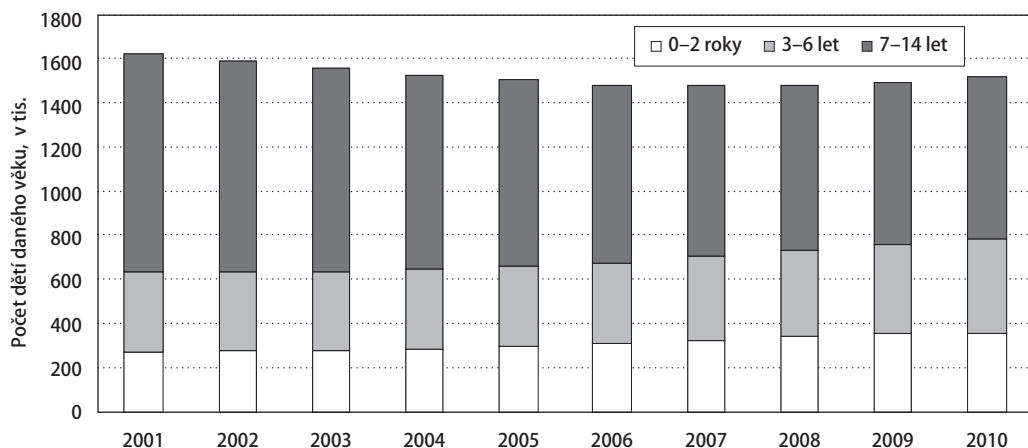
2) Počet dětí ve věku 0–14 let a osob starších 65 let na 100 osob ve věku 15–64 let.

počet i podíl osob rodinného stavu svobodný/á. Na konci roku 2010 byla ženatých a vdaných jen polovina osob starších 15 let, celkem 4,50 mil. Za jeden rok osob žijících v manželství ubylo o 46,3 tis. Zastoupení svobodných se proti tomu opět posunulo výše, blíže k hranici 30 procent. Podle bilance obyvatel bylo k 31. 12. 2010 svobodných 2,70 mil. obyvatel ČR

starších 15 let. Roste také podíl rozvedených, kterých je aktuálně necelých 12 %. Počet a podíl ovdovělých osob se příliš nemění (8 %). Uvedené rozložení se však tradičně diferencuje mezi mužskou a ženskou částí populace u dvou rodinných stavů: v populaci osob nad 15 let věku mají svobodní podstatně větší váhu mezi muži než mezi ženami (35 % vs. 25 % ke konci

Graf 1: Obyvatelstvo do 15 let věku, 2001–2010 (31. 12.)

Population under the age of 15, 2001–2010 (31 Dec)

Tab. 4: Obyvatelstvo starší 15 let podle pohlaví a rodinného stavu (v %), 2001–2010 (31. 12.)

Population over the age of 15 by sex and marital status (in %), 2001–2010 (31 Dec)

Rodinný stav	2001	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Muži								
Svobodní	30,9	31,9	32,8	33,3	33,8	34,3	34,7	35,0
Ženatí	57,4	55,9	54,5	53,8	53,2	52,6	52,1	51,5
Rozvedení	8,8	9,3	9,9	10,1	10,2	10,4	10,5	10,8
Ovdovělí	2,9	2,9	2,8	2,8	2,8	2,7	2,7	2,7
Ženy								
Svobodné	21,1	22,1	23,0	23,5	23,9	24,4	24,8	25,1
Vdané	53,5	52,2	51,0	50,4	50,0	49,5	49,0	48,5
Rozvedené	10,6	11,2	11,8	12,0	12,2	12,4	12,6	12,9
Ovdovělé	14,8	14,5	14,2	14,1	13,9	13,7	13,6	13,5
Celkem								
Svobodní/é	25,8	26,8	27,8	28,2	28,7	29,2	29,6	29,9
Ženatí/vdané	55,4	54,0	52,7	52,1	51,6	51,0	50,5	49,9
Rozvedení/é	9,7	10,3	10,8	11,1	11,2	11,4	11,6	11,9
Ovdovělí/é	9,1	8,9	8,7	8,6	8,5	8,4	8,3	8,3

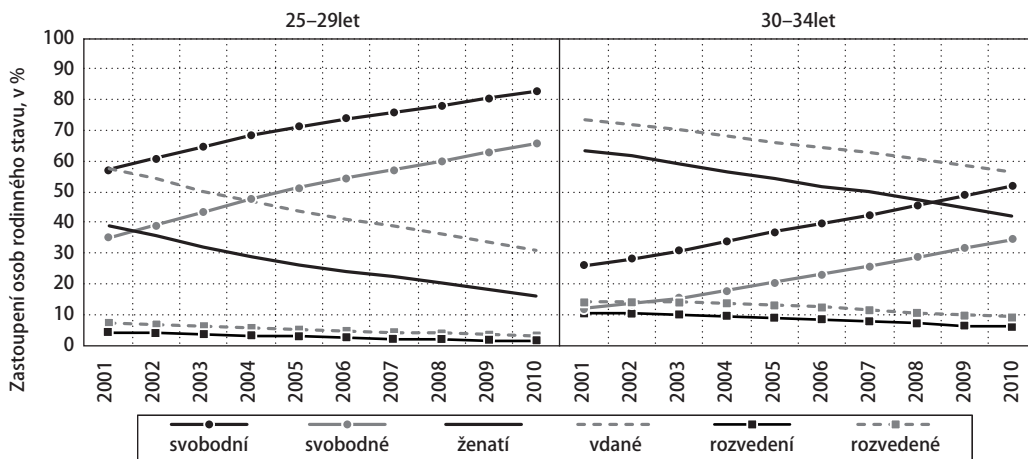
roku 2010) a naopak je tomu u ovdovělých, jejichž podíl činí u mužů pouze 3 %, zatímco u žen téměř 14 %. U zbylých dvou kategorií rodinných stavů se relativní váha mezi muži a ženami liší jen o 2–3 procentní body, přičemž rozvedených je více mezi ženami a v manželství žije více mužů.

Bilance rodinných stavů mění svou strukturu zejména u osob mezi 25 a 45 lety věku. Během prvního desetiletí tohoto století se v tomto věkovém intervalu

zvýšilo zastoupení svobodných o dvě třetiny (z 23 na 38 %) a naopak se snížil z 65 na 50 % podíl ženatých a vdaných. Ve věkových skupinách 30–34 let a 35–39 let stoupl podíl svobodných dokonce na dvojnásobek (na 43 %, resp. 23 %). Ještě stále více než polovina (52 %) mužů ve věku 30–34 let nikdy nevstoupila do manželství, teprve až ve věkové skupině 35–39 let převládají (z 58 %) ženatí. U žen tvoří relativně nejčetnější skupinu vdané ženy ve věku 30–34 let.

Graf 2: Obyvatelstvo vybraných věkových skupin podle pohlaví a rodinného stavu (v %), 2001–2010 (31. 12.);

Population of selected age groups by sex and marital status (in %), 2001–2010 (31 Dec)

SŇATEČNOST

Obyvatelé ČR uzavřeli v průběhu roku 2010 celkem 46,7 tis. manželství, o 1,1 tis. méně než v roce 2009 a historicky nejméně v období od roku 1918. Meziroční pokles však již nebyl tak výrazný jako v předcházejících dvou letech, kdy se počty sňatků snížily

v obou případech téměř o 5 tisíc. U tří čtvrtin svatebních obřadů jde pro snoubence, ať už ženicha nebo nevěstu, o první uzavírané manželství. V roce 2010 vstoupilo do prvního manželství 34,4 tis. svobodných mužů a 34,7 tis. svobodných žen. Téměř dvě třetiny sňatků, celkem 30,1 tis. (64%), uzavřeli dva svobodní snoubenci – šlo o tzv. protogamní sňatky. Do man-

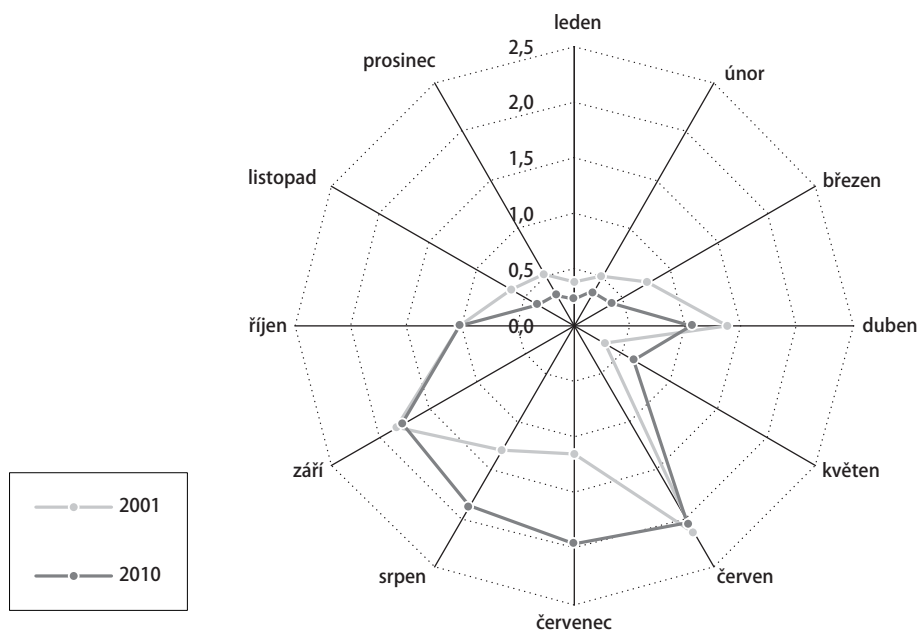
Tab. 5: Sňatky podle pořadí, 2001–2010

Marriages by order, 2001–2010

Ukazatel	2001	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Sňatky celkem	52 374	48 943	51 829	52 860	57 157	52 457	47 862	46 746
Protogamní sňatky – podíl na celku (%)	33 918 64,8	31 471 64,3	33 446 64,5	34 178 64,7	36 247 63,4	32 830 62,6	30 315 63,3	30 095 64,4
Pořadí sňatku ženicha:								
první	38 841	36 016	38 347	39 149	41 752	38 038	34 865	34 414
druhé a další	13 533	12 927	13 482	13 711	15 405	14 419	12 997	12 332
Pořadí sňatku nevěsty:								
první	39 218	36 371	38 605	39 569	42 032	38 117	35 203	34 734
druhé a další	13 156	12 572	13 224	13 291	15 125	14 340	12 659	12 012
První sňatky (%) – muži	74,2	73,6	74,0	74,1	73,0	72,5	72,8	73,6
– ženy	74,9	74,3	74,5	74,9	73,5	72,7	73,6	74,3

Graf 3: Měsíční index sňatečnosti, 2001 a 2010

Index of seasonal variability of marriages, 2001 and 2010

Pozn.: Měsíční index udává poměr mezi počtem sňatků v měsíci (po přepočtu na průměrný počet dnů) a průměrným počtem sňatků připadajícím na jeden měsíc.

želství druhého či dalšího pořadí vstoupilo 12,3 tis. mužů a 12,0 tis. žen.

Nejvíce svatebních obřadů se konalo v letních měsících – v červnu, červenci a srpnu, výrazněji

zastoupený byl v datech svatby i měsíc září. Během uvedených čtyř měsíců se uzavřely téměř dvě třetiny všech manželství. V roce 2010 byl přitom nejčastějším měsícem na oddávky červen (7,9 tis.), druhý

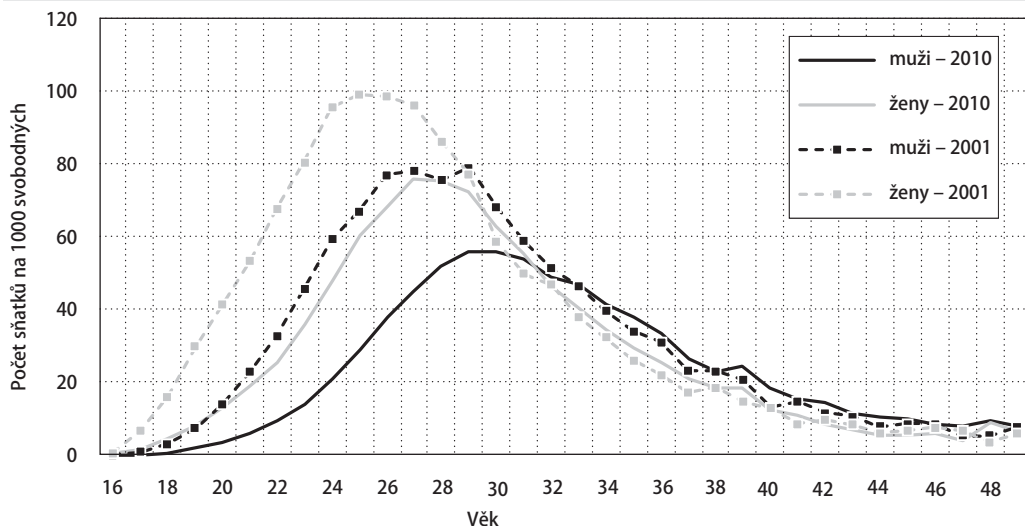
Tab. 6: Ukazatele sňatečnosti svobodných (z tabulek sňatečnosti), 2001–2010

Nuptiality indicators (from nuptiality life tables), 2001–2010

Ukazatel	2001	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Podíl svobodných ve věku	Muži							
25	82,7	87,8	90,1	91,0	91,3	92,5	93,9	94,5
30	55,8	62,8	64,7	66,2	66,2	70,0	73,9	75,4
35	42,5	47,5	48,1	48,8	48,0	52,8	57,1	58,5
40	37,2	41,4	41,6	41,4	40,2	45,1	49,1	50,4
45	35,1	38,7	38,5	38,6	37,0	41,9	45,6	46,9
50	34,0	37,5	37,2	37,1	35,5	40,4	43,9	45,1
Prvosňatečnost (v %)	66,0	62,5	62,8	62,9	64,5	59,6	56,1	54,9
Průměrný věk při 1. sňatku	29,3	30,3	30,8	31,0	31,2	31,4	32,0	32,2
Podíl svobodných ve věku	Ženy							
25	66,6	73,9	76,7	78,2	78,3	80,9	84,0	85,4
30	41,2	47,2	48,7	49,3	48,6	53,4	57,5	59,2
35	32,7	37,4	37,1	37,3	36,3	41,2	44,8	46,3
40	29,6	33,9	33,1	33,1	31,9	36,8	40,2	41,3
45	28,3	32,2	31,8	31,3	30,0	34,8	38,4	39,5
50	27,5	31,3	30,9	30,3	28,9	33,9	37,3	38,4
Prvosňatečnost (v %)	72,5	68,7	69,1	69,7	71,1	66,1	62,7	61,6
Průměrný věk při 1. sňatku	26,9	27,7	28,1	28,4	28,6	28,8	29,2	29,4

Graf 4: Intenzita sňatečnosti svobodných podle pohlaví a věku, 2001–2010

Nuptiality rates of single people by sex and age, 2001–2010

Pozn.: Údaje vychází z jednovýchodných tabulek sňatečnosti.

konec žebříčku obsadil zimní měsíc leden (0,9 tis.). I když zajímavé číselné kombinace v datu svatby tentokrát nenarušily tradiční sezónnost sňatečnosti (jako např. v roce 2008, kdy se nejvíce sňatků konalo v srpnu), přeci jen se v podrobnějším detailu opět potvrdila atraktivita těchto termínů pro snoubence. Ve srovnání s předcházejícími lety totiž mírně posílil měsíc říjen, kdy se v kalendáři dvakrát objevilo „pěkné datum“ – neděle 10. 10. 2010 a středa 20. 10. 2010. Nedělní datum přilákalo do obřadních síní 393 párů snoubenců, přestože na průměrnou neděli jich v období 2001–2010 připadlo pouze 9, zmiňovaná středa pak 192 párů snoubenců (průměr 11).

Intenzita sňatečnosti v roce 2010 dále poklesla, i když stejně jako u absolutního počtu sňatků podstatně méně než v předcházejících dvou letech. Při zachování současné úrovně sňatečnosti svobodných (podle jednovýchodných tabulek sňatečnosti) by do 50 let věku uzavřelo sňatek 55 % mužů a 62 % žen. O jedno procento více mužů i žen by tak ve srovnání s rokem 2009 zůstalo i při dosažení 50 let svobodných, zatímco v letech 2008 a 2009 vzrostl tento podíl meziročně o 3–5 procent. Také sňatečnost rozvedených byla v roce 2010 mírně nižší (o dva procentní

body) než v roce 2009. Při zachování intenzit opakované sňatečnosti podle doby od rozvodu by další sňatek uzavřelo 38 % rozvedených mužů (poprvé méně než 40 %) a 37 % rozvedených žen. Průměrná délka mezi rozvodem a dalším sňatkem přitom od roku 2008 stagnuje na necelých 8 letech.

Významný pokles intenzity sňatečnosti svobodných, datující se od počátku 90. let 20. století, se týkal zvláště mladších věkových skupin do věku nejvyšší sňatečnosti, a bylo tomu tak i v roce 2010. Podle tabulek sňatečnosti byla intenzita uzavírání sňatků nejvyšší u svobodných mužů ve věku 29 a 30 let, když do manželství vstoupilo 56 z tisíce svobodných (srov. maximum 79 ‰ ve věku 29 let v roce 2001), a u svobodných žen ve věku 27 a 28 let (76 ‰, srov. 99 ‰ ve věku 25 let). Při zachování současné úrovně prvosňatečnosti by muži vstupovali do prvního manželství v průměru ve 32,2 letech, ženy ve věku 29,4 let. Ve vyšších věcích zatím roste sňatečnost svobodných jen nepatrně, nedochází k výrazné kompenzaci. Konečnou úroveň prvosňatečnosti, resp. úroveň doživotního setrvání ve stavu de iure svobodné osoby, však pomohou odhalit až výsledky nedávného sčítání a vývoj následujících let.

Tab. 7: Ukazatele rozvodovosti, 2001–2010

Divorce rate indicators, 2001–2010

Ukazatel	2001	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Počet rozvodů celkem	31 586	32 824	31 288	31 415	31 129	31 300	29 133	30 783
Podíl opakovaných rozvodů (%) – muži	19,4	19,1	19,9	20,0	20,0	19,3	19,4	19,5
– ženy	18,5	19,0	19,1	19,2	19,4	18,9	19,0	18,8
Rozvody manželství bez nezletilých dětí	11 037	12 119	12 078	12 412	12 721	13 104	12 282	13 143
Rozvody manželství s nezletilými dětmi	20 549	20 705	19 210	19 003	18 408	18 196	16 851	17 640
Podíl rozvodů s nezletilými dětmi (%)	65,1	63,1	61,4	60,5	59,1	58,1	57,8	57,3
Počet nezletilých dětí v rozvedených manželstvích	30 385	30 927	28 732	28 117	27 546	27 034	25 094	26 483
Úhrnná rozvodovost (%)	44,7	48,0	47,3	48,7	48,7	49,6	46,8	50,0
Průměrná délka trvání manželství (roky)	11,3	11,8	12,2	12,0	12,3	12,3	12,5	12,7
Intenzita rozvodovosti ¹⁾ podle délky trvání manželství:								
0–4	2,3	2,3	2,1	2,2	2,2	2,3	2,2	2,3
5–9	2,5	2,6	2,5	2,6	2,5	2,5	2,3	2,4
10–14	1,7	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,7	1,8
15–19	1,1	1,3	1,3	1,3	1,4	1,4	1,3	1,5
20–24	0,7	0,9	0,9	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0
25+	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5

Pozn.: 1) Počet rozvodů v dané délce trvání manželství na 100 výchozích sňatků

ROZVODOVOST

Z Informačního systému Ministerstva spravedlnosti ČR převzal Český statistický úřad údaje o 30,8 tis. rozvodech za rok 2010. Pokles v počtu rozvodů i úrovně rozvodovosti zaznamenaný v roce 2009 byl tedy jen přechodný. Dvě třetiny rozvodů byly iniciovány z návrhu ženy, u třetiny byl navrhovatelem muž. Neměnný zůstal také podíl rozvodů vyššího než prvního pořadí, který se dlouhodobě pohybuje mírně pod hranicí dvaceti procent. Zhruba čtyři pětiny mužů a žen se tak rozvádějí poprvé.

Postupem let stoupá podíl rozvádějících se manželů, kteří nemají aktuálně v péči nezletilé dítě. Je to zapříčiněno jednak rostoucí vahou rozvádějících se po 20 i více letech manželství, kdy již společné děti dosáhly zletilosti, ale také nízkou úrovní plodnosti posledních let. V roce 2010 bylo rozvodů, které se netýkaly nezletilých dětí, celkem 13,1 tis., tedy 43 %. V roce 2001 to bylo 35 %. V ostatních 17,6 tis. manželství rozvedených v roce 2010 žilo celkem 26,5 tis. nezletilých dětí.

Úroveň rozvodovosti se po loňském poklesu dostala zpět na padesátiprocentní hranici, které byla velmi blízko v letech 2006–2008 i v roce 2004. Při setrvání intenzit rozvodovosti podle délky trvání

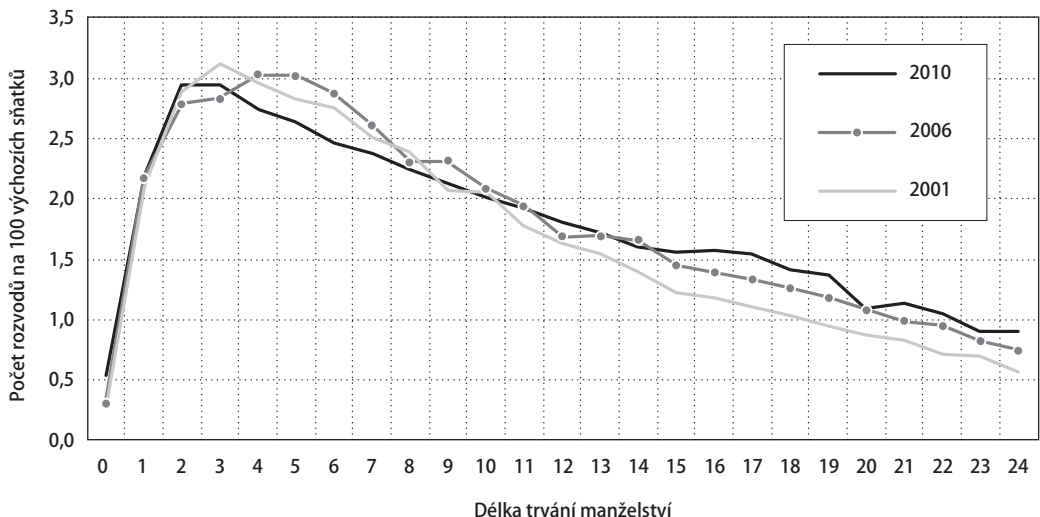
manželství na úrovni roku 2010 tak v ČR ukončí rozvod každé druhé manželství, a to v průměru po 12,7 letech od sňatku. Nejvyšší intenzita rozvodovosti připadá dlouhodobě na třetí až šestý rok manželství, v roce 2010 připadlo maximum 3,0 rozvodu ze sto sňatků na třetí rok manželství. V posledních letech se nejvýrazněji zvyšuje intenzita rozvodovosti u starších manželství po 20 a více letech i po 15–19 letech soužití.

PORODNOST A PLODNOST

Po prudkém propadu v 90. letech 20. století začal počet živě narozených dětí výrazněji růst v roce 2004. Svého vrcholu dosáhl v roce 2008, kdy se narodilo 119,6 tis. dětí. Následující dva roky počet živě narozených již mírně klesal (v obou případech meziročně o 1,2 tis.), prvotní impuls, který přerušil rostoucí trend porodnosti, vyslala ekonomická recese. Během roku 2010 se živě narodilo 117,2 tis. nových obyvatel ČR. Veškerý meziroční úbytek narozených dětí šel ze strany dětí narozených jako první v pořadí (–1,7 tis.), dětí druhorozených a dětí v dalších vyšších pořadích přišlo na svět naopak více (+0,5 tis.). Z hlediska rodinného stavu matek v roce 2009 i 2010 porodily meziročně více dětí jako jediné ženy svobodné. U vdanych, roz-

Graf 5: Intenzita rozvodovosti podle délky trvání manželství, 2001–2010

Divorce intensity by duration of marriage, 2001–2010

vedených a ovdovělých se rostoucí trend porodnosti zastavil, když vrcholu dosáhl v roce 2008.

Nerovnoměrný vývoj porodnosti podle rodinného stavu se projevil nadále rostoucím podílem dětí narozených mimo manželství. V roce 2010 se do manželství poprvé narodilo méně než 60 % živě narozených dětí, když vdaným ženám se jich narodilo 70,0 tis., zatímco ženám svobodným, rozvedeným či ovdovělým 47,2 tis. Ještě v roce 2001 byl přítom podíl dětí narozených v manželství o 17 procentních bodů vyšší. Vezmeme-li v úvahu pouze prvorodičky, pak vdaných matek bylo z celkového počtu 54,3 tis. pouze 26,6 tis., tj. 49 %. Mezi prvorozenými tedy v roce 2010 již převažovaly děti matek nevdaných, zatímco v roce 2001 bylo 71 % prvorodiček vdaných. Zastoupení dětí narozených v manželství se postupně snižuje také u ostatních pořadí, u druhorozených bylo na 71 %, u třetích a dalších dětí na 63 %. Nemanželskou porodnost přitom zajišťují především ženy (de iure) svobodné.

U většiny dětí narozených mimo manželství však statistika zaznamenává údaje o otci dítěte, přestože jejich poskytnutí není u nevdaných žen povinné²⁾. I některé sociologické průzkumy napovídají, že většina dětí dále vyrůstá v úplné „rodině“, i když bez právního podkladu. Bez identifikace otce zůstává Hlášení o na-

rození u jedné desetiny narozených. Tento podíl je významně vyšší pouze u některých specifických skupin, např. u dětí narozených velmi mladým matkám (48 % u žen do 20 let věku) nebo ženám s nejvyšším dokončeným vzděláním na úrovni základní školy (35 %).

Kromě významných změn ve struktuře rodičích žen podle rodinného stavu došlo v posledních dvou desetiletích k markantním změnám v rozložení porodnosti a plodnosti z hlediska věku rodiček. Ženy narozené v 70. letech 20. století, zejména v jejich druhé polovině, se odpoutaly od vzorce reprodukčního chování, který platil v socialistickém Československu. Většina z nich krátce po dosažení dospělosti nevstupovala do manželství a rodičovství jako jejich rodiče, nýbrž postupně tyto významné životní mezníky odkládala na pozdější věk. A tak zatímco generace žen 1970 měla nejvyšší plodnost (počet narozených na tisíc žen daného věku) v roce 1991, v dosaženém věku 21 let (a to na úrovni 180 ‰³⁾), ženy z generace 1979 rodily nejvíce ve věku 29 a 30 let (plodnost 120 ‰). Jako přelomová se jeví generace 1974, u které lze najít oba vzorce reprodukčního chování. Počet narozených dětí na tisíc žen této generace zůstal v podstatě neměnný od roku 1993 až do roku 2005: v každém z těchto let porodilo di-

Tab. 8: Živě narození podle pořadí a podle rodinného stavu matky, 2001–2010

Live births by birth order and by marital status of mother, 2001–2010

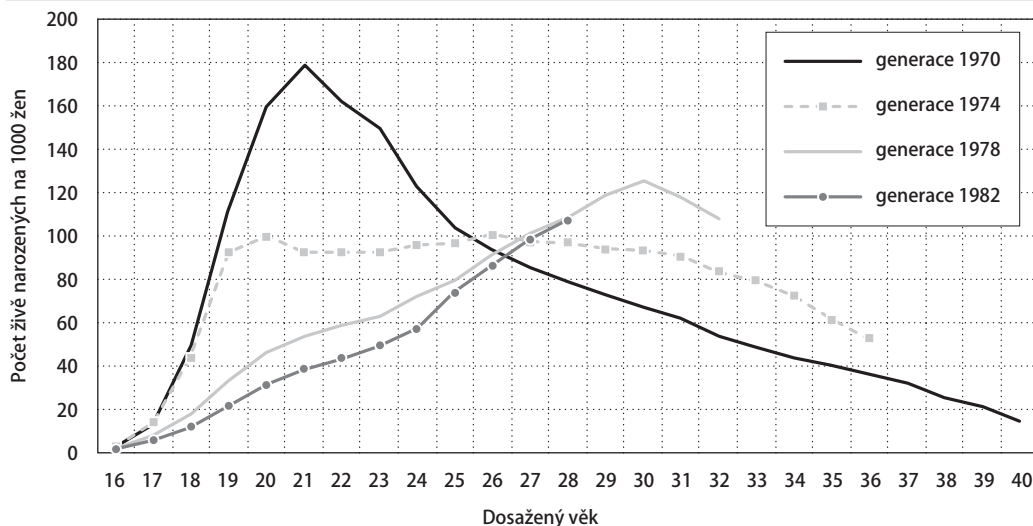
Ukazatel	2001	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Živě narození celkem	90 715	93 685	102 211	105 831	114 632	119 570	118 348	117 153
v tom: 1. pořadí	43 337	45 363	49 930	51 823	54 050	56 941	56 039	54 331
2. pořadí	34 216	34 823	37 993	39 038	43 400	45 291	45 206	45 514
3. + pořadí	13 162	13 499	14 288	14 970	17 182	17 338	17 103	17 308
Rodinný stav matky:								
svobodná	16 359	20 753	25 753	28 292	32 026	35 541	38 060	39 529
vdaná	69 439	66 972	69 802	70 572	75 095	76 113	72 394	69 989
rozvedená	4 653	5 668	6 354	6 674	7 208	7 617	7 610	7 389
ovdovělá	264	292	302	293	303	299	284	246
Podíl nar. mimo manželství (%):								
celkem	23,5	28,5	31,7	33,3	34,5	36,3	38,8	40,3
v 1. pořadí	28,8	35,4	40,0	41,6	43,9	46,2	49,5	51,1
v 2. pořadí	15,2	18,8	20,8	22,5	24,0	25,2	26,9	28,8
v 3.+ pořadí	27,5	30,2	31,7	32,9	31,5	33,1	35,2	36,5

2) Od roku 2007 ČSÚ zpracovává údaje o otci i u dětí narozených mimo manželství, do té doby je sledoval pouze u dětí vdaných matek.

3) V případě údajů o generační plodnosti jde o údaje z II. hlavních souborů.

Graf 6: Generační míry plodnosti podle dosaženého věku

Fertility of selected generations by age reached during the year

tě 90–100 z tisíce žen narozených v roce 1974. Část generace tedy ještě zůstala v režimu starého vzorce reprodukčního chování, část posouvala narození dětí do pozdějšího věku.

V roce 2010 se nejvíce dětí narodilo ženám ve věku 29 a 30 let (12 %), celou třetinu narozených porodily ženy 29–32leté. Nejvyšší plodnost měly ženy generací 1979, 1980 a 1981. Větší váha plodnosti tak dnes již stojí na generacích žen narozených v 80. letech 20. století, i když generace z let sedmdesátých ještě stále významně ovlivňují výši celkové plodnosti, zejména u vyššího pořadí narozených.

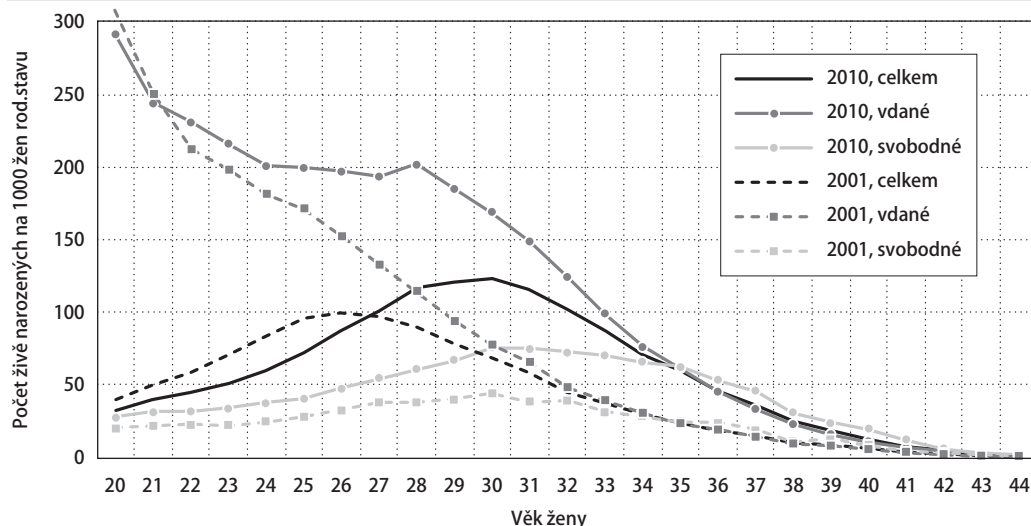
Změny ve věkovém rozložení plodnosti jsou zřetelné i v dominanci pětiletých věkových skupin. Od roku 1998 je nejvyšší míra plodnosti ve věkové skupině 25–29 let. Dnes je plodnost takto starých žen více než dvojnásobná ve srovnání s věkovou skupinou 20–24 let. Avšak obdobně úroveň plodnosti jako skupina 25–29 let již dosáhla i významně rostoucí plodnost žen ve věku 30–34 let: v roce 2010 připadlo na tisíc žen ve věku 25–29 let 100 narozených a ve věkové skupině 30–34 let 99 narozených. Podstatně se zvyšuje také míra plodnosti věkové skupiny 35–39 let. Vyčísleme-li podíl, který udává, nakolik se ženy

Tab. 9: Míry plodnosti podle věku, 2001–2010

Age-specific fertility rates, 2001–2010

Věková skupina	2001	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010
15–19	11,5	11,5	10,9	11,0	11,2	11,5	11,8	11,5
20–24	61,4	53,8	48,7	46,8	48,0	47,9	46,8	45,7
25–29	92,4	94,5	100,9	101,4	105,8	106,0	102,8	99,7
30–34	48,3	57,4	72,1	79,1	89,8	96,3	97,1	99,0
35–39	15,3	17,6	22,8	25,9	30,6	34,5	36,2	38,4
40–44	2,5	3,1	3,7	4,1	4,6	5,3	5,6	5,9
45–49	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3
Podíl na celkové úrovni plodnosti (%)								
15–24	31,5	27,4	23,0	21,5	20,4	19,7	19,5	19,0
25–29	39,9	39,7	38,9	37,8	36,4	35,1	34,2	33,2
30–39	27,5	31,5	36,6	39,1	41,5	43,4	44,4	45,7
40+	1,1	1,4	1,5	1,6	1,7	1,8	1,9	2,1

Graf 7: Míry plodnosti podle rodinného stavu ženy, 2001 a 2010
Age-specific fertility rates by marital status of the woman, 2001 and 2010

starší 30 let podílí na celkové plodnosti, dojdeme k hodnotě 48 %, zatímco v roce 2001 to bylo 29 % a v roce 1991 jen 14 %.

Plodnost žen kolem a po 30. roku věku roste v posledním desetiletí jak u vdaných, tak u svobodných žen, což jsou dvě nejvýznamnější kategorie rodiček podle rodinného stavu. Obě skupiny si přitom uchovávají svůj vlastní charakter věkového rozložení plodnosti. Manželská plodnost je obecně nejvyšší u nejmladších žen a s rostoucím věkem klesá, i když aktuálně se stagnací ve věkovém intervalu 23–28 let. Plodnost svobodných žen se nejprve s věkem zvyšuje až k vrcholu, kterého dosahuje ve 30 letech věku. Poté se opět snižuje, v intervalu 30–35 let však velmi

pozvolně. Kolem 35. roku věku dochází k překřížení křivek plodnosti, plodnost žen žijících v manželství a svobodných se vyrovnává a u starších žen plodnost svobodných převyšuje plodnost vdaných.

Průměrný počet dětí připadající na jednu ženu, tedy úhrnná plodnost, dosáhla svého historického minima 1,13 v roce 1999 po prudkém propadu v 90. letech 20. století. V roce 2000 se začala zvyšovat, výrazně rostla v období 2004–2008, a to až k hranici 1,50. Při zachování věkově specifických plodností na úrovni roku 2008 by v ČR na jednu ženu připadlo 1,497 dítěte. V roce 2009 se však plodnost již dále nezvyšila (mj. v reakci na nepříznivý ekonomický vývoj a následně opatření hospodářské a sociální politiky velmi

Tab. 10: Ukazatele plodnosti, 2001–2010

Fertility indicators, 2001–2010

Ukazatel	2001	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Úhrnná plodnost – celkem	1,15	1,18	1,28	1,33	1,44	1,50	1,49	1,49
– 1. pořadí	0,54	0,57	0,63	0,66	0,69	0,73	0,73	0,72
– 2. pořadí	0,43	0,43	0,46	0,48	0,53	0,55	0,55	0,56
– 3. a dalšího pořadí	0,18	0,18	0,19	0,19	0,22	0,21	0,21	0,21
Průměrný věk matek – celkem	27,5	28,1	28,6	28,9	29,1	29,3	29,4	29,6
– při narození 1. dítěte	25,3	25,9	26,6	26,9	27,1	27,3	27,4	27,6
– při narození 2. dítěte	28,4	29,0	29,6	29,9	30,1	30,5	30,6	30,7
– při narození 3. a dalšího dítěte	32,0	32,4	32,8	33,0	33,1	33,3	33,3	33,2

mírně klesla na 1,492) a i mezi roky 2009 a 2010 její úroveň stagnovala. Třetím rokem tak zůstává mírně pod hranici 1,50 (1,493 v roce 2010).

Také úhrnná plodnost prvního pořadí již po roce 2008 dále nerostla. V roce 2010 činila 0,72 dítěte prvního pořadí na jednu ženu (0,73 v roce 2008), přičemž nejvyšší plodnost prvního pořadí měly ženy ve věku 28 let. U plodnosti druhého pořadí zatím rostoucí trend přerušen nebyl, ve srovnání s rokem 2009 se úhrnná plodnost druhého pořadí v roce 2010 zvýšila o jednu setinu na 0,56. Nejvíce druhorozených dětí připadlo na tisíc žen ve věku 31 let. Úhrnná plodnost vyšších pořadí (třetí a další) od roku 2008 stagnuje na hodnotě 0,21 s maximem plodnosti ve věku 35 let.

I přes téměř neměnnou celkovou úroveň plodnosti díky změnám ve věkovém rozložení nepřetržitě stoupá ukazatel průměrného věku žen při porodu. Za posledních deset let se průměrný věk rodiček zvýšil o dva roky, v meziročním srovnání let 2009 a 2010 šlo o posun o 0,2 na 29,6 let. Shodně vzrostl i průměrný věk prvorodiček (na 27,6 let), u druhorodiček o 0,1 na 30,7 let. Průměrný věk žen při narození třetího či dalšího dítěte, který v roce 2009 stagnoval, se v roce 2010 snížil o 0,1 na 33,2 let. Šlo o první sestupný pohyb ukazatele průměrného věku po roce 1992, kdy také došlo k velmi drobnému poklesu průměrného věku u třetího a vyšších pořadí.

POTRATOVOST

V roce 2010 pokračovalo dlouhodobé snižování potratovosti v ČR. Počet potratů v roce 2010 meziročně klesl o 1,3 tis. na 39,3 tis., počet indukovaných potratů o 0,6 tis. na 24,0 tis. Pod čtrnáctitisícovou hranici se po třech letech vrátil díky stejnému meziročnímu úbytku 0,6 tis. počet potratů samovolných. Majoritní skupinou potratů jsou nadále umělá přerušení těhotenství (UPT) nebo-li indukované potraty, i když jejich váha se v posledních desetiletích podstatně snížila. Mezi miniinterrupte a jiná legální UPT se v roce 2010 řadilo 61 % potratů, zatímco v roce 2001 to bylo ještě o jedenáct procentních bodů více. Naopak, zvýšilo se zastoupení samovolných potratů z 25 na 36 %. Pozitivní je vývoj struktury indukovaných potratů, kdy se zvyšuje podíl žen bez předchozího zákroku v anamnéze (v období 2001–2010 o osm procentních bodů na 63 %). Podíl potratů prováděných ze zdravotních důvodů se dlouhodobě nemění, zůstává na úrovni cca 18 %.

V souladu s vývojem struktury obyvatelstva podle rodinného stavu se v posledních letech zvýšil počet potratů svobodných žen. U indukovaných potratů počínaje rokem 2007 převládají právě ženy svobodné (v roce 2010 z 47 %), na celkovém počtu potratů se stále ještě více podílejí ženy vdané. Jejich převaha

Tab. 11: Potraty, 2001–2010

Abortions, 2001–2010

Ukazatel	2001	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Počet potratů celkem	45 057	42 304	40 023	39 959	40 917	41 446	40 528	39 273
z toho: umělá přerušení těhotenství	32 528	29 298	26 453	25 352	25 414	25 760	24 636	23 998
samovolné potraty	11 116	11 660	12 245	13 326	14 102	14 273	14 629	13 981
ukončení mimoděložního těhotenství	1 411	1 288	1 324	1 278	1 401	1 413	1 263	1 287
Potraty – svobodných žen	14 563	14 662	14 942	15 071	16 022	16 849	16 822	16 706
– vdaných žen	24 924	22 233	19 548	19 371	19 428	19 081	18 297	17 274
UPT svobodných žen	11 016	10 852	10 646	10 552	11 016	11 562	11 271	11 283
v tom (%) : bezdětné	64,4	62,3	59,0	57,8	56,4	56,1	55,1	52,2
s 1 dítětem	23,0	23,0	25,2	25,0	25,7	25,6	25,1	27,1
s 2 dětmi	8,5	10,0	11,0	11,5	12,1	12,8	14,2	14,2
s 3 a více dětmi	4,1	4,7	4,8	5,7	5,7	5,5	5,6	6,5
UPT vdaných žen	17 130	14 404	11 901	11 042	10 716	10 556	9 873	9 296
v tom (%) : bezdětné	4,6	4,8	5,8	5,8	6,7	7,0	7,1	6,6
s 1 dítětem	25,3	25,2	25,4	24,3	24,9	24,5	24,6	24,5
s 2 dětmi	53,2	53,3	52,3	52,9	50,7	50,3	51,6	51,6
s 3 a více dětmi	16,9	16,7	16,4	17,1	17,7	18,1	16,6	17,2

Tab. 12: Ukazatele potratovosti, 2001–2010

Abortion rate indicators, 2001–2010

Ukazatel	2001	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Úhrnná potratovost	0,60	0,56	0,53	0,53	0,54	0,54	0,53	0,51
Úhrnná indukovaná potratovost	0,44	0,39	0,35	0,34	0,34	0,34	0,33	0,32
Úhrnná samovolná potratovost	0,14	0,15	0,16	0,17	0,18	0,18	0,19	0,18
Průměrný věk – při potratu	29,6	29,7	29,8	30,0	29,9	29,9	30,1	30,2
– při UPT	29,7	29,7	29,6	29,7	29,6	29,5	29,7	29,7
– při samovolném potratu	29,1	29,7	30,0	30,4	30,4	30,6	30,7	31,0
Míry indukované potratovosti (na 1000 žen)								
Věková skupina: 15–19	8,5	8,3	7,7	7,3	7,6	7,9	7,5	7,0
20–24	16,7	15,4	14,2	13,7	13,9	14,1	13,0	12,7
25–29	20,0	16,8	14,5	13,7	13,7	13,8	13,3	13,1
30–34	20,0	17,8	15,8	14,6	14,5	14,3	13,6	13,2
35–39	15,1	13,7	12,8	12,6	12,3	12,4	12,0	12,0
40–49	3,4	3,2	3,1	3,2	3,1	3,0	3,0	2,9

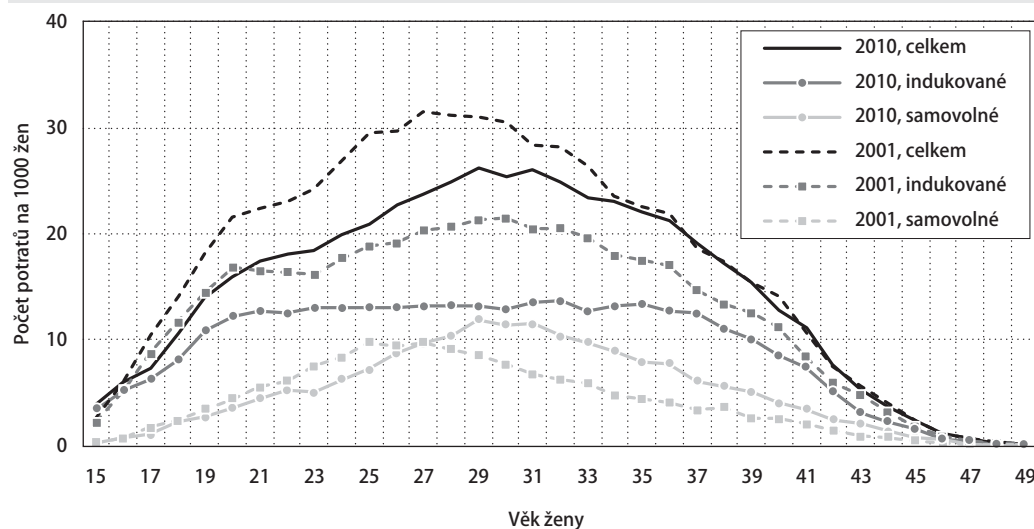
však je již nepatrná, u vdaných bylo evidováno 17,3 tis. potratů, u svobodných žen 16,7 tis.

Více než polovina indukovaných potratů svobodných žen bývá prováděna ženám bezdětným. Zastoupení žen bez předchozího porodu se však mezi svobodnými rok od roku snižuje (52 % v roce 2010 vs. 64 % v roce 2001) ve prospěch žen, které

již minimálně jednou rodily. Reprodukční chování svobodných žen (de iure) se totiž čím dál více podobá ženám vdaným⁴⁾. U vdaných žen tvoří stabilně majoritní skupinu ženy, které již mají dvě živě narozené děti (52 % v roce 2010 a 53 % v roce 2001). Druhou nejčetnější skupinu zastupují u svobodných i vdaných ženy s jedním dítětem, jejichž zastoupe-

Graf 8: Míry potratovosti podle druhu potratu, 2001 a 2010

Age specific abortion rates by type of abortion, 2001 and 2010

4) Rozdíly v úrovni indukované potratovosti i plodnosti jsou dnes mezi ženami svobodnými a vdanými po 30. roku, resp. 35. roku věku velmi malé.

ní je u obou skupin dlouhodobě stabilní na úrovni jedné čtvrtiny.

V roce 2010 se dále snížil nejen počet provedených potratů, ale také úroveň potratovosti. Při zachování věkové specifických měr potratovosti by na sto žen během jejich reprodukčního věku připadlo 51 potratů, z toho 18 samovolných a 32 indukovaných. Jedná se o hodnoty pro ČR doposud nejnižší. Potrat v průměru podstoupila žena ve věku 30,2 let, samovolný potrat ve věku 31,0 let a indukovaný ve věku 29,7 let. Průměrný věk žen při UPT v posledním desetiletí jen mírně kolísá. Průměrný věk žen při samovolném potratu dlouhodobě roste (v období 2001–2010 z 29,1 na 31,0 let) v souladu s vývojem průměrného věku při porodu a ovlivňuje i vývoj průměrného věku žen při potratu celkem.

Za poklesem potratovosti stojí nižší míry potratovosti zejména u žen do 35 let věku. Rozhodující vliv měl vývoj indukované potratovosti, která klesala ve všech věcích, nejvýznamněji ve věkovém intervalu 27–33 let. Zatímco na počátku 90. let 20. století byl počet indukovaných potratů na tisíc žen nejvyšší ve věku kolem 25 let, a to až na úrovni 80 %, v posledních letech míra indukované potratovosti v žádném věku nepřesahovala 15 %. Nejvyšší hodnoty se přitom udržují pod touto úrovní v širokém věkovém intervalu zhruba od 20 do 38 let věku ženy. Výraz-

nější vrchol má stále křivka věkově specifických měr potratovosti v pohledu celkovém a dílčím, zaměřeném na samovolné potraty. Obě křivky nabývají maxima do 30 let věku ženy. V roce 2010 připadlo na tisíc žen nejvíce potratů ve věku 29 let, a to 26, z toho 12 bylo samovolných. Souvislost s vývojem a aktuální strukturou plodnosti podle věku žen je zde jasně zřejmá.

ÚMRTNOST

Během roku 2010 zemřelo 106,8 tis. obyvatel ČR, o 0,6 tis. méně než v roce předešlém. Veškerý pokles připadl na ženy, mužů zemřelo ve srovnání s rokem 2009 o 70 více. Nižší byl i počet zemřelých do jednoho roku věku (313 oproti 341), kojenecká úmrtnost tak zůstala pod hranicí tří promile, na úrovni velmi nízké i z hlediska mezinárodního srovnání. V roce 2010 připadlo na deset tisíc živě narozených 27 zemřelých do 1 roku věku, z toho 17 kojenců ve věku do 28 dnů.

Z hlediska prvotní příčiny smrti⁵⁾ jsou úmrtí v ČR dlouhodobě koncentrována do skupiny onemocnění oběhové soustavy. Ty zapříčiňují polovinu všech úmrtí, v roce 2010 šlo o 53,6 tis. zemřelých. V rámci nemocí oběhové soustavy dominují ischemické nemoci srdeční a dále, zejména u žen, cévní onemocnění mozku. Druhou významnou skupi-

Tab. 13: Zemřelí, 2001–2010

Deaths, 2001–2010

Ukazatel	2001	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Počet zemřelých celkem	107 755	111 288	107 938	104 441	104 636	104 948	107 421	106 844
z toho: muži	53 772	55 880	54 072	52 706	52 719	53 076	54 080	54 150
ženy	53 983	55 408	53 866	51 735	51 917	51 872	53 341	52 694
Počet zemřelých do 1 roku věku	360	365	347	352	360	338	341	313
Kojenecká úmrtnost (‰)	4,0	3,9	3,4	3,3	3,1	2,8	2,9	2,7
Prvotní příčina smrti:								
onemocnění oběhové soustavy	57 404	58 065	55 155	52 560	52 464	52 280	54 100	53 590
novotvary	28 455	29 364	28 255	28 180	27 709	27 981	28 064	28 222
onemocnění dýchací soustavy	4 653	5 286	6 040	5 670	5 715	5 736	6 393	6 151
onemocnění trávicí soustavy	4 418	4 607	4 823	4 730	4 747	4 743	4 809	4 664
vnější příčiny úmrtí	6 910	7 295	6 376	5 855	6 080	6 087	5 946	6 009

5) V Hlášení o úmrtí se uvádí čtyři údaje týkající se příčiny smrti: nemoc (stav), která přímo vedla k smrti (bezprostřední příčina), předchozí příčina, prvotní příčina a jiné závažné chorobné stavy a změny. V případě pracovního či náhodného úrazu, vraždy a sebevraždy se uvádí také mechanismus smrti. Ze všech uvedených údajů pak ČSÚ odvozuje definitivní prvotní příčinu smrti používanou ve statistice.

nu příčin smrti naplňují zhoubné novotvary, které v roce 2010 stály za úmrtím 28,2 tis. osob (26 %). Pětina novotvarů bývá lokalizována na průduškách a plicích. Třetí nejčetněji zastoupenou třídou příčin smrti byla v celkovém pohledu v roce 2010 i 2009 onemocnění dýchací soustavy (6,2 tis. zemřelých; 6 %), čtvrtou pak vnější příčiny smrti, tedy dopravní nehody, pády, sebevraždy, násilná úmrtí, otravy (6,0 tis. zemřelých). Pořadí příčin smrti se však mírně liší mezi muži a ženami. U mužů se vnější příčiny umísťují již na příčce třetí, u žen jsou naopak až na místě pátém, nejen za nemocemi dýchací, ale i trávicí soustavy.

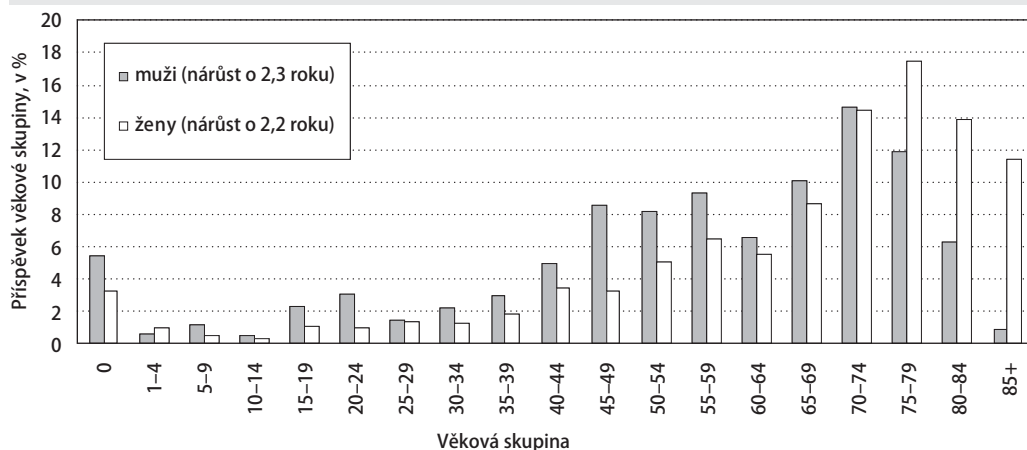
V České republice dlouhodobě roste střední délka života, a to u mužů i u žen. Mezi lety 2009 a 2010 výrazně vzrostla naděje dožití při narození žen, a to téměř o půl roku na 80,6 let. Zasloužil se o to zejména pozitivní vývoj úmrtnosti nejstarších věkových skupin (nad 75 let). V předcházejícím roce přitom tento ukazatel stagnoval. Vývoj naděje dožití při narození mužů byl plynulejší, meziročně se zvýšila o 0,2 na 74,4 let. Rozdíl mezi střední délkou života žen a mužů se tak v ČR pohybuje na úrovni 6 let. Celkem za první desetiletí tohoto století vzrostla naděje dožití při narození o 2,3 roku u mužů a o 2,2 roku u žen. Nejvýznamněji ke změně přispělo snížení úmrtnosti u osob nad 70 let

věku, u mužů byl důležitý i vývoj úmrtnosti ve věkovém intervalu 45–59 let.

Standardizované míry úmrtnosti⁶⁾ potvrzují dominanci onemocnění oběhové soustavy mezi příčinami úmrtí v ČR, kdy 50 % úmrtnosti žen a 45 % mužů je způsobeno právě touto příčinou. Druhou nejvyšší úmrtnost vykazovala shodně u mužů i u žen úmrtí na novotvary. Třetí nejvyšší úmrtnost přísluší u žen nemocem dýchací soustavy, kdežto u mužů vnějším příčinám úmrtí (poraněním a otravám). Měřeno standardizovanou mírou se celková úroveň úmrtnosti v ČR za posledních deset let snížila o jednu pětinu a pozitivní trend převažoval také u jednotlivých nejdůležitějších příčin smrti. Nejvýznamněji se snížila standardizovaná míra úmrtnosti na onemocnění oběhové soustavy, a to o jednu čtvrtinu na 424 na 100 000 obyvatel u mužů a 282 na 100 000 obyvatel u žen. Výrazně pozitivní byl také vývoj úmrtnosti na vnější příčiny smrti, a to zejména u žen, kde úmrtnost klesla o 31 % na 23 na 100 000 obyvatel, u mužů se snížila o 17 % na 75 na 100 000 obyvatel. Zanedbatelný nebyl ani pokles úmrtnosti na novotvary. Jako spíše kolísavý však lze popsat např. vývoj úmrtnosti u onemocnění dýchací soustavy nebo u žen na onemocnění trávicí soustavy a zhoubný novotvar průdušky a plice.

Graf 9: Příspěvky věkových skupin ke změně naděje dožití při narození mezi roky 2001 a 2010

Contributions of age groups to the change in life expectancy at birth between 2001 and 2010

6) Standardizované míry úmrtnosti jsou očištěny od vlivu věkové struktury populace na výši ukazatelů. Zde jako standard použita věková struktura evropské populace publikovaná Světovou zdravotnickou organizací.

Tab. 14: Ukazatele úmrtnosti, 2001–2010

Mortality indicators, 2001–2010

Ukazatel / Příčina smrti	2001	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Naděje dožití při narození – muži	72,1	72,0	72,9	73,4	73,7	74,0	74,2	74,4
– ženy	78,4	78,5	79,1	79,7	79,9	80,1	80,1	80,6
Naděje dožití ve věku 65 let – muži	13,9	13,8	14,4	14,8	15,0	15,1	15,2	15,3
– ženy	17,1	17,1	17,6	18,0	18,2	18,4	18,3	18,7
Prvotní příčina smrti:	Standardizované míry úmrtnosti¹⁾ mužů podle příčin (na 100 000 osob)							
Celkem	1 143,6	1 164,9	1 076,7	1 024,1	991,2	966,5	962,5	940,8
Novotvary	317,5	321,1	296,8	286,8	277,5	272,8	268,9	266,9
Zhoubný novotvar plic (C34)	85,6	80,8	77,1	73,6	71,0	67,6	66,9	65,9
Zhoubný novotvar tlustého střeva (C18)	30,3	29,7	26,7	25,9	22,4	22,6	22,1	21,5
Zhoubný novotvar prostaty (C61)	29,3	31,2	27,9	26,4	24,1	23,6	22,8	23,1
Nemoci oběhové soustavy	567,6	568,5	508,1	477,8	453,7	437,1	436,0	424,4
Ischemická choroba srdeční (I20–I25)	252,5	237,5	231,3	223,3	239,1	227,3	218,3	213,3
Cévní onemocnění mozku (I60–I69)	148,6	148,0	123,0	113,4	91,6	86,5	88,5	79,9
Nemoci dýchací soustavy	55,6	59,7	65,9	60,3	59,4	58,1	63,0	58,9
Nemoci trávicí soustavy	50,7	50,8	52,4	50,2	49,5	48,2	47,3	45,2
Poranění a otravy	90,4	96,3	82,8	77,6	78,0	76,5	75,2	74,7
Dopravní nehody (V00–V99)	20,8	20,7	17,9	15,5	17,4	15,7	13,6	12,9
Sebevraždy (X60–X89)	24,9	26,2	23,8	21,1	20,8	20,2	21,8	22,1
Prvotní příčina smrti:	Standardizované míry úmrtnosti¹⁾ žen podle příčin (na 100 000 osob)							
Celkem	692,2	703,6	657,2	613,2	595,4	576,7	576,5	557,1
Novotvary	179,3	177,5	166,2	164,9	157,0	155,2	150,7	149,5
Zhoubný novotvar plic (C34)	19,1	18,8	18,7	19,7	19,1	19,2	18,8	19,4
Zhoubný novotvar tlustého střeva (C18)	15,3	16,2	13,5	13,2	12,0	11,5	11,2	11,3
Zhoubný novotvar prsu (C50)	27,5	27,1	26,2	25,5	22,1	21,2	20,0	20,6
Nemoci oběhové soustavy	381,7	384,4	351,1	318,2	306,8	292,3	296,2	282,4
Ischemická choroba srdeční (I20–I25)	135,6	132,4	137,9	129,1	145,8	137,4	133,6	123,3
Cévní onemocnění mozku (I60–I69)	122,5	120,6	99,2	90,8	73,1	70,8	71,6	66,8
Nemoci dýchací soustavy	26,6	30,9	33,5	30,3	29,3	28,6	30,9	29,2
Nemoci trávicí soustavy	25,8	27,5	26,8	26,0	25,5	25,2	25,8	24,1
Poranění a otravy	33,8	35,4	29,3	25,4	26,1	25,4	23,8	23,4
Dopravní nehody (V00–V99)	6,7	6,4	5,5	4,5	5,1	4,9	4,5	3,3
Sebevraždy (X60–X89)	5,4	5,8	4,8	4,2	3,6	4,2	3,7	4,2

Pozn.: 1) Pro standardizaci použita věková struktura evropské populace dle WHO.

ZAHRANIČNÍ MIGRACE

Podle údajů Informačního systému evidence obyvatel Ministerstva vnitra ČR⁷⁾ získala Česká republika v roce 2010 zahraničním stěhováním 15,6 tis. obyvatel, o 45 % méně než v roce 2009.

Kladné saldo zahraniční migrace zaznamenává Česká republika nepřetržitě od roku 2002. Do roku 2006 se hodnota salda pohybovala v rozmezí 12,2–36,3 tis., když do zahraničí se ročně vystěhovalo 24,1–34,8 tis. obyvatel a naopak se k nám přistěhovalo 44,7–68,2 tis. osob. V letech 2007 a 2008 byla bilance zahranič-

7) Od roku 2008 má ČSÚ o zahraniční migraci výhradně tento zdroj, v letech 2005–2007 bylo stěhování týkající se cizích státních příslušníků přebíráno z Cizinecké policie, v období 2001–2004 byly zdrojem dat o stěhování papírová hlášení o stěhování (Obyv 5-12).

niho stěhování ve své výši výjimečně vysoká (83,9 tis. a 71,8 tis.). Svůj vliv na to měla příznivá ekonomická situace i změna datové základny. V roce 2010 se podle Informačního systému evidence obyvatel (ISEO) z České republiky vystěhovalo 14,9 tis. obyvatel, o 3,2 tis. více než v roce 2009. Počet přistěhovalých se naopak meziročně snížil o 9,5 tis. na 30,5 tis. Saldo zahraničního stěhování tak bylo nejnižší od roku 2003, stále však zůstává v kladných číslech⁸⁾.

Mezi přistěhovalými i vystěhovalými převládají tradičně muži (61 % v roce 2010) a osoby mladších věkových skupin produktivního věku. Zhruba polovina přistěhovalých je ve věku 20–34 let, u vystěhovalých zahrnují přibližně stejně početné skupiny 20–34letých a 35–49letých dohromady dvě třetiny emigrantů. V obou složkách zahraniční migrace je typicky velmi nízké zastoupení osob nad 65 let věku. U přistěhovalých i vystěhovalých je menší než 5 %, zatímco v celé populaci ČR již téměř 16 %. U vystěhovalých do zahraničí je výrazně nižší i podíl dětské složky (0–14 let), v roce 2010 šlo o 5 % vs. 14 % v populaci ČR. Mezi přistěhovalými je dětí relativně více,

v absolutních počtech však jejich počet v posledních třech letech nepřetržitě klesá.

Na objemu zahraničního stěhování se nejvýznamněji podílí občané Slovenska, Vietnamu, Ukrajiny, Ruska a České republiky, případně Německa a Polska. Zatímco na straně přistěhovalých se situace v období 2002–2010 příliš neměnila, na místech tří nejčetnějších státních občanství se střídaly čtyři země, na straně vystěhovalých došlo po roce 2007 ke změně. Nově bylo například nejvíce emigrantů s občanstvím Polska a naopak minimální byl počet vystěhovalých občanů Ukrajiny a Ruska. Pozadí lze vidět spíše v datovém zdroji než v reálné změně charakteru migrace.

V roce 2010 se do České republiky podle údajů ISEO ze zahraničí přistěhovalo nejvíce občanů Slovenska (5,1 tis.), Ruska (3,7 tis.) a Ukrajiny (3,5 tis.), relativně vysoký byl i počet přistěhovalých občanů ČR (2,5 tis.) a Německa (2,0 tis.). Také druhým směrem – z republiky do zahraničí – tvořili nejvýznamnější proud zahraničního stěhování občané Slovenska, kterých se vystěhovalo 6,4 tis. (43 % z celkového počtu emigrantů). Další silnější sku-

Tab. 15: Zahraniční stěhování, 2001–2010

International migration, 2001–2010

Ukazatel	2001	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Přistěhovalí	12 918	60 015	60 294	68 183	104 445	77 817	39 973	30 515
v tom ve věku: 0–14 let	2 297	4 506	4 297	3 784	6 537	5 944	4 813	4 750
15–64 let	10 279	55 005	55 497	63 892	96 904	71 037	34 553	25 169
z toho 20–34 let	5 043	30 278	30 815	35 760	55 469	41 629	20 245	14 438
65+ let	342	504	500	507	1 004	836	607	596
Vystěhovalí	21 469	34 226	24 065	33 463	20 500	6 027	11 629	14 867
v tom ve věku: 0–14 let	1 008	1 285	1 489	2 022	1 363	472	535	758
15–64 let	20 274	32 721	22 328	31 160	18 881	5 301	10 715	13 683
z toho 20–34 let	10 155	18 012	11 938	16 848	10 482	2 137	4 098	5 426
65+ let	187	220	248	281	256	254	379	426
Saldo zahraničního stěhování	-8 551	25 789	36 229	34 720	83 945	71 790	28 344	15 648
v tom: muži	-7 218	15 783	23 354	21 630	50 994	45 193	14 532	5 532
ženy	-1 333	10 006	12 875	13 090	32 951	26 597	13 812	10 116
z toho státní občanství: Slovensko	-6 082	5 573	8 161	6 152	13 129	7 007	1 442	-1 338
Ukrajina	-1 877	10 062	12 483	12 993	30 902	18 575	8 051	3 432
Rusko	-351	834	1 994	2 214	5 765	5 728	4 106	3 670
Vietnam	1 404	2 649	3 489	4 083	11 281	13 299	2 269	1 386

8) Údaje Ředitelství služby cizinecké policie vykazují úbytek v počtu cizinců žijících v ČR, při srovnání koncových stavů 2009 a 2010 ve výši 8,0 tis.

Tab. 16: Vnitřní stěhování, 2001–2010
Internal migration, 2001–2010

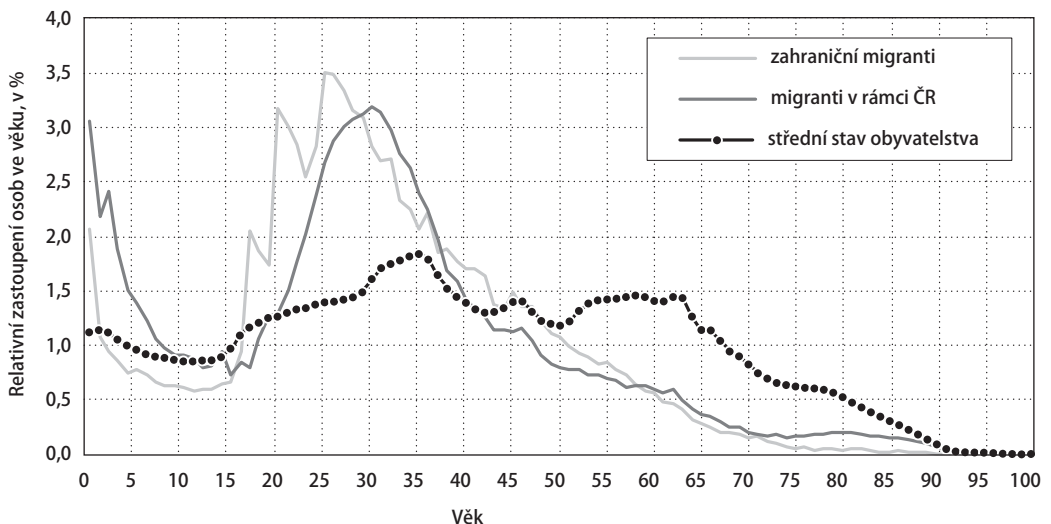
Ukazatel	2001	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Objem vnitřního stěhování	204 622	211 487	213 688	225 241	255 689	250 071	233 262	240 695
v tom: z obce do obce v rámci okresu	108 323	108 252	96 605	100 183	109 541	104 713	96 395	101 181
z okresu do okresu v rámci kraje	33 706	36 089	41 414	43 700	47 745	47 444	45 002	47 774
z kraje do kraje	62 593	67 146	75 669	81 358	98 403	97 914	91 865	91 740
Typ stěhování (v %):								
z obce do obce v rámci okresu	52,9	51,2	45,2	44,5	42,8	41,9	41,3	42,0
z okresu do okresu v rámci kraje	16,5	17,1	19,4	19,4	18,7	19,0	19,3	19,8
z kraje do kraje	30,6	31,7	35,4	36,1	38,5	39,2	39,4	38,1
Migranti ve věku: 0–14 let	39 725	39 579	41 223	43 856	48 065	47 775	46 534	50 397
15–64 let	150 467	158 031	158 616	169 132	195 684	190 745	175 611	178 328
z toho 20–34 let	88 399	90 107	89 426	94 811	108 087	104 727	94 741	92 481
65+ let	14 430	13 877	13 849	12 253	11 940	11 551	11 117	11 970

pinou emigrantů byli občané ČR (2,4 tis.), Polska (2,3 tis.) a Německa (1,6 tis.). Vzhledem k velmi nízkým počtům vystěhovaných bylo nejvyšší saldo zahraničního stěhování v roce 2010 zaznamenáno s občany Ruska (3,7 tis.) a Ukrajiny (3,4 tis.). Třetí nejvyšší aktivní bilanci měla ČR druhým rokem s občany Spojených států (1,7 tis.), významná byla stále i bilance s občany Vietnamu (1,4 tis.). Nemalé hodnoty salda však byly zaznamenány také na straně záporných čísel, zejména v případě stěhování s Polskem (–1,6 tis.) a Slovenskem (–1,3 tis.).

VNITŘNÍ MIGRACE

Objem vnitřního stěhování činil 240,7 tis. Nejvíce událostí připadlo na kategorii stěhování z obce do obce v rámci okresu. V roce 2010 takto změnilo oficiální bydliště 101,2 tis. osob, tj. 42 % migrantů (v roce 2001 dokonce 53 %). Druhým významným typem stěhování je stěhování z kraje do kraje (38 % v roce 2010), které v posledních pěti letech každoročně eviduje více než 90 tisíc obyvatel ČR. Nejméně čtým typem vnitřního stěhování bývá stěhování z okresu do okresu

Graf 10: Migranti a obyvatelstvo podle věku, 2010
Migrants and population by age, 2010

v rámci kraje, ke kterému se v roce 2010 řadilo 47,8 tis. případů (20 %).

Skladba vnitřní migrace podle pohlaví je na rozdíl od zahraniční více vyrovnaná, podobně jako rozložení mužů a žen v celé populaci. Stejně jako u zahraničního stěhování jsou osoby stěhující se v rámci republiky v průměru mladší než obyvatelstvo jako celek, a to

zhruba o deset let. Průměrný věk osob podílejících se na vnitřní migraci se v posledním desetiletí měnil jen minimálně, kolísal kolem 30,5 roku u mužů a 31,5 roku u žen. Relativně větší váhu než v celkové populaci mají na vnitřní migraci děti do 15 let věku (21 % v roce 2010), naopak podstatně nižší je podíl stěhujících se osob, které již dovršily 65 či více let (5 %).

Literatura

- *Demografická ročenka České republiky v roce 2005...2009. 2006...2010.* Praha: ČSÚ.
- *Pohyb obyvatelstva v ČR v roce 2001...2004. 2003...2005.* Praha: ČSÚ.
- *Stav a pohyb obyvatelstva v České republice v roce 2010.* 2011. Praha: ČSÚ.
- *Vývoj obyvatelstva České republiky v roce 2009. 2010.* Praha: ČSÚ.

MICHAELA NĚMEČKOVÁ

vystudovala demografii na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy. Od roku 2007 pracuje v Oddělení demografické statistiky Českého statistického úřadu, kde se věnuje zejména analýze demografického vývoje, oblasti metodiky i populačním projekcím.

SUMMARY

In 2010, the Czech Republic experienced a natural population increase (by 10.3 thousand) and as positive net migration (15.6 thousand). As of 31 December 2010 the population was 10,532.8 thousand, up 26.0 thousand from the year before. The number of marriages in 2010 decreased again and was the lowest recorded since 1918. According to the nuptiality life tables only 55% of single men and 62% of single women would enter into marriage before reaching the age of 50; this was one percentage point less than in 2009. However, the year-to-year drop was smaller than in previous years. The mean age at first marriage increased to 32.2 years for men and 29.4 years for women. The total divorce rate went up to 50%. The average duration of marriages ending in divorce was 12.7 years. The fertility rate, which rose continuously from its low point recorded in 1999 up to

2008, has stagnated for the last three years at slightly below 1.50. However, the trend of the average age of mothers shifting towards a later age continued. The mean age of women at first birth increased to 27.6 years, and the mean age of women at birth regardless of birth order rose to 29.6 years. A total of 40.3% of all live births were born outside marriage. Among first-order children, more children were born to unmarried women than to married ones for the first time in 2010. Male life expectancy at birth increased in 2010 by two tenths of a year to 74.4 years, and female life expectancy at birth rose by almost half a year to 80.6 years. As in 2009 and 2008, the infant mortality rate in 2010 was under 3 infant deaths per 1,000 live births. The declining trend of abortion continued in 2010. The total abortion rate decreased to 0.51, and in the case of induced abortions to 0.32.

ANALÝZA OBYVATELSTVA Z HLEDISKA RODINNÉHO STAVU S VYUŽITÍM MODELŮ VÍCESTAVOVÉ DEMOGRAFIE

Zdeněk Dušek – Šárka Šustová

ANALYSING MARITAL STATUS USING MULTISTATE DEMOGRAPHIC MODELLING

The main aim of this article is to present the main results of marital status analysis using multistate demographic modelling in the Czech Republic between 1993 and 2008. First, the authors present the history of the use of multistate demographic modelling, followed by a short introduction to multistate demographic theory is made. Finally, the main results of analysis are stated. Among other findings, the authors present life expectancies according to marital status, probabilities of transition between different marital statuses, and mean ages at the time of the first and subsequent marriages, divorce, and widowhood.

Keywords: marital status analysis, multistate demography, increment-decrement life tables

Demografie, 2011, 53: 205–214

Analýzou sňatečnosti a rozvodovosti se v České republice po roce 1989 zabývala již řada autorů a vyšlo velké množství článků i publikací, které se věnují těmto dvěma procesům. Po změně politického režimu nastal poměrně radikální propad úrovně sňatečnosti, který byl vyvolán kombinací společenských, ekonomických a politických faktorů. Úroveň rozvodovosti naopak vykazovala setrvalý, mírně rostoucí trend. Cílem tohoto článku je přinést do poznání procesů sňatečnosti a rozvodovosti nové poznatky s využitím tzv. modelů vícestavové demografie aplikovaných na analýzu rodinného stavu.

KLASICKÉ A VÍCESTAVOVÉ TABULKY ŽIVOTA

Klasická demografická analýza aplikující na studium demografických procesů metodu tabulek života pracuje s tzv. jednostavovým modelem, tedy modelem, který v sobě obsahuje pouze jeden stav (např. stav svobodný u tabulek sňatečnosti). Při analýze pomocí těchto tabulek jsou zkoumány přechody mezi tímto

stavem (např. stavem svobodný) a stavem, ve kterém jedinec přestává být objektem zkoumání (např. stavem ženatý/vdaná u tabulek sňatečnosti nebo zemřelý/á u úmrtnostních tabulek). Tento stav, ve kterém jedinec přestane být objektem zájmu, se nazývá stavem výstupním. Tomuto druhu tabulek se říká tabulky dekrementní neboli úbytkové (Koschin, 1992).

Vícestavová demografie uvažuje řád tabulek nejen dekrementní jako klasická jednostavová metoda, ale i inkrementní neboli příbytkový. Tento přístup umožňuje zpětně se zařadit do tabulkové populace na základě stejné (zpětné) události [stav, který zpětná (opakovaná) událost charakterizuje, se nazývá stavem tranzientním] (Rychtaříková, 2008).

HISTORIE VYUŽITÍ VÍCESTAVOVÝCH TABULEK ŽIVOTA

Analýza pomocí tabulek života je metoda využívaná již více než 300 let. Prvopočátek použití tabulek života se datuje do 17. století, kdy anglický demograf

John Graunt (1662) aplikoval tuto metodu na analýzu úmrtnosti Londýňanů.

Využití vícestavových tabulek života je však výrazně mladšího data. Jejich počátky jsou svázány se jmény *DuPasquiera*, který analyzoval přechod mezi stavem zdravý–nemocný na datech ze zdravotních pojištění v roce 1912, *Fixe* či *Neymana*, jež v roce 1951 studovali přechody mezi jednotlivými fázemi onemocnění rakovinou (*Schoen*, 1988).

Za otce konceptu vícestavové demografie je považován americký demograf *Andrei Rogers*, který poprvé využil a následně i popsal tento modelový postup při analýze vnitřní migrace v 60. letech 20. století ve Spojených státech amerických a nazval ho tzv. multi-regionální demografií (*Koschin*, 1992).

Výpočet modelů vícestavové demografie je náročný nejen na vstupní data, ale i samotným procesem výpočtu, a proto skutečný rozvoj vícestavové demografie přišel až s rozvojem počítačů v 70. letech 20. století, které umožnily tyto složitější výpočty provádět (*Schoen*, 1988). Kromě řady studií a metodických postupů vznikly v posledních čtyřiceti letech speciálně vytvořené počítačové programy na výpočet modelů vícestavové demografie. Nejvyužívanější postupy a programy jsou např. od *Rogerse* a *Willekense*, *Schoena* či *Imhoffa* a *Keilmana*:

1. Výpočet modelů vícestavové demografie je založený na odvozeném maticovém zápisu, který ve své stati poprvé publikoval *Rogers* (1975). Tento postup byl později *Willekensem* a *Rogersem* využit při vývoji obecného počítačového programu LIFEINDEC na výpočet přechodů mezi až 12 stavy. Program je konstruovaný na základě maticové rovnice a předpokladu linearity, tzn. funkce přežívání je mezi přesnými tabulkovými věky lineární (*Schoen*, 1988; *Willekens*, 1979).

2. Jiný postup aplikoval při výpočtu vícestavových tabulek života *Schoen* (1975, 1988), který namísto maticového zápisu použil zápis soustavy rovnic o několika neznámých (v závislosti na počtu sledovaných stavů). Předpokladem tohoto výpočtu je kvadratické přežívání mezi přesnými věky. Na základě tohoto přístupu publikoval *Schoen* jiný obecný program pro výpočet modelů vícestavové demografie s názvem IDLT (*Schoen* 1988; *Schoen*, *Urton* 1979).

3. Dalším speciálně vytvořeným softwarem pro výpočet modelů ve vícestavové demografii je program LIPRO (Lifestyle PROjection), který byl vyvinut v nizozemském interdisciplinárním demografickém institutu (NIDI) v Nizozemském Haagu *Nico Keilmanem* a *Evertem van Imhoffem* pro modelování a prognózování počtu domácností (*Imhoff*, 1999). Tento program byl využit i pro výpočty, jejichž výsledky budou prezentovány dále v tomto článku.

Od 80. let je metoda vícestavové demografie teoreticky popsána a široce užívána při analýze demografických i nedemografických procesů (*Schoen*, 1988).

TEORIE VÍCESTAVOVÉ DEMOGRAFIE

Hougaard (1999) ve své stati uvádí čtyři základní modely vícestavové demografie, a to následující:

1. Progresivní model – existuje pouze jediná cesta, jak vstoupit do daného stavu. Do počátečního stavu není možné se vrátit. Stávající stav v sobě odráží informace, kolik stavů a jaké stavy byly dříve navštíveny a podle jakého řádu, ale ne v jakých časech. Tento model se využívá např. při analýze plodnosti podle pořadí, legitimacy, věku apod.

2. Markovský model – nejlepším způsobem jak zkonsolidovat historii událostí až do času t a stavu i je samotný stav i . Nezáleží na historii životního cyklu, ale pouze na aktuálním stavu, který v sobě celou historii obsahuje. Tento model se využívá např. při analýze pracovního trhu.

3. Semi-Markovský (rozšířený) model – pravděpodobnost přechodu ze stavu i závisí na čase posledního přechodu, jinak řečeno na délce setrvání ve stavu i . Semi-Markovský model tudíž klade větší důraz na délku setrvání v daném stavu než na okamžik přechodu z tohoto stavu. Například vdova má dočasně zvýšenou pravděpodobnost úmrtí těsně po ovdovění (i přes to však pravděpodobnost úmrtí závisí především na jejím věku). Tento model slouží např. při pokročilé analýze rodinného stavu.

4. Model pro data o dvou proměnných (tzv. bivariate model) – v tomto přístupu se nehledí na věk jako na důležitou proměnnou. Rovněž neplatí pravidlo

nezávislosti výskytu událostí. Tento model je převážně využíván při analýze přežívání dvojčat v průběhu jejich životního cyklu.

Většina literatury nahlíží na modely vícestavové demografie jako na modely Markovovských řetězců. Hlavním předpokladem výpočtu těchto modelů je homogenita populace, což znamená, že jedna osoba ve věku x se ze stavu i přesune se stejnou pravděpodobností jako osoba druhá v témže věku a stavu. Dalším předpokladem je konstantní rozložení událostí v průběhu roku. Individuální historie jedince neovlivňuje jedincovo budoucí rozhodování (Schoen, 1988). Předpokladem tedy je, že přechody ze současného stavu jsou ovlivněny pouze stávajícím stavem, ze kterého se osoba přesunuje a jsou proto nezávislé na stavech a událostech předchozích (Shavell, 1999). Další omezující předpoklad vícestavové demografie je ten, že přechod mezi dvěma stavy je možný pouze jednou cestou. Z jednoho stavu do druhého se tedy nelze dostat dvěma odlišnými způsoby (proto např. model přechodu mezi stavem těhotná a netěhotná nelze nazývat vícestavovým, neboť k ukončení těhotenství může dojít jak porodem, tak potratem a konečný stav netěhotná bude stejný) (Hougaard, 1999).

Nutno dodat, že výše zmíněné předpoklady realitu stoprocentně nereflakují, neboť:

- Chování příslušníků jedné sledované kohorty není univerzální. Počet opakovaných sňatků závisí na počtu prvních sňatků a rozvodů. Pravděpodobnost, že se osoba rozvede, je vyšší u osoby, která vstoupila do manželství ve velmi mladém věku (Schoen, 1988).
- Rozložení sňatků a rozvodů není v průběhu roku konstantní. Například v České republice výrazně převyšují sňatky v letních měsících a naopak počty sňatků uzavřených v měsících zimních a v květnu výrazně zaostávají.
- Pravděpodobnost rozvodu a sňatku je závislá nejen na věku, ale především na délce trvání, kterou jedinec ve stavu předcházejícím strávil (tedy doba

uplynulá od posledního sňatku, rozvodu apod.). Toto omezení klasického Markovovského přístupu je překonáno při výpočtu tzv. rozšířeného neboli Semi-Markovovského modelu, který uvažuje jako závisle proměnnou jak věk, tak i délku trvání (např. Belanger, 1989). Využití těchto modelů je však datově velmi náročné, protože data musí být tříděna podle věku a zároveň i délky trvání, což většina statistik neposkytuje.

PŘÍPRAVA DAT

Analýza rodinného stavu s využitím vícestavových tabulek života byla provedena s využitím výše popsaného programu LIPRO. Analýza byla rozdělena na dvě části. V první části bylo sledované období od roku 1993 do roku 2008 rozděleno na tři pětiletá období, a to 1993–1997, 1998–2002, 2004–2008¹⁾. Vychází sledovaná populace (pro roky 1993, 1998 a 2004) byla rozdělena podle pohlaví a následně podle věku na pětileté věkové skupiny, které jsme nechali prožívat události, které charakterizují procesy formování a rozpadu rodin po dobu pěti po sobě jdoucích let. Základním předpokladem našich výpočtů bylo rovnoměrné rozložení událostí v průběhu roku. Druhá část analýzy byla zaměřena pouze na obyvatelstvo ve věku 16–49 dokončených let. Takto zúžená populace byla rozdělena pouze na jednoleté věkové intervaly a analyzována zvláště pro každý rok ve sledovaném období.

Základními vstupy pro první část analýzy byla jednak počáteční věková struktura obyvatelstva České republiky k 1. 1. 1993 resp. 1998 resp. 2004 tříděná dle pětiletých věkových skupin, pohlaví a rodinného stavu a jednak události, které jednotlivé věkové skupiny zažily během následujících pěti let. Počáteční věková struktura byla rozdělena na 19 věkových skupin (0–4, 5–9, ..., 90+) a události na 20 věkových skupin (narození, 0–4, ..., 90+), protože během pětiletého období jsme sledovali rovněž nově narozené jedince, kteří k 1. 1. 1993 resp. 1998 resp. 2004 nebyli ještě narozeni.

Zatímco data za celou populaci byla tříděna do pětiletých věkových skupin a události načítány za pět

1) Z důvodů nutné míry agregace analyzovaných let do pětiletých skupin a s cílem postihnout co nejširší časový interval (v našem případě 16-ti po sobě jdoucích let), nebyl do analýzy zahrnut rok 2003 jako jeden z prostředních roků analyzovaného období (obdobně mohl být vyjmut např. rok 1998 v případě dělení 1993–1997, 1999–2003, 2004–2008).

po sobě jdoucích let, data za obyvatelstvo ve věkové skupině 16–49 dokončených let byla tříděna do jednotlivých věkových skupin. Stejně tak i události byly analyzovány pouze v rámci jednoho kalendářního roku.

Takto připravená data byla zadána do programu LIPRO pro další analýzu. Vstupním ukazatelem pro výpočet vícestavových tabulek života byly pravděpodobnosti přechodu mezi jednotlivými stavy. Tyto pravděpodobnosti program LIPRO vypočítal na základě vstupní věkové struktury a událostí, které se populaci přihodily během sledovaného období. Na základě vypočtených pravděpodobností přechodu pro každou věkovou skupinu a každý stav program LIPRO sestavil vícestavovou tabulku života dle rodinného stavu.

Primárním výstupem, který jsme z programu LIPRO získali, byly pravděpodobnosti přechodu mezi jednotlivými rodinnými stavy. Dalším výstupem je samotná vícestavová tabulka života, která nám poskytla informace o počtu dožívajících se přesného věku, počtu žijících v dokončeném věku, počtu človekolet prožitých v jednotlivých rodinných stavech a střední délku života rozdělenou podle počtu let strávených v jednotlivých rodinných stavech. Dalším výstupem byly tzv. „experience life tables“ neboli tabulky, které podrobně analyzují přechody mezi jednotlivými rodinnými stavy včetně průměrných věků, ve kterých k těmto přechodům dochází.

HLAVNÍ VÝSLEDKY

V následující části budou prezentovány vybrané výsledky analýzy, a to střední délka pobytu ve stavech, průměrné věky nastání událostí vedoucích ke změně rodinného stavu (prvního sňatku, rozvodu, dalšího sňatku a ovdovění) v celé populaci a pravděpodobnosti přechodu mezi jednotlivými rodinnými stavy u populace ve věkové skupině 16–49 dokončených let.

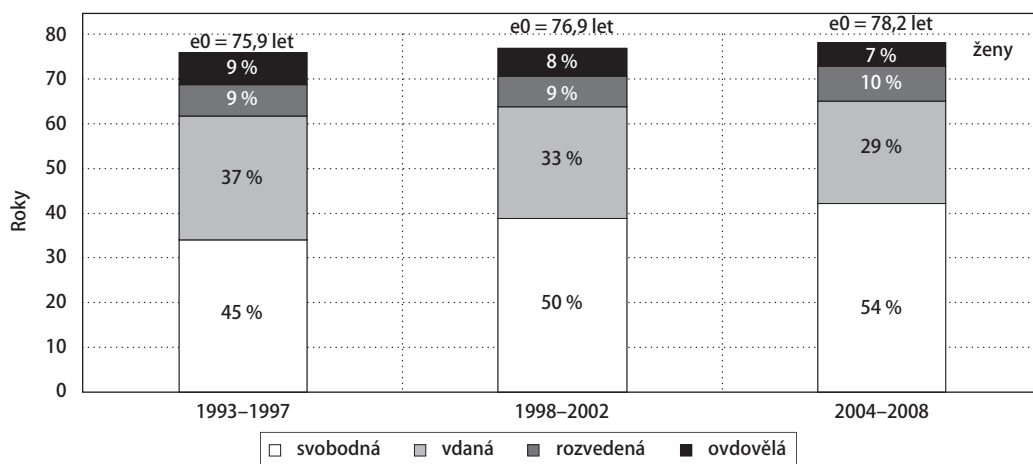
Analýza procesů formování a rozpadu rodin u celé věkové struktury obyvatelstva

V této části budou představeny hlavní výsledky analýzy rodinného stavu s využitím modelů vícestavové demografie pro tři pětileté intervaly mezi lety 1993 a 2008. Data vycházejí z přežívání populace, která je charakterizována pohlavně-věkovou strukturou pro počáteční roky vybraných period, tedy roky 1993, 1998 a 2004, a zaznamenávají, jak jedinci vstupovali do stavu ženatý/vdaná, rozvedený/á, ovdovělý/á a zemřelý/á a vystupovali ze stavu svobodný/á, ženatý/vdaná, rozvedený/á a ovdovělý/á.

Zatímco počet očekávaných let, které má před sebou osoba právě narozená na prožití ve stavu rozvedená a ovdovělá, se ve sledovaném období jak pro ženy, tak i pro muže nezměnil, k výrazným posunům došlo v průměrném počtu let strávených ženou i mužem ve stavu svobodná/ý a vdaná/ženatý. Zatímco

Graf 1: Analýza naděje dožití dle rodinného stavu, ženy, 1993–2008, ČR

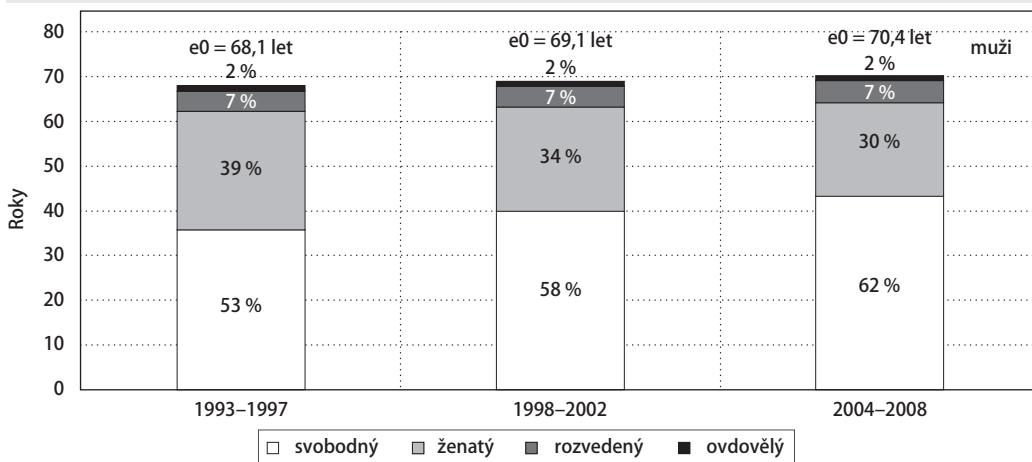
Life expectancy by marital status, women, 1993–2008, CR

Pramen: ČSÚ, 1993–2008; Vlastní výpočty.

Graf 2: Analýza naděje dožití dle rodinného stavu, muži, 1993–2008, ČR

Life expectancy by marital status, men, 1993–2008, CR

Pramen: ČSÚ, 1993–2008; Vlastní výpočty.

podíl let, které osoba stráví ve stavu svobodná z celkové naděje dožití ve sledovaném období narůstal (v případě žen z 45 % na 54 %, v případě mužů z 53 % na 62 %), podíl let, které osoba stráví jako vdaná/ženatý klesá úměrně nárůstu doby strávené ve stavu svobodná/ý. Počet let strávených ve stavu svobodná/ý zároveň úměrně narůstá s klesajícím podílem alespoň jednou vdaných/ženatých osob v populaci (podíl alespoň jednou vdaných resp. ženatých z celkového počtu žen resp. mužů klesl ve sledovaném období ze 78 % na 69 % resp. ze 72 % na 63 %). Muži stráví v průměru větší podíl života ve stavu svobodný a ženatý než ženy ve stavu svobodná a vdaná, což je především způsobeno nízkým počtem let, které muži prožijí ve stavu ovdovělý (způsobeno mužskou nadúmrtností ve vyšším věku).

Graf 3 zobrazuje průměrné věky vztahující se k procesům formování a rozpadu rodin.

Z grafu je patrná posloupnost událostí týkajících se procesů formování a rozpadu rodin, jak v životě jedince nastávají po sobě. Jejich pořadí je shodné pro obě pohlaví, ačkoliv věky, ve kterých k těmto událostem dochází, se liší. První událost, kterou člověk ve svém životě zažívá je první sňatek, následován rozvodem, sňatkem rozvedené a ovdovělé osoby a poslední událostí, kterou člověk za svůj život prožije, je ovdovění. Všechny výše vyjmenované události zažívá žena v průměru dříve než muž.

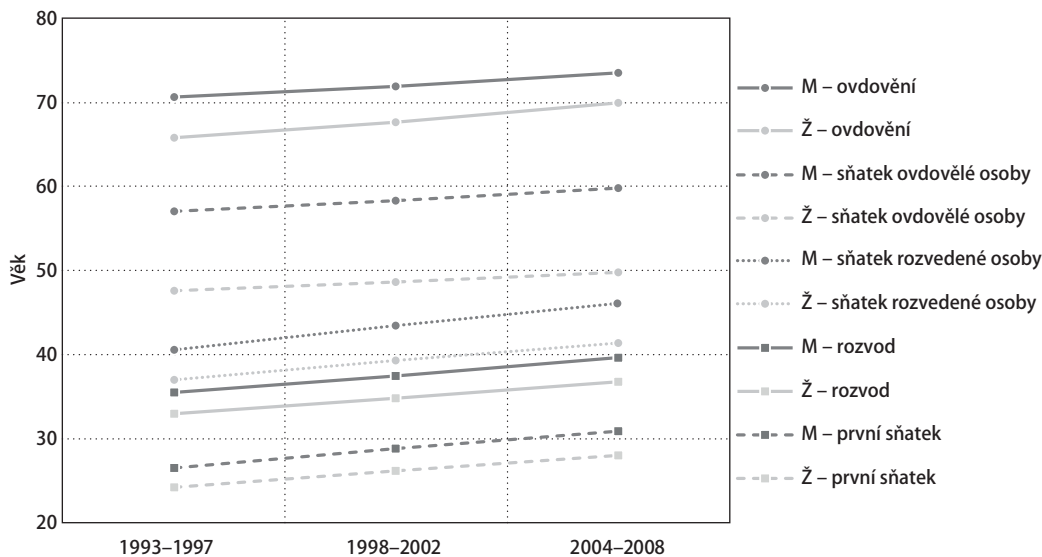
Z grafu 3 je rovněž patrné, že událost sňatku ovdovělého jedince nastává dříve, než v průměru nastává událost, která sňatku ovdovělých musí předcházet, tedy ovdovění. To je způsobeno tím, že především ovdovění, která nastanou v nižším věku osoby, jsou následována dalším sňatkem, zatímco ovdovění, které jedinec zažije v průměrném věku ovdovění, již opakovaným sňatkem následována zpravidla nejsou.

Rozdíly mezi průměrnými věky, při kterých nastávají tyto události u mužů a žen, ve sledovaném čase narůstaly. Jedinou výjimkou byla událost ovdovění, u níž se průměrné věky pro obě pohlaví sblížovaly. Nejvyšší rozdíl byl pozorován u opakovaného sňatku ovdovělé osoby, který muži zažívají výrazně později než ženy. To je způsobeno pravděpodobně skutečností, že ačkoliv muži v průměru ovdoví ve vyšším věku, uzavírají další sňatky ve vyšším věku s vyšší intenzitou, než ovdovělé ženy. Naopak ženy, které ovdoví v průměru dříve než muži, uzavírají sňatky především v nižším věku a ve vyšším už jen minimálně.

Analýza procesů formování a rozpadu rodin u obyvatelstva ve věkové skupině 16–49 dokončených let

Druhá část analýzy s využitím modelů vícestavové demografie byla provedena na skupině obyvatelstva ve věku 16–49 let a v této části článku budou prezentovány její výsledky. Protože byly v předchozí části ana-

Graf 3: Průměrné věky událostí vztahujících se k procesům formování a rozpadu rodin, 1993–2008, ČR
Average ages of events related to the change of marital status, 1993–2008, CR

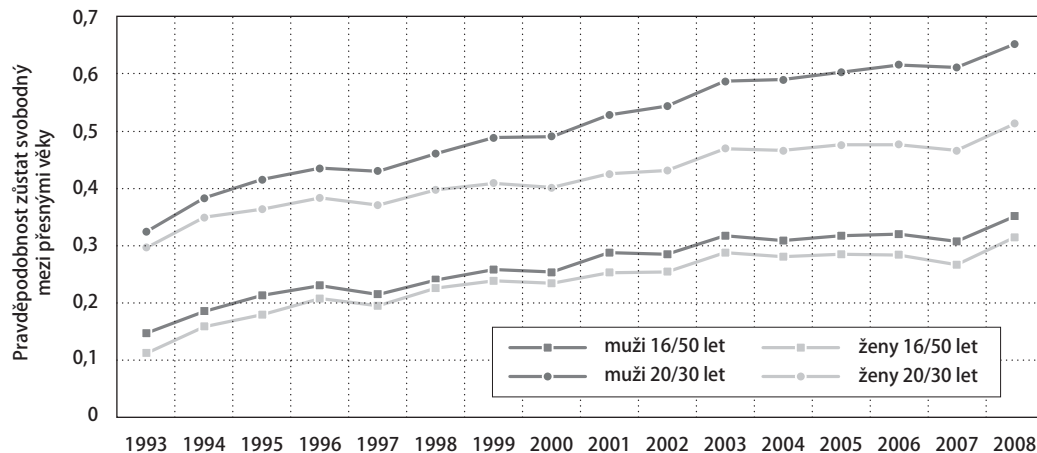

Pramen: ČSÚ, 1993–2008; Vlastní výpočty.

lyzovány především střední délky života a průměrné věky, ve kterých k jednotlivým událostem formování a rozpadu rodin dochází, tato část analýzy bude výhradně zaměřena na studium pravděpodobností přechodu a setrvání v jednotlivých rodinných stavech.

Vicestavová demografie primárně nestuduje pravděpodobnosti nastání individuálních událostí (např. prvního sňatku, rozvodu), ale pravděpodobnosti, že osoba právě x -letá se bude v $x+n$ -tém roce svého života nacházet ve stejném resp. jiném rodinném stavu.

Graf 4: Vývoj pravděpodobnosti setrvání ve stavu svobodný mezi vybranými věky, 1993–2008, ČR
Development of the probability to remain single between selected ages, 1993–2008, CR

Pramen: ČSÚ, 1993–2008; Vlastní výpočty.

Stejně jako v úmrtnostní tabulce lze určit pravděpodobnosti přežití mezi jednotlivými věky, je možné i v inkrementní-dekrementní tabulce určit pravděpodobnosti setrvání v daném stavu na základě tabulkových počtů dožívajících se přesného věku resp. žijících v dokončeném věku. Prvním analyzovaným přechodem v rámci této kapitoly bude pravděpodobnost setrvání ve stavu svobodný/á mezi věky 16 a 50 let v prvním případě a 20 a 30 let v druhém případě.

Vzestup pravděpodobnosti setrvání ve stavu svobodný/á je patrný v obou sledovaných intervalech jak u žen, tak i u mužů. Mezi lety 1993 a 2008 se zvýšila pravděpodobnost setrvání ve stavu svobodný/á mezi věky 16 a 50 let z 0,11 na 0,31 pro ženy a z 0,15 na 0,35 pro muže. Z grafu 4 je dále patrný pokles intenzity sňatečnosti ve věcích s dlouhodobě nejvyšší intenzitou sňatečnosti (viz křivky muži 20/30 a ženy 20/30). Zatímco dvacetiletí svobodní muži měli v roce 1993 pravděpodobnost přibližně 0,32, že budou i v přesném věku třiceti let svobodní, stejně staří muži v roce 2008 měli tuto pravděpodobnost vyšší než 0,65. Obdobně i u žen vzrostla pravděpodobnost setrvání ve stavu svobodná mezi 20. a 30. rokem z hodnoty 0,30 na hodnotu 0,51.

Pouze tabulkové počty dožívajících se svobodných mužů a žen mají dekrementní řád a lze na nich tak po-

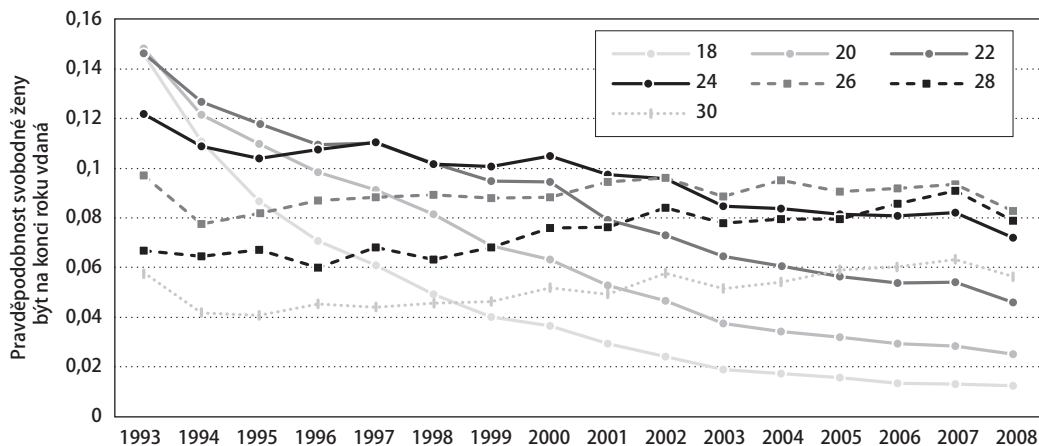
čítat pravděpodobnosti mezi věky. To však nelze počítat na tabulkových počtech dožívajících se přesného věku ženatých/vdaných, rozvedených a ovdovělých, protože jejich řád je z podstaty modelů vícestavové demografie inkrementní-dekrementní (hodnoty l_{x+n} mohou být vyšší než hodnoty l_x a pravděpodobnost by tak vyšla vyšší než 1). Analýza procesů formování a rozpadu rodiny proto byla provedena pro ostatní rodinné stavy na pravděpodobnostech přechodu mezi stavy.

Graf 5 ukazuje pravděpodobnost na počátku roku svobodné ženy stát se vdanou a setrvat v tomto stavu až do konce sledovaného roku.

Plné křivky v grafu označují ty věky, u nichž během sledovaného období došlo k výraznému poklesu pravděpodobnosti svobodné ženy vdát se a zůstat vdaná. Naopak čárkované křivky představují věky, u nichž došlo jen k nepatrnému poklesu či ke stagnaci vývoje pravděpodobnosti svobodné ženy vdát se a zůstat vdaná v průběhu sledovaného období. Protože plné čáry odpovídají věkům od 18 do 24 let a čárkované čáry od 26 do 30 let, lze říci, že pokles intenzity sňatečnosti mezi roky 1993 a 2008 je zapříčiněn především poklesem intenzity uzavírání prvních sňatků ženami mladšími 25 let.

Graf 6 vyjadřuje pravděpodobnosti oženit se a setrvat ve stavu ženatý pro muže. Jediným rozdílem oproti vývoji pravděpodobnosti u svobodných žen

Graf 5: Pravděpodobnost svobodné ženy být na konci roku vdaná, 1993–2008, ČR
 Probability of a single woman to be married at the end of the year, 1993–2008, CR

Pramen: ČSÚ, 1993–2008; Vlastní výpočty.

je posun sledovaných věků o dva roky výše, protože právě o dva roky je v průměru vyšší průměrný věk při prvním sňatku mužů než žen (ČSÚ, 2010).

Z grafu 6 jsou patrné obdobné vývojové trendy pravděpodobnosti přechodu mezi stavy svobodný a ženatý, jako ukazoval graf 5 znázorňující pravděpodobnosti uzavřít manželství a zůstat ve stavu vdaná u žen.

Největší pokles pravděpodobnosti je patrný u mužů do věku 26 let. Naopak relativně stabilní vývoj ukazují pravděpodobnosti pro věky 28 až 30 let.

Pravděpodobnost uzavřít sňatek mají ženy až do 25. roku života vyšší než muži. Od 29. do 49. roku života mají v průměru naopak vyšší pravděpodobnost vstoupit do manželství muži (pouze ve věku 46 let měly ženy mezi roky 1993 a 2008 v průměru vyšší pravděpodobnost uzavřít manželství než muži).

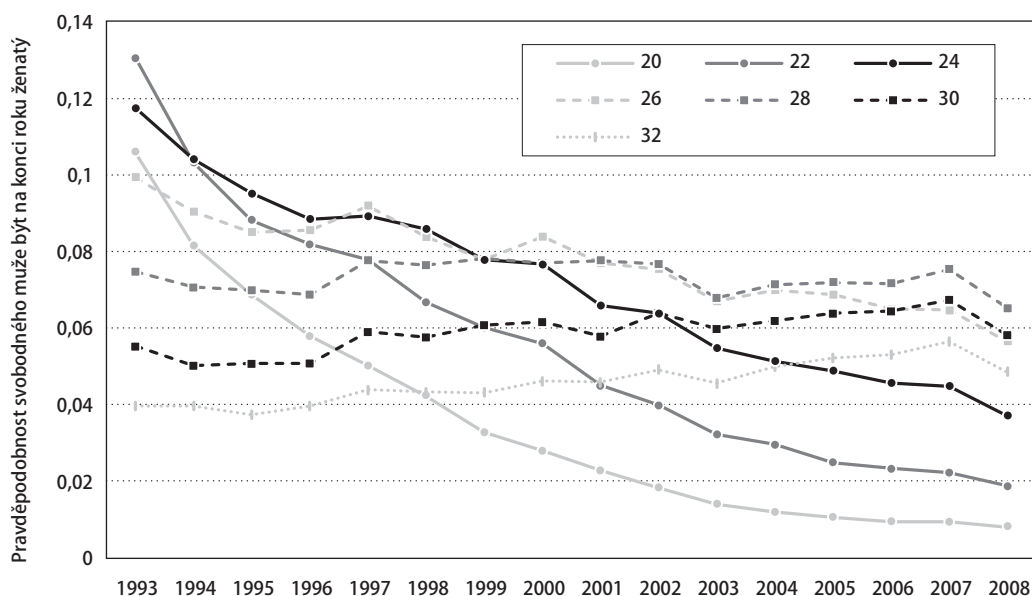
Posledním výstupem této části analýzy bude srovnání pravděpodobností vdaných žen a ženatých mužů, že po určitém počtu let budou rozvedené/rozvedení. Nejvyššího tabulkového počtu dožívajících se přesného věku dosahují vdané ženy a ženatí muži mezi 30. a 35. rokem života. Jako výchozí populace byly proto zvoleny vdané ženy a ženatí muži ve věku 30 let a byl

analyzován vývoj pravděpodobností, že se během následujících 5, 10 a 15 let rozvedou a zůstanou na konci sledovaného období rozvedené/rozvedení. Vstupem pro tento výpočet byly tabulkové počty dožívajících se pro ženaté/vdané a rozvedené.

Graf 7 přináší nové skutečnosti v analýze poměrů rozvodovosti v České republice ve sledovaném období. Všechny pravděpodobnosti vykazují od roku 1993 zhruba až do roku 2003 rostoucí trend. Od roku 2004 byla zaznamenána stagnace či dokonce pokles pravděpodobnosti, že třicetiletý ženatý muž, resp. třicetiletá vdaná žena budou do pěti let ve stavu rozvedený/á. I u zbylé dvojice pravděpodobností (pravděpodobnosti, že třicetiletý ženatý muž, resp. třicetiletá vdaná žena bude ve 40, resp. ve 45 rozvedený/á) byl v letech 2003 a 2004 zaznamenán pokles rychlosti nárůstu nebo jejich stagnace. Pokud bychom srovnávali třicetileté ženaté muže a vdané ženy a jejich pravděpodobnosti být na konci sledovaného období rozvedený/á vidíme, že až do roku 1999 měly ženy vyšší pravděpodobnost být v 35, 40 a 45 letech věku rozvedené než muži. V roce 1999 došlo k vyrovnání pravděpodobností třicetiletých mužů a žen, že budou za pět resp. deset

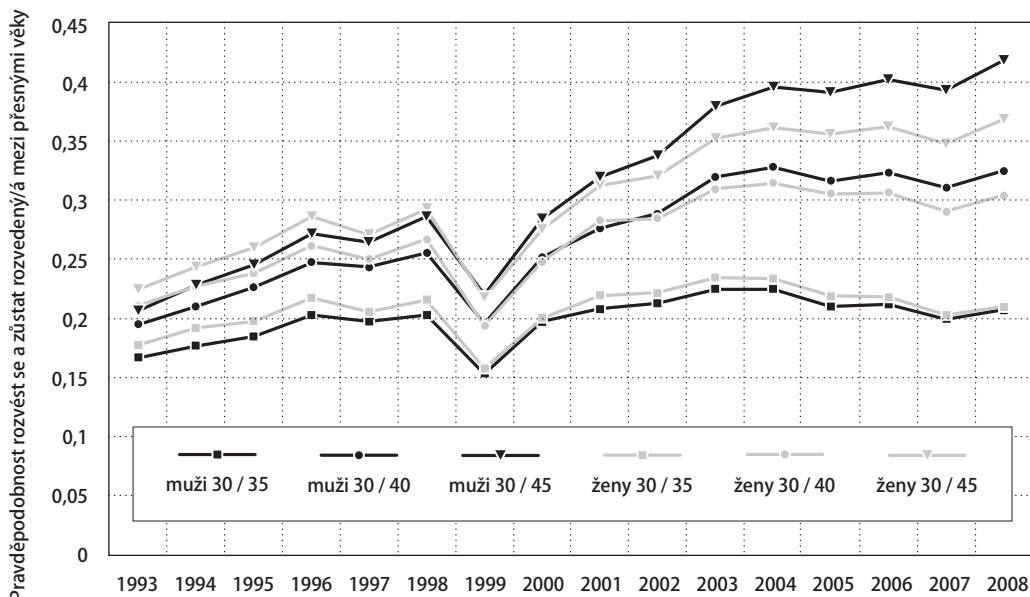
Graf 6: Pravděpodobnost svobodného muže být na konci roku ženatý, 1993–2008, ČR

Probability of a single man to be married at the end of the year, 1993–2008, CR

Pramen: ČSÚ, 1993–2008; Vlastní výpočty.

Graf 7: Pravděpodobnost rozvést se a zůstat rozvedený/á mezi vybranými věky, 1993–2008, ČR
 Probability of a married man/woman to divorce and remain divorced between selected ages, 1993–2008, CR

Pramen: ČSÚ, 1993–2008; Vlastní výpočty.

resp. patnáct let rozvedení/é. Od roku 2000 narůstala pravděpodobnost třicetiletých mužů, že budou ve 40 a 45 letech rozvedeni rychleji, než rostla pravděpodobnost žen a křivky značící tyto pravděpodobnosti pro muže a ženy se od sebe postupem času ještě vzdálily. Pouze pravděpodobnost, že právě třicetiletá vdaná žena bude v přesném věku 35 let rozvedená, zůstala vyšší v celém sledovaném období, než byla obdobná pravděpodobnost pro muže.

Na první pohled je z grafu rovněž patrný pokles všech analyzovaných pravděpodobností v roce 1999 zapříčiněný legislativní změnou v otázce rozvodů, která vešla v platnost 1. 8. 1998 a usnadnila rozvodovou legislativu pro bezdětné páry a zpřísnila pro páry s dětmi.

ZÁVĚR

Hlavním cílem tohoto článku bylo představit výsledky analýzy procesů formování a rozpadu rodin s využitím modelů vícestavové demografie. Pomocí modelů vícestavové demografie lze studovat populaci jako celek nebo jen její vybrané části. Oba přístupy

byly využity i v tomto článku, kdy v jeho první části byla analyzována celá věková struktura obyvatelstva a v jeho druhé části byla pozornost zaměřena pouze na populaci ve věkové skupině 16–49 dokončených let. V rámci analýzy použité na celou věkovou strukturu obyvatelstva byla pozornost věnována studiu středních délek života prožitých v jednotlivých stavech a průměrným věkům, při kterých dochází k událostem charakterizujícím formování a rozpad rodin. Ve sledovaném období došlo k výraznému nárůstu podílu života stráveného ve stavu svobodný/á na úkor podílu života stráveného ve stavu ženatý/vdaná, a to jak u žen, tak i u mužů. Stejně jako se v průměru lidé dožívají čím dál tím vyšších věků, roste i průměrný věk při sňatku, rozvodu a ovdovění. Ženy zažívají v průměru všechny tyto události v nižším věku než muži.

Analýza skupiny obyvatel ve věku 16–49 let ukázala, že pravděpodobnost uzavřít sňatek klesá především u mladších osob. Úroveň rozvodovosti, vyjádřená pravděpodobností rozvést se a zůstat rozvedený/á, měla v průběhu sledovaného období rostoucí tendenci.

Literatura

- Belanger, A. 1989. Multistate life table with duration dependence: An application to Hungarian female marital history. *European Journal of Population/Revue Europtenne de Demographie*, 5, s. 347–372.
- ČSÚ. Vybrané údaje z databáze. www.czso.cz
- ČSÚ. 2010. *Česká republika od roku 1989 v číslech*. Dostupné z: http://czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr_od_roku_1989#01.
- Hougaard, P. 1999. Multi-state Models: A Review. *Lifetime Data Analysis*, 5, s. 239–264.
- Koschin, F. 1992. *Vicestavová demografie*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze. Fakulta informatiky a statistiky. 72 s.
- Rogers, A. 1975. Introduction to Multiregional Mathematical Demography. In Willekens, F. J. et al. 1982. Multi-state Analysis of Marital Status Life Tables: Theory and Application. *Population Studies*, 36, 1 (Mar., 1982), s. 129–144.
- Rychtaříková, J. 2008. Nové metody demografické analýzy. *Demografie*, 50, s. 250–258.
- Shavell, R. 1999. A Long Period multistate life table using micro data. *Mathematical Populations Studies*, 7 (2), s. 161–177.
- Schoen, R. 1975. Constructing increment-decrement life tables. *Demography*, 12, s. 313–324.
- Schoen, R. 1988. Practical use of multistate population models. *Annual Review Sociology*, 14, s. 341–361.
- Schoen, R. – Urton, W. L. 1979. *Marital Status Life Table for Sweden*. Urval Skriftserie utgiven av statistiska Centralbyrån Nummer 10. Stockholm: The National Central Bureau of Statistics, s. 238–256.
- Van Imhoff, E. 1999. *LIPRO 4.0. Tutorial*. Hague, 43 s.
- Willekens, F. J. 1979. *Computer program for Increment-decrement Life table Analysis: A user's manual to LIFEINDEC*. International Institute for Applied Systems Analysis, Laxenburg, 75 s.

ZDENĚK DUŠEK

je absolventem oboru demografie na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Své studium úspěšně zakončil v roce 2010 obhajobou diplomové práce na téma Analýza procesů formování a rozpadu rodin s využitím modelů vicestavové demografie.

ŠÁRKA ŠUSTOVÁ

je absolventkou oboru demografie na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kde nyní také pokračuje v doktorském studiu. Ve své výzkumné činnosti se zabývá demografickou situací v rozvojových zemích se zaměřením na vliv HIV/AIDS na demografickou situaci.

SUMMARY

Multistate demographic modelling could shed new insight on the processes of family formation and dissolution. This article shows what information could be obtained from multistate demographic analysis using data for the Czech Republic between 1993 and 2008.

In 1993 and 2008, the average number of years that men and women spent as singles grew and the average number of years spent in marriage decreased. While the proportion of years spent as a single person out of overall life expectancy increased from 45% to 54% and

from 53% to 62% for women and men respectively, the share of years spent as a married person declined. In the studied period, the average at the time of first marriage, divorce and becoming a widow/widower increased. Women experienced these events (first marriage, divorce and becoming a widow/widower) earlier than men.

The probability of marriage and remaining married decreased in the studied period, particularly among the younger age groups. On the other hand, the probability of divorce and remaining divorced increased slightly.

RODINNÉ DOMÁCNOSTI NA TRHU PRÁCE: VÝVOJ EKONOMICKÉ AKTIVITY MATEK A OTCŮ Z HLEDISKA VĚKU DĚTÍ

Dagmar Bartoňová – Ondřej Nývlt

FAMILY HOUSEHOLDS IN THE LABOUR MARKET: THE ECONOMIC ACTIVITIES OF MOTHERS AND FATHERS BY THE AGE OF THEIR CHILDREN

Households can be viewed from various perspectives. Census households are suitable for providing basic information about the formation and dissolution of households. A household defined as a housekeeping unit includes all the individuals who have an economic interest in the given household. From this point of view we can analyse the economic activity of individual partners in a complete family household or of the father or mother in lone-parent family household. In the context of work-life balance it is important to analyse the flexibility of work arrangements of each individual parent, especially when mothers take advantage of opportunities for part-time work.

Keywords: family household, dependent children, labour market, economic activity of mothers

Demografie, 2011, 53: 215–222

Vliv ekonomických podmínek, zaměstnanosti a sociální situace na rodinné chování se v demograficky vyspělých zemích stal společným cílem zkoumání demografů, ekonomů i sociologů již od 60. let 20. století. Bylo to v době, kdy změny reprodukčního chování a zlepšování úrovně úmrtnosti začaly signalizovat z hlediska perspektiv populací zrychlené demografické stárnutí a horšící se vývoj relací mezi obyvatelstvem v ekonomicky produktivním a poproduktivním věku. Kromě ekonomických modelů snažících se o vysvětlení vztahu mezi ekonomickými očekáváními (příjmy) mladých osob a úrovní plodnosti, resp. o vlivu početnosti generací na výši příjmů, přesněji na velikost relativních příjmů (Easterlin, 1987; Jeon – Shields, 2005; Macunovich, 1998; Pollnerová, 2001), vznikla řada teorií o fungování sňatkového trhu a vzniku rodiny, jež vycházely z ekonomických modelů a byly budovány na předpokladu racionální volby, např. G. Beckera (1974) nebo V. K. Oppenheimerové

(1988) – blíže Možný (2006). Také v České republice, podobně jako v dalších zemích východního bloku, se ekonomická transformace a postupná stabilizace mechanismů tržní ekonomiky v 90. letech minulého století odrazily svými ekonomickými i sociálními dopady ve formování domácností, zejména rodinných se závislými dětmi, a klíčovým způsobem ovlivnily jejich strukturu (Bartoňová, 2007; Nývlt, 2006).

Příspěvek se pokouší zmapovat změny, které nastaly v prvním desetiletí 21. století v intenzitě a struktuře ekonomické aktivity rodičů mladšího produktivního věku, v rodinách s dětmi do 15 let. Tyto změny jsou sledovány nejen z pohledu obou rodičů, ale také z hlediska věku dětí (resp. nejmladšího dítěte). Z řady demografických analýz rozličné proveniencie vyplynulo, že prostředí ekonomické nestability působí velmi negativně na úroveň reprodukce, časování založení domácnosti a narození dítěte (Kuchařová, 2008; Štátná, 2008; Rychtaříková,

2004; Kuchařová – Tuček, 1999). Příspěvek se proto také zabývá projevy ekonomické krize ve struktuře zaměstnanosti rodičů závislých dětí v roce 2009. Diskutována je otázka rozšiřování možností zaměstnávání rodičů malých dětí na částečné úvazky, zvláště matek. Situace je posuzována na základě aktuálních údajů, jež poskytuje periodicky prováděné výběrové šetření pracovních sil (VŠPS).

DATOVÉ ZDROJE

Data, která je možné pro zkoumání ekonomické situace osob žijících v rodinných domácnostech použít, lze čerpat ze tří hlavních zdrojů. Prvním je sčítání lidu, které v širokém rozsahu poskytuje údaje o ekonomické aktivitě osob v domácnostech, hlavně však o ekonomickém postavení osob stojících v čele domácností, a to jak hospodářských, tak cenзовých¹⁾. Tento pramen poskytuje také údaje týkající se ekonomické aktivity a zaměstnanosti žen z hlediska jejich věku, rodinného stavu a počtu a věku závislých dětí. Všechny tyto údaje z posledního sčítání 2001 jsou již zastaralé a navíc pro metodické odlišnosti nelze navazovat na data, jež poskytují další dva aktuální zdroje, jimiž jsou výběrová šetření o životní úrovni domácností a o zaměstnanosti prováděna Českým statistickým úřadem.

Prvním z nich je národní modifikace šetření Evropské unie známé pod zkratkou **SILC** (Statistics on Income and Living Conditions), což je každoroční šetření závazně prováděné od roku 2005 v souvislosti se vstupem ČR do EU, jež částečně navázalo na dříve prováděné mikrocenzu. Toto šetření je zaměřeno na životní podmínky domácností. Jeho cílem je získávat srovnatelné údaje o sociální situaci domácností v zemích Unie. V Česku zahrnuje přibližně 3 % hospodářských domácností (4 tis. bytů), domácnost ve výběru zůstává 4 roky.

Druhým aktuálním pramenem je **Výběrové šetření pracovních sil**, které sloužilo jako zdroj dat pro tento příspěvek. Je to šetření zaměřené na zjišťování ekonomického postavení obyvatelstva na území celé České republiky, jeho rozsah i ukazatele zaměstnanosti a nezaměstnanosti odpovídají definicím *Mezinárodní organizace práce* a metodickým doporučením *Eurostatu*. Provádí se od roku 1993, v příspěvku je analyzováno období 2002–2009. Výběrový soubor tvoří osoby v soukromých domácnostech, jež obvykle bydlí a společně hospodaří v bytě a tvoří jej přibližně 25 tis. bytů, což je zhruba 51 tis. osob starších 15 let. Šetření se provádí ve čtvrtletní periodě, domácnost zůstává ve výběru pět po sobě jdoucích čtvrtletí; výstup se týká všech čtvrtletí daného roku. Výsledky za kalendářní rok jsou přepočteny (zváženy) podle určitých pravidel na celkový stav obyvatelstva ČR v daném roce. Data, která je možné z tohoto šetření o struktuře domácností od roku 2002 čerpat, jsou svým způsobem jedinečná, neboť umožňují analyzovat vývoj struktury domácností (hospodářských nebo i cenзовých) ve spojitosti se sociální a ekonomickou situací osob v nich žijících. Příspěvek vychází z analýzy údajů za tzv. hospodářské domácnosti, jež jsou pro účely analýzy osob v domácnostech ve vztahu k trhu práce nejhodnější.

METODICKÉ POZNÁMKY

Při definování ekonomické aktivity v rámci rodiny je výchozím ukazatelem věk nejmladšího dítěte. Předpokládá se totiž, že nejmladšímu dítěti je věnována vždy největší péče v rámci domácnosti, a proto zejména jeho věk ovlivňuje ekonomické zapojení jednotlivých členů domácnosti.

VŠPS vychází z návrhu *Mezinárodního úřadu práce* (ILO) a definuje tři základní typy ekonomické aktivity:

1) Při sčítání lidu byly v ČR rozlišovány tři typy domácností (klasifikace platná od cenzu v roce 1961, daná historickými potřebami a cíli). Rozlišovaly a třídily se údaje za tzv. domácnosti bytové, jako soubor osob trvale bydlících v bytě, za domácnosti hospodářské, jako soubory osob společně bydlících a společně hospodářících v bytě a za domácnosti cenзовé, které umožňovaly detailní pohled na domácnost jako společně hospodářící rodinnou jednotku, resp. soubory osob v nerodinných domácnostech či samostatně hospodářící jednotlivce. Domácnosti společně hospodářících osob se používají též pro účely šetření životní úrovně, příjmů, bytové situace aj. životních podmínek obyvatelstva (Kučera M., 1987). Hospodářské domácnosti v tomto pojetí odpovídají domácnostem, jež jsou objektem šetření ve většině zemí EU.

zaměstnaní – osoby, které v referenčním týdnu vykonávaly placenou práci, nebo byly samostatně výdělečně činné;

nezaměstnaní – osoby bez zaměstnání, které si aktivně hledaly práci a byly připraveny k nástupu během následujících dvou týdnů;

ekonomicky neaktivní – osoby, které nesplňují definici osoby zaměstnané či nezaměstnané.

Příspěvek se zabývá především úplnými rodinnými domácnostmi, které jsou definované partnerskou vazbou, přičemž nezáleží na tom, zda jde o partnerské domácnosti s dětmi či bez dětí, manžele nebo spolužijícího druha a družku. Jen okrajově jsou v příspěvku analyzovány neúplné rodinné domácnosti (jeden rodič a dítě) a pouze doplňkově jsou zmíněny domácnosti jednotlivců a vícečlenné nerodinné domácnosti (domácnosti bez rodinné vazby). Definice dítěte (nejmladšího dítěte) je daná přímou vazbou rodič – dítě, bez ohledu na to, jde-li o děti vlastní nevlastní či adoptované. Tato kategorie tudíž nezahrnuje například soužití parodič – vnuče. Vzhledem k snadnější interpretaci je věk nejmladšího dítěte v domácnosti rozdělen na tři základní kategorie (0–2 roky, 3–5 let, 6–14 let).

RODINNÉ DOMÁCNOSTI A JEJICH EKONOMICKÁ AKTIVITA

Vývoj počtu a složení hospodařících domácností

Počet hospodařících i cenzových domácností se v letech 2002–2009 zvolna zvyšoval, rychleji vzrůstal počet domácností hospodařících, jejichž počet se zvýšil o 10,5 %, zatímco cenzových jen o 9 %. Průměrná velikost hospodařících domácností klesla z 2,58 na 2,42 osob, podobně se snížil i průměrný počet osob připadajících na cenzovou domácnost (z 2,52 na 2,38 osob). Stále častější byl také počet případů, kdy jediná cenzová domácnost tvořila zároveň i domácnost hospodařící (v roce 2009 téměř 99 %). Podobný vývoj lze sledovat i v počtech a struktuře úplných rodinných domácností, jejichž počet však rostl pomalejším tempem (v letech 2002–2009 o necelá 4 %) a také podíl případů samostatného hospodaření jediné úplné rodinné domácnosti byl o něco nižší²⁾.

V letech 2002–2009 pokračovaly trendy změn ve složení hospodařících domácností podle jednotlivých typů patrné z 80. a 90. let minulého století. Snižovalo se relativní zastoupení úplných rodin (z 64,4 na 60,5 %)

Tab. 1: Vývoj počtu a relace hospodařících a cenzových domácností v ČR v letech 2002–2009, v tis.

Development in the number of the households in the Czech republic in 2002–2009, in thous.

Rok	Hospodařící domácnosti celkem	Cenzové domácnosti celkem	Index HD/CD (v %)	HD – úplné rodinné domácnosti	CD – úplné rodinné domácnosti	Index HDÚRD/CDÚRD (v %)
2002	3950,9	4052,6	97,5	2544,6	2620,0	97,1
2003	4012,2	4102,5	97,8	2540,2	2605,3	97,5
2004	4062,0	4150,5	97,9	2542,0	2605,7	97,6
2005	4099,7	4186,7	97,9	2551,9	2617,0	97,5
2006	4152,2	4217,3	98,5	2589,2	2646,2	97,8
2007	4213,3	4275,9	98,5	2591,5	2645,2	98,0
2008	4312,8	4370,7	98,7	2602,9	2653,6	98,1
2009	4366,2	4421,4	98,8	2641,7	2688,5	98,1

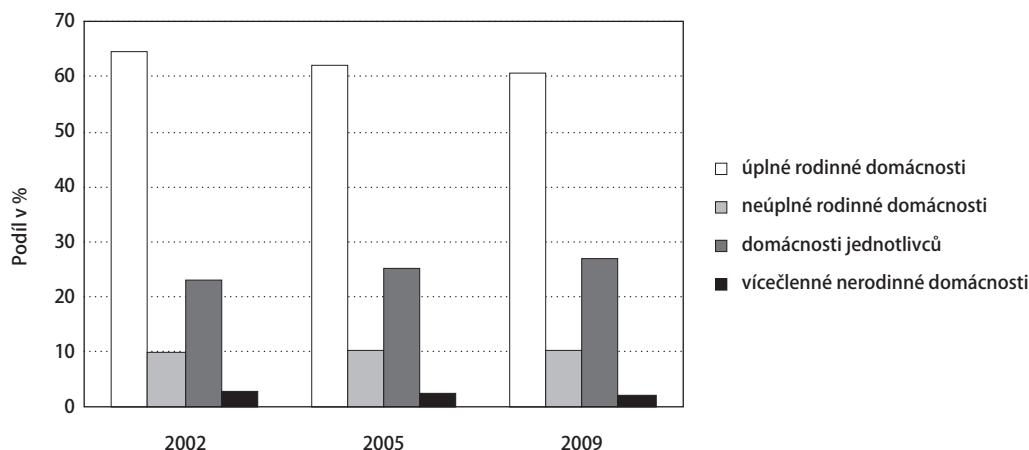
Vysvětlivky: HD – hospodařící domácnosti, CD – cenzové domácnosti, ÚRD – úplné rodinné domácnosti.

Pramen: VŠPS – ČSÚ.

- 2) Pro srovnání: Při sčítání lidu 2001 bylo sečteno 4 216,1 tis. hospodařících domácností a 4 270,7 cenzových domácností, tedy 98,7 % cenzových domácností tvořilo zároveň i jedinou hospodařící domácnost. Hospodařících domácností, v nichž žila samotná úplná rodinná domácnost, v roce 2001 bylo 2 260,5 tis, což znamenalo samostatné hospodaření 97 % úplných rodin. Počty domácností ze sčítání nejsou zcela srovnatelné s počtem domácností zjištěných při výběrovém šetření pro metodické odlišnosti, především pro jinak definované bydlíště osob (při cenzu trvalé bydlíště, ve výběrovém šetření obvyklé bydlíště).

Graf 1: Typy hospodařících domácností v ČR v letech 2002–2009 (v %)

Households by type in the Czech Republic in 2002–2009 (in %)

především ve prospěch domácností jednotlivců, jejichž podíl vzrostl z 23 % na 27 %. Jen mírně se zvýšil podíl neúplných rodinných domácností (10,3 % v roce 2009, o 0,4 bodu), zatímco význam vícečlenných nerodinných domácností klesl (necelé 1 %).

Počet úplných rodinných domácností se však i při poklesu jejich významu v letech 2002–2009 zvýšil o více než 97 tisíc (3,8 %). Z hlediska struktury těchto domácností podle počtu dětí se obecně mírně snižovalo zastoupení úplných rodin s nejmladším dítětem do 15 let věku. Mezi nimi vzrostl podíl domácností s nejmladším dítětem do 3 let a naopak klesl podíl domácností s nejmladším dítětem ve věku 6–14 let. V tomto vývoji se zřetelně odráží snižování úrovně plodnosti a počtů narozených v 90. letech minulého století a pozvolný obrat v intenzitě plodnosti od počátku 21. století.

Rodiny s dětmi z hlediska ekonomické aktivity

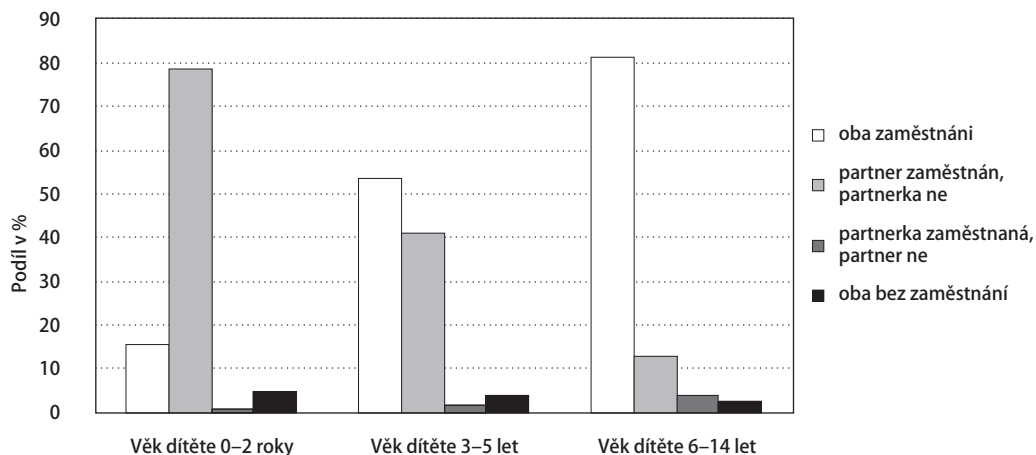
Ekonomická aktivita rodičů je v České republice významně závislá na věku nejmladšího dítěte v rodině. Do věku dvou let nejmladšího dítěte převažuje tradiční model, kdy otec pracuje a matka je bez zaměstnání, když v průměru za roky 2002 až 2009 činil tento podíl 78,8 %. Ve věku 3–5 let nejmladšího dítěte jsou téměř v rovnováze modely, kdy oba partneři pracují (53,7 %), nebo kdy pracuje pouze otec a matka zůstává nadále bez zaměstnání (41 %). Ve věku 6–14 let nejmladšího dítěte jednoznačně převažuje model, kdy oba rodiče již pracují, tento podíl v období mezi roky 2002–2009 činil 81,4 %. Málo významná je kategorie, kdy oba rodiče nepracují a zcela marginální je varianta, kdy matka pracuje, ale otec je bez zaměstnání.

Tab. 2: Úplné rodinné domácnosti podle věku nejmladšího dítěte v ČR v letech 2002–2009, v tis.

Two-parent households by the youngest child's age in the Czech Republic in 2002–2009, in thous

Rok	Celkem	Nejmladší dítě 0–2 roky	Nejmladší dítě 3–5 let	Nejmladší dítě 6–14 let	Bez nejmladšího dítěte do 14 let
2002	2 544,6	202,4	171,8	490,4	1 680,0
2003	2 540,2	210,4	169,2	470,9	1 689,8
2004	2 542,0	212,7	177,6	445,1	1 706,5
2005	2 551,9	223,7	165,9	443,6	1 718,7
2006	2 589,2	223,5	172,1	421,3	1 772,3
2007	2 591,5	234,2	173,1	402,1	1 782,0
2008	2 602,9	251,7	174,6	390,2	1 786,4
2009	2 641,7	275,0	174,0	375,7	1 817,0

Graf 2: Zaměstnanost v úplných rodinách podle věku nejmladšího dítěte v ČR v letech 2002–2009 (v %)
 Employment in two-parent households by the youngest child's age in the Czech Republic in 2002–2009 (in %)

Trh práce mezi roky 2008 až 2009 zaznamenal jednu z nejzásadnějších změn ve své historii. V roce 2008 se Česká republika vyznačovala vysokou mírou zaměstnanosti a především velmi nízkou mírou nezaměstnanosti. Vliv celosvětové ekonomické krize v roce 2008, s dopadem na Českou republiku především v roce 2009, přinesl extrémní propad úrovně zaměstnanosti a samozřejmě s tím i relativně významný vzestup obecné míry nezaměstnanosti z 4,4 % ve 4. čtvrtletí roku 2008 na 7,3 % ve 4. čtvrtletí roku 2009.

Vliv ekonomické krize samozřejmě dopadl také na mladé rodiny, i když zcela rozdílně. Obecně se zaměstnanost žen ve věku 20–49 let snížila, ale pokud vymezíme ženy ve věku 20–49 let žijící v domácnosti s nejmladším dítětem do 5 let, zjistíme překvapivě, že míra zaměstnanosti žen se naopak zvýšila meziroč-

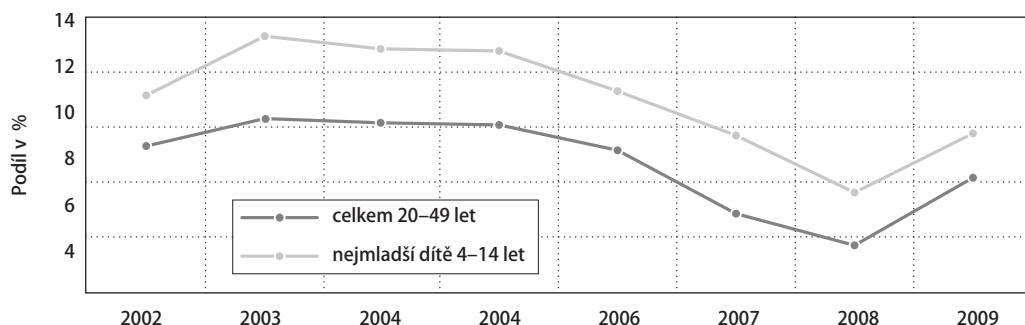
ně přibližně o dva procentní body. Tento jev lze dát do souvislosti s tím, že ženy neodkládaly nástup do práce, neboť se obávaly, že poté by již nemusely práci najít vzhledem ke zvýšené nezaměstnanosti. Týká se to především žen, které by pobíráním rodičovského příspěvku i čtvrtý rok ztratily nárok na návrat do práce, neboť samotná rodičovská dovolená je nárokovatelná pouze na tři roky. K tomu může přispívat i zavedení tzv. třírychlostní rodičovské dovolené od roku 2008, kdy především matky začaly více využívat možnosti zůstat na rodičovské dovolené pouze dva roky. Míra zaměstnanosti žen ve věku 20–49 let s nejmladším dítětem ve věku 6–14 let se naopak snížila z 87,2 % v roce 2008 na 86,7 % v roce 2009.

Analýzovat úroveň nezaměstnanosti u mladých rodin předpokládá odlišný postup než u analýzy za-

Tab. 3: Míra zaměstnanosti žen ve věku 20–49 let podle věku nejmladšího dítěte v ČR v letech 2002–2009 (v %) | Employment rate of women aged 20–49 by the youngest child's age in the Czech Republic in 2002–2009 (in %)

Rok	Celkem 20–49 let	Nejmladší dítě 0–2 roky	Nejmladší dítě 3–5 let	Nejmladší dítě 6–14 let
2002	69,7	16,2	52,3	83,8
2003	68,4	18,1	52,3	81,9
2004	67,8	14,9	52,6	83,1
2005	67,8	17,1	55,2	83,0
2006	68,3	16,5	54,8	84,6
2007	68,8	16,2	54,5	85,4
2008	68,6	14,9	56,7	87,2
2009	67,0	16,4	58,9	86,7

Graf 3: Míra nezaměstnanosti žen ve věku 20–49 let v ČR (v %)
Unemployment rate of women aged 20–49 in the Czech Republic (in %)

městnanosti. Do čtyř let věku nejmladšího dítěte nemá smysl se podrobně zabývat úrovní nezaměstnanosti, neboť v tomto věku dítěte bude počet nezaměstnaných žen relativně nízký – zcela jednoznačně bude převažovat ekonomická neaktivita. Z tohoto důvodu je vhodnější vztáhnout míru nezaměstnanosti k počtu žen ve věku 20–49 let žijících s nejmladším dítětem ve věku 4–14 let. Po celé období let 2002 až 2009 se zcela jednoznačně ukazuje, že mladé matky s dětmi mají obecně vyšší míru nezaměstnanosti, rozdíl se pohybuje mezi 1,6–3,0 procentními body ve srovnání s obecnou mírou nezaměstnanosti žen. V důsledku ekonomické krize se trend poklesu nezaměstnanosti z let 2003–2008 zastavil a míra nezaměstnanosti v roce 2009 vzrostla z 5,7 % na 8,2 % u všech žen, avšak u žen s nejmladším dítětem ve věku 4–14 let ze 7,6 % na 9,8 %.

PLNÝ ÚVAZEK VERSUS ČÁSTEČNÝ ÚVAZEK

Sladování rodinného a pracovního života se stává jedním z hlavních témat rodinné politiky. Volba délky úvazku zcela jednoznačně zlepšuje možnost sladění rodinných a pracovních „povinností“. Obvykle se k tomuto účelu používá členění na úvazky plné a částečné.

Při definování délky úvazku záleží ve VŠPS na samotném pohledu respondenta, i když se přihlíží také k obvykle odpracované době respondenta. Obecně na trhu práce nedošlo k významnému nárůstu počtu částečných úvazků během posledních 10 let. Jestliže v roce 2000 pracovalo z celkového počtu zaměstnaných osob na částečný úvazek 5,6 % zaměstnaných osob, v roce 2009 jen nepatrně více (5,9 %). Podobně

Tab. 4: Participace rodin s nejmladším dítětem ve věku 0–14 let na trhu práce v ČR (průměr let 2002–2009)

Participation of families with the youngest child aged 0–14 in the Czech labour market (averages for 2002–2009)

Možnosti participace na trhu práce	V %
Celkem	100,0
Oba na plný úvazek	50,3
Otec na plný úvazek, matka na částečný úvazek	6,8
Otec na plný úvazek, matka bez zaměstnání	36,6
Otec na částečný úvazek, matka na plný úvazek	0,3
Otec na částečný úvazek, matka na částečný úvazek	0,1
Otec na částečný úvazek, matka bez zaměstnání	0,2
Otec bez zaměstnání, matka na plný úvazek	2,2
Otec bez zaměstnání, matka na částečný úvazek	0,2
Oba bez zaměstnání	3,3

to vypadá i v detailním pohledu podle délky úvazků partnerů žijících s nejmladším dítětem do 15 let věku v průměru za celé sledované období 2002–2009. Zcela jednoznačně převažuje model, kdy oba dva partneři pracují na plný úvazek – jedná se přibližně o polovinu případů (v období 2002–2009 mělo zastoupení tohoto modelu klesající trend – z 52 % na 48 %). Podle tradičního modelu, kdy otec pracuje na plný úvazek a matka je bez zaměstnání, jich participovalo na trhu práce v průměru 36,6 %, přičemž tento podíl vzrostl z 35 % na 39 %. Podíl kategorie, kdy otec pracoval na plný úvazek a žena na částečný úvazek, činil pouze 6,8 %, přičemž se prakticky neměnil. Celkový podíl, kdy alespoň jeden rodič pracoval na částečný úvazek, činil 7,6 %. Zdá se, že postoj zaměstnavatelů k zaměstnávání na částečný úvazek se dlouhodobě nemění. V kontrastu se severní, ale i západní Evropou se jedná o zcela nesrovnatelný podíl. Například podle mezinárodně srovnatelné metodiky VŠPS, kterou akceptují všechny země Evropské unie, v Nizozemsku pracuje na částečný úvazek přibližně 75 % žen, v severských zemích, podobně jako v Rakousku a Německu, přibližně 40 % žen.

Literatura

- Bartoňová, D. 2007. Rodiny a domácnosti. In *Populační vývoj České republiky 2001–2006*. Praha: DemoArt, PFF UK, s. 63–75.
- Becker, G. 1974. A theory of marriage. In *Economics of the Family: Marriage, Children and Human Capital* (T. W. Schulze, ed.). Chicago: University of Chicago Press.
- Easterlin, R. A. 1987. *Birth and Fortune: The Impact of Numbers on Personal Welfare*. New York: Basic Books, 2nd edition.
- Jeon, Y. – Shields, M. P. 2005. The Easterlin hypothesis in the recent experience of higher-income OECD countries: A panel-data approach. *Journal of Population Economics*, 18, s. 1–13.
- Kuchařová, V. 2008. Ekonomická aktivita. In *Rodina, partnerství a demografické stárnutí* (Rychtaříková, J., Kuchařová, V., eds.). Praha: PFF UK, VÚPSV, s. 114–129.
- Kučera, M. 1987. Domácnosti v čs. demografii a statistice. *Demografie*, 29 (3), s. 228–233.
- Kuchařová, V. – Tuček, M. 1999. *Sociálně ekonomické souvislosti rodinného chování mladé generace v České republice*. Praha: Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 90 s.
- Macunovich, D. J. 1998. Fertility and the Easterlin Hypothesis. An Assessment of the Literature. *Journal of Population Economics*, 11 (1), s. 53–111.
- Možný, I. 2006. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Nývlt, O. 2006. *Formování a rozpad domácností z dat SLDB a VŠPS se zaměřením na osoby ve věku 20–49 let*. Disertační práce. Praha: PFF UK.
- Oppenheimer, V. K. 1988. A theory of marriage timing. *American Journal of Sociology*, 94 (4), s. 565–591.
- Pollnerová, Š. 2001. Easterlinova teorie a vývoj plodnosti v západoevropských zemích, České republice, Maďarsku a Polsku. *Demografie*, 43 (4), s. 285–296.
- Rychtaříková, J. 2004. Změny generační plodnosti v České republice se zaměřením na vzdělání žen. *Demografie*, 46 (2), s. 77–90.
- Štátná, A. 2008. Děti a plodnost. In *Rodina, partnerství a demografické stárnutí* (Rychtaříková, J., Kuchařová, V., eds.), Praha: PFFUK, VÚPSV, s. 64–79.

ZÁVĚR

I na začátku nového tisíciletí převažuje tradiční rozdělení rolí rodičů s nejmladším dítětem do dvou let, kdy otec pracuje a matka je v domácnosti. Po skončení rodičovské dovolené převažně matek zcela jednoznačně převažuje model plné zaměstnanosti obou rodičů. Zároveň trh práce není v České republice příliš příznivý pro matky s dětmi do 15 let věku, neboť riziko ztráty zaměstnání či nenalezení zaměstnání po návratu z rodičovské dovolené, resp. z domácnosti je významně vyšší než u stejně starých bezdětných žen nebo žen s již starším dítětem. Počet ekonomicky neaktivních matek žijících v domácnosti s dítětem ve věku 6–14 let je tedy relativně nízký. Celé období 2002 až 2009 je navíc charakteristické nízkým podílem částečných úvazků, zvláště matky nevyužívají kombinace péče o dítě v domácnosti a zaměstnání na částečný úvazek. Zavedení třírychlostní rodičovské dovolené se promítlo ve zvýšené zaměstnanosti žen s nejmladším dítětem ve věku 3 až 5 let a její přijetí kompenzovalo vliv ekonomické krize na snižující se úroveň zaměstnanosti.

Zpracováno s podporou Výzkumného záměru MSM 0021620831 „Geografické systémy a rizikové procesy v kontextu globálních změn a evropské integrace“.

DAGMAR BARTOŇOVÁ

je odbornou asistentkou katedry demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze, kde přednáší Demografii rodin a domácností, Demogeografii, Analýzu cenzových dat, Základy demografie a Demografické informační systémy. Dlouhodobě se věnuje aplikované demografii, kde se orientuje na problematiku domácností a rodin; několik článků na toto téma publikovala na stránkách Demografie (2003, 2005, 2007). Vedle toho se zabývá migracemi a analýzami demografických struktur obyvatelstva.

ONDŘEJ NÝVLT

je absolventem katedry demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze, pracuje jako metodik Výběrového šetření pracovních sil (VŠPS) v Českém statistickém úřadu. Dlouhodobě se zabývá analýzami trhu práce a dopady zaměstnanosti a nezaměstnanosti na rodinné domácnosti. Toto téma zpracoval v dizertační práci Formování a rozpad domácností se zaměřením na osoby ve věku 20–49 let.

SUMMARY

The contribution deals with economic and social relationships in family households with children in dependence on the number of the children and the age of the children. The results of the Labour Force Survey (2002–2009) are the source for this analysis. This contribution works on the assumption the economical interest in household, so-called housekeeping unit. Essential part of the contribution is to define household by the economic activity of individual partners in a complete family household or father or mother in an

incomplete family household. In a more detailed view the households are analysed by the flexibility of work arrangements of each individual parent, especially if mothers take advantage of a possibility of part-time job. The general view is followed by the impact of the economic crisis in 2009 on the economic activity of mothers and fathers with small children. The problem of the reconciliation between family and work life is a particularly topical problem and the results of the analysis provide a new view on this theme.

STÁRNUTÍ LÉKAŘŮ PRIMÁRNÍ ZDRAVOTNÍ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE ¹⁾

Luděk Šídlo

THE AGEING OF PRIMARY HEALTH CARE PHYSICIANS IN THE CZECH REPUBLIC

This article aims to introduce the current situation of the number and age structure of primary care physicians, including an outline of their movement within the system (i.e. incoming and outgoing physicians). It also presents a forecast of future development based on current figures (i.e. if the number of physicians entering and existing the system remains the same for the next thirty years). Above all, the uneven age structure in all branches of activity will be highlighted, which – in combination with low numbers of graduates specialising in the fields of primary medicine – will most likely lead to a significant decrease in the number of primary health physicians within just a few years.

Keywords: primary health care, physicians, age structure, demographic aging, smoothing of demographic curves, demographic forecast

Demografie, 2011, 53: 223–233

Primární zdravotní péče by – již podle svého názvu – měla být základním kamenem zdravotnického systému každého vyspělého státu, místem prvotního kontaktu pacienta se zdravotnickým systémem (WHO, 1978). Hlavními poskytovateli této péče jsou tzv. praktičtí lékaři; mimo těchto lékařů se do primární zdravotní péče tak mohou řadit také lékařská služba první pomoci, lékárenská pohotovostní služba či agentury domácí péče (Čeledová, 1998). Ačkoliv primární zdravotní péče je jednou z klíčových oblastí každého zdravotnictví ve vyspělém světě, a od doby jejího vymezení na konferenci WHO v Alma-Atě uplynulo již více než 30 let, je trochu s podivem, že v České republice dodnes chybí jasné legislativní vymezení této péče ²⁾. Přesto je však patrné, že v našich podmínkách se primární zdravotní péče bude opírat

především o péči poskytovanou již zmíněnými tzv. praktickými lékaři.

V České republice lze pod pojmem praktický lékař spojovat lékaře především z odborností všeobecné praktické lékařství a praktické lékařství pro děti a dorost, ale také gynekology a zubní lékaře. Protože prvotním záměrem této analýzy je postihnout proces stárnutí lékařů, bylo zapotřebí data za tyto odbornosti mírně poupravit s ohledem na jejich dostupnost. Údaje o struktuře lékařů podle věku a pohlaví lze v České republice získat z Registru lékařů, zubních lékařů a farmaceutů (RLZF), který spravuje ÚZIS ČR (2009b). V registru jsou data tříděna za tzv. obory činnosti, kdy oblasti lékařů primární zdravotní péče se týkají obory **všeobecné praktické lékařství, praktické lékařství pro děti a dorost, gynekologie a porodnictví a zubní**

1) Článek vznikl v rámci výzkumného záměru „Geografické systémy a rizikové procesy v kontextu globálních změn a evropské integrace“ (MSM 0021620831).

2) Nicméně v současnosti se primární zdravotní péče, resp. její přesné vymezení objevuje v připravovaném zákonu o zdravotní péči.

lékařství (ÚZIS, 2008). Z tohoto výčtu je zřejmé, že nelze zpracovávat samostatně data čistě jen za „praktické“ gynekology, ale pouze ve spojení s porodníky, což pro analýzu tohoto typu není výraznou překážkou (dá se předpokládat, že značná část gynekologů pracuje zároveň také v nemocnicích na porodnických odděleních). Hned v úvodu je však zapotřebí zdůraznit, že vstupní data jsou vytřídněná podle tzv. typu A, tj. podle hlavního oboru činnosti, kdy každý lékař je evidován v příslušné databázi vždy pouze jednou, avšak bez ohledu na výši úvazku. Opět lze ale předpokládat, že lékaři, kteří poskytují primární zdravotní péči, se budou ve většině případů věnovat v rámci svého úvazku pouze tomuto druhu péče, na rozdíl od svých kolegů ambulantních specialistů, kteří kromě „své“ ordinace jsou často na částečný úvazek zaměstnáni také např. v lůžkovém zdravotnickém zařízení.

Data z RLZF byla poskytnuta za období 2000–2007, resp. jejich koncové stavy (tj. k 31. 12. daného roku). V době zpracovávání tohoto tématu se jednalo o neaktuálnější dostupná data; i když lze v současnosti získat o něco novější údaje³⁾, které však výrazně nevybočují z daného trendu sledovaných let, bude i na těchto datech jednoznačně prokázáno, že oblast praktického lékařství se potýká s výrazným procesem stárnutí lékařů, ze kterého lze předpokládat již v horizontu několika málo let nemalé problémy týkající se jak dostupnosti, tak s tím i související kvality v oblasti poskytování primární zdravotní péče.

SOUČASNÝ POČET A STRUKTURA LÉKAŘŮ PRIMÁRNÍ ZDRAVOTNÍ PÉČE

Ke konci roku 2007 bylo v České republice evidováno téměř 16,4 tis. praktických lékařů (z celkového počtu téměř 45 tis. lékařů), z toho se ze 41 % jednalo o zubní lékaře (přibližně 6,7 tis. lékařů), ze 32 % o všeobecné praktické lékaře (asi 5,2 tis.), 14% podíl připadal na gynekology a porodníky (asi 2,4 tis.) a zbytek (13 %) zaujímal lékaři pro děti a dorost (přibližně 2,1 tis.). Vzhledem ke skutečnosti, že v současné době je zajištění primární zdravotní péče v naší republice poměrně dostačující (resp. že nejsou evidovány žádné větší územní celky, které by se potýkaly s kritickým

nedostatkem lékařů, ačkoliv lokální problémy nelze samozřejmě vyloučit), dalo by se základním úsudkem předpokládat, že neexistuje reálné ohrožení, které by dostupnost – a v konečném důsledku také kvalitu – této péče narušilo.

Při laickém pohledu na věkové struktury lékařů podle jednotlivých oborů činnosti lze však dojít k závěrům naprosto odlišným, a to především u oborů všeobecné praktické lékařství a praktické lékařství pro děti a dorost (graf 1).

Z grafu 1 je patrné, že v rámci věkové struktury lékařů u většiny odborností naprosto dominují lékaři ve vyšším středním věku, a to především ve věkové kategorii 50–59 let, kdy u praktických lékařů pro děti a dorost a u zubních lékařů tento podíl dosahuje bezmála 50 % z celkového počtu lékařů v daném oboru činnosti. Příčiny nepravidelnosti věkových struktur lze spojovat především se dvěma mezníky, a to vývojem v 70. letech 20. století, kdy byla přijata opatření, která vedla k výrazné produkci mladých lékařů během krátkého časového období, a situaci z počátku 21. století, kdy jen malá část absolventů lékařských fakult si vybírá pro svou další specializaci oblast primární zdravotní péče (viz dále).

Nepravidelný tvar věkové struktury tak nutně vede k poměrně výraznému zvyšování průměrného věku lékařů, který u „dospělých“ a „dětských“ praktiků přesáhl na konci roku 2007 hodnotu 53 let (ačkoliv v roce 2000 se pohybovaly kolem hranice 49 let, tj. průměrný růst o přibližně půl roku za jeden kalendářní rok), u zubních lékařů činil 50 let a u gynekologů a porodníků necelých 48 let. Z uvedeného je patrné, že s procesem stárnutí kmene lékařů se budou potýkat primární obory praktického lékařství pro děti a dorost a všeobecného praktického lékařství; zubní lékařství sice vykazuje extrémní nepravidelnosti ve věkové struktuře, avšak s ohledem na poměrně početně stabilní základnu věkové struktury, kdy se postupně zvyšuje počet nových, mladých lékařů, lze předpokládat, že budoucí vývoj by mohl být v tomto ohledu udržitelný. Gynekologové a porodníci jsou v porovnání s ostatními obory nejvíce stabilním oborem co do demografické struktury a dá se předpokládat, že budoucí vývoj by mohl probíhat bez výraznějších problémů.

3) V době psaní článku by byla dostupná novější data z RLZF pouze za rok 2008.

POHYB LÉKAŘŮ „DO“ A „ZE“ SYSTÉMU PRIMÁRNÍ ZDRAVOTNÍ PÉČE

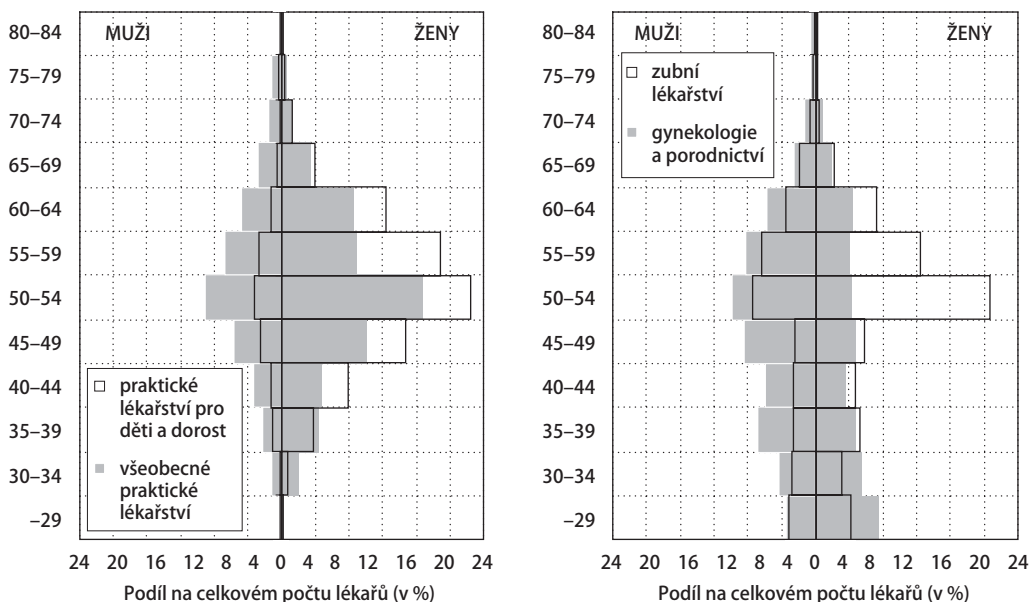
Pohyb lékařů v rámci systému zdravotní péče je, stejně jako v jakékoliv populaci, možný dvěma způsoby – přirozeným a mechanickým pohybem. Co se týče mechanického pohybu, ve studiích, které se zabývaly příchodem lékařů ze zahraničí a odchodem „českých“ lékařů do zahraničí, bylo zjištěno, že primární zdravotní péče není oblast, která by byla v současné době výrazně ovlivněna případnými migračními pohyby (na rozdíl např. od lékařů v lůžkových zdravotnických zařízeních). To je dáno především charakterem primární zdravotní péče, kdy lékař potřebuje pro výkon svého povolání dobré jazykové dovednosti pro komunikaci s pacientem. Navíc, když už lékař uvažuje

o práci v zahraničí, nejvíce se jedná podle výzkumů o dočasnou migraci v horizontu 2–5 let – lze proto očekávat, že se lékař po získání zkušeností s největší pravděpodobností vrátí zpět do České republiky (více např. Vavrečková a kol., 2008; Vavrečková – Dobiášová – Hnilicová, 2006). Z těchto důvodů tak bylo přistoupeno pro potřeby tohoto článku k nezahrnutí migračních pohybů v rámci systému primární zdravotní péče do modelových výpočtů.

Přirozený pohyb ztotožňujeme s příchodem nových lékařů, resp. absolventů lékařských fakult a odchodem lékařů ze systému, ať už ukončením činnosti (většinou odchodem do důchodu), nebo úmrtím lékaře. Ačkoliv se počty studentů na českých lékařských fakultách od druhé poloviny 90. let minulého století neustále zvyšují⁴⁾, nezvyšuje se počet těch absolventů, kteří si pro

Graf 1: Věkové struktury lékařů primární zdravotní péče k 31. 12. 2007

Age structures of primary health physicians to 31. 12. 2007

4) Mezi roky 2000 a 2008 se zvýšil počet studujících v oborech všeobecného lékařství o 3,1 tis., což je nárůst o 42 %. Tento nárůst je zapříčiněn především zvýšeným zájmem zahraničních studentů, kdy mezi počátkem a koncem studovaného období se počet těchto studentů zvýšil o 116 % a v současné době se podílí zahraniční studenti na celkovém počtu 34 %. Nárůst počtu studentů ze státní příslušnosti ČR (tj. hlavního potenciálního zdroje pro praktické lékaře v ČR) byl výrazně nižší, činil pouze 21 %. Celkový počet studentů zubního lékařství se pohyboval do konce 90. let přibližně v rozmezí 700–800 studentů ve všech ročních studiích, v současné době studuje zubní lékařství přibližně 1 800 studentů; nárůst byl vyšší u cizinců (+ 115 %) než u studentů/občanů České republiky (80 %) (ÚZIS ČR, 2009a).

další specializační vzdělávání vyberou jeden z oborů primární zdravotní péče (resp. zde hovoříme pouze o třech ze čtyř sledovaných oborů činnosti – absolventi oboru zubní lékařství nemusí již dnes podstupovat atestaci v oboru a mohou po absolvování fakulty přímo vykonávat svou lékařskou profesi).

Přesto s ohledem na současnou věkovou strukturu lékařů je zřejmé, že počty nově vstupujících do systému jsou s ohledem na průměrné počty vystupujících v současné době prozatím dostačující. Avšak tento stav se může již během několika málo let výrazně změnit, jelikož do důchodového věku budou vstupovat početně silné ročníky lékařů, kterým je nyní mezi 50–60 lety (graf 1).

Zobecnění pohybu lékařů podle věku

Pohyb lékařů v systému primární zdravotní péče podle jednotek věku je poměrně rozkolísaný a pro potřeby modelových výpočtů je zapotřebí tento pohyb co nejvíce zobecnit tak, aby výsledné křivky intenzity vstupu/výstupu byly co nejvíce vyhlazené, ale zároveň zachovávaly určitá specifika, která jsou pro ně determinující.

Jak bylo uvedeno, obory činnosti v rámci primární zdravotní péče jsou v podmínkách České republiky čtyři, přičemž pro stanovení určitých modelů a předpokladů byly vytvořeny skupiny dvě, a to **lékaři** (tj. z oborů činnosti všeobecné praktické lékařství, praktické lékařství pro děti a dorost, gynekologie a porodnictví) a **zubní lékaři** (obor činnosti zubní lékařství). Spojení tří odborností pod jednu skupinu „lékaři“ je

vhodné mj. také z důvodu větší robustnosti dat, resp. snahy o získání relativně stabilního systému, který by byl co nejméně ovlivněn velkými rozdíly ve své vnitřní struktuře.

Prvním krokem u lékařů i u zubních lékařů bylo vypočtení změny počtu osob v rámci jedné kohorty mezi dvěma kalendářními roky, což se dá obecně vyjádřit vztahem:

$${}^{t+n}\Delta_x = {}_{t+n}P_x - {}_tP_{x-n}$$

kde ${}_tP_x$ je počet osob v daném věku a v daném kalendářním roce, a tím ${}^{t+n}\Delta_x$ je změna počtu osob mezi kalendářními roky t a $t+n$ ve věku x .

Takto definované meziroční změny byly vypočteny pro všechny sousední kalendářní roky v období 2000–2007, přičemž po důkladném prostudování jednotlivých meziročních změn bylo přistoupeno k jejich zprůměrování za celé sledované období. Průměrné změny podle jednotek věku vykazují poměrně značnou rozkolísanost, a to především vlivem relativně nízkých hodnot. Vystává proto otázka, jak k těmto datům přistoupit, neboť získané údaje poukazují pouze na to, v jakém věku lékaři do studovaného systému převážně vstupují a v jakém věku z něj převážně vystupují. Jako nejvhodnější řešení se jevílo rozdělit získané hodnoty Δ_x na dvě části, a to na období převažujícího vstupu a na období převažujícího výstupu. Na první období lze z hlediska analýzy a následného prognózování nahlížet jako na migrační saldo, kdy jednotlivé údaje

Tab. 1: Průměrné počty vstupujících a vystupujících lékařů v období 2005–2007 a počty udělených atestací v období 2006–2009 u oborů primární zdravotní péče v České republice

The average number of physicians entering and exiting the system during the period 2005–2007 and the average number of attestations granted attestation for the period 2006–2009 in fields of primary health care in the Czech Republic

Ukazatel	VPL	PLDD	GYN	ZUB	Primární zdravotní péče	
					celkem	z toho žen
Počty vstupujících lékařů průměr 2005–2007	59	19	48	136	262	70 %
Počty vystupujících lékařů průměr 2005–2007	50	22	22	32	126	42 %
Rozdíl	9	-3	26	104	136	..
Počet udělených atestací průměr 2006–2009	53	3	31

Vysvětlivky: VPL = všeobecné praktické lékařství, PLDD = praktické lékařství pro děti a dorost, GYN = gynekologie a porodnictví, ZUB = zubní lékařství, .. = údaj není k dispozici.

Pozn.: Počtem vstupujících se v tomto případě rozumí získané údaje z RLZF, resp. průměrná změna počtu osob mezi dvěma kalendářními roky v rámci dané kohorty lékařů, a to ve věku 24–45 let; pro vystupující byla použita stejná metoda pro věk 65 a více let. Pro obor zubní lékařství není nutné postoupit specializační vzdělávání vedoucí k získání atestace v oboru.

Pramen: ÚZIS, 2009b; IPVZ, 2010; Vlastní zpracování.

Tab. 2: Vstupní proměnné do Gompertz-Makehamovy funkce a výsledná hodnota hraničního věku

Input variables to the Gompertz-Makeham function and the resulting value of 'border-age'

Ukazatel	Lékaři		Zubní lékaři	
	muži	ženy	muži	ženy
Počáteční věk – x_0	45	45	30	40
Délka intervalu – k	12	10	17	13
Hraniční věk – \hat{x}	48	50	38	45

Pramen: ÚZIS, 2009b; Vlastní výpočty.

ukazují, jaké věky jsou v otázce vstupu do systému ziskové, a jaké naopak ztrátové – dohromady se však jedná o období, které je ovlivněno především vstupem absolventů do lékařské praxe a návratem žen po mateřské/rodičovské dovolené zpět do systému. Naopak druhé období, tj. období převažujícího výstupu, se může již ztotožňovat z převážné části s „přirozeným“ odchodem lékařů formou ukončení činnosti (především odchod do důchodu) nebo úmrtím lékaře.

Dá se předpokládat, že věk (pro další potřeby je lze označit jako tzv. **hraniční věk**), který by mohl rozdělit výsledné hodnoty Δ_x na dvě výše vymezená období, bude odlišný jak mezi skupinou lékařů a zubních lékařů, tak i mezi pohlavími. K určení tohoto věku byly použity základní poznatky demografické analýzy, a to vypočtení tzv. měř výstupu pro jednotlivé věky. Byl vytvořen věkový interval, který se vymezil zdola věkem, od kterého se přibližně začíná vyskytovat záporná hodnota Δ_x , tj. kdy výstupy převažují nad vstupy do systému, avšak tyto hodnoty jsou ještě natolik rozkolísané, že jednou mohou nabývat kladných a podruhé záporných hodnot; horní omezení je dáno věkem, kde je možné ještě sledovat určité změny v systému, přičemž v rámci tohoto období nesmí být tato datová řada přerušena (např. v nejvyšších věcích jsou často nulové počty osob, což podle matematického pravidla, že nulou se nedá dělit, vytváří neexistující hodnotu). Těmito mírami, které jsou značně rozkolísané, pak lze proložit vhodným způsobem vyhlazenou křivku, která nám dosáhne hodnoty $y=0$ v určitém věku x , tj. v hledaném hraničním věku \hat{x} , který nám tento interval, a posléze celé věkové rozpětí, rozdělí na dvě období – období převažujícího vstupu a období převažujícího výstupu. Jako vhodná metoda vyhlazení křivky míry výstupu, která je i přes své určité nedostatky prozatím stále dominantním modelem v oblasti vyhlazování křivek úmrtnosti, byla stanovena a následně aplikována Gompertz-Makeha-

ma funkce, známá z analýzy úmrtnosti (více např. *Burcin – Tesárková – Šídlo*, 2010).

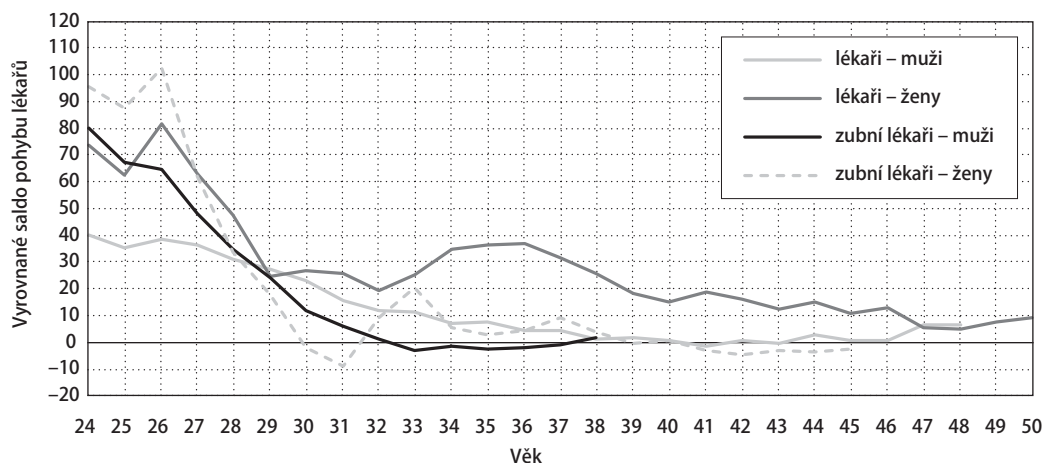
S pomocí výše uvedených vztahů byly vyhlazeny míry výstupu pro studovaná data, tj. pro lékaře i zubní lékaře, a to odděleně podle pohlaví. Tabulka 2 napovídá, jaké počátky intervalů x_0 a délky intervalů k vstupovaly do jednotlivých modelů, stejně jako výsledný hraniční věk \hat{x} , který je hledaným věkem, jenž rozdělí údaje o pohybu lékařů na výše uvedené oblasti – období převažujícího vstupu a období převažujícího výstupu.

Získané hraniční věky, které oddělují systém na věková období převažujícího vstupu a převažujícího výstupu, již vytvářejí poměrně zásadní vstupní krok pro následné odhady budoucího počtu lékařů. Tyto věky lépe umožňují detailnější analýzu pohybu lékařů v rámci těchto období, kdy na každý věkový interval lze pohlížet odděleně, což umožňuje aplikaci různých přístupů k analýze pohybu v daném období. Než k tomuto kroku přistoupíme, je zapotřebí nejprve jednotlivé meziroční změny (hodnoty Δ_x) co nejvíce zobecnit za účelem odstranění výrazných změn mezi dvěma věky.

Nejprve se zaměříme na **období převažujícího vstupu**. K vyrovnání, resp. k proložení vhodné křivky reálnými daty (tj. jednotlivými hodnotami Δ_x pro „lékaře“ a „zubní lékaře“, zvláště podle pohlaví), bylo přistoupeno s pomocí programového produktu SAS, který umožňuje analyzovat časové (v tomto případě „věkové“) řady mj. prokládáním určitých křivek vystihujících nejlépe daný trend. Snahou tak bylo nalézt takové použití vyhlazovacích metod (resp. jejich kombinací), které zachovávají nejvyšší statistickou významnost a zároveň základní specifika dané křivky. Výsledky tohoto vyhlazování, resp. vyrovnávání jsou vyobrazeny na grafu 2 a lze u nich sledovat jak rozdílný průběh intenzit mezi lékaři a zubními lékaři (který je dán především odlišným typem studia, nutností ab-

Graf 2: Vyrovnané křivky salda pohybu lékařů pomocí kombinovaných modelů v období převažujícího vstupu podle jednotlivých studovaných skupin, Česká republika, průměr 2000–2007

Smoothing curves of the movement of doctors using the combined models in the period of prevailing entry by groups studied, the Czech Republic, average 2000–2007

Pramen: ÚZIS, 2009b; Vlastní výpočty.

solovat další specializační vzdělávání u absolventů všeobecného lékařství na rozdíl od zubního lékařství apod.), tak mezi pohlavími (bimodální křivky rozložení vstupů do systému u žen, kdy druhý modus spadá do věkového intervalu přibližně 33–37 let, což odpovídá vstupu do systému po mateřské/rodičovské dovolené). Jednotlivé intenzity vstupů do systému podle věku lze pak vyjádřit pomocí podílu na celkovém objemu pohybu lékařů v rámci tohoto období.

Pro **období převažujícího výstupu** již lze použít vyhlazené křivky získané pomocí Gompertz-Mackehamovy metody při stanovování výše zmíněného hraničního věku Δ_x . Byla zjištěna různě dlouhá období, kdy převažuje výstup ze systému nad vstupem – především je patrný rozdíl mezi skupinou lékařů a skupinou zubních lékařů, kdy u prvně jmenované skupiny je u mužů vypočtený hraniční věk o deset let vyšší než u zubních lékařů, a u žen o pět let vyšší, přičemž zároveň platí, že hraniční věk je v obou případech (lékaři i zubní lékaři) vyšší u žen než u mužů. Skutečnost, že muži v průměru odcházejí ze systému o něco dříve než ženy, může být zapříčiněna celou řadou endogenních (např. zdravotní stav), ale také exogenních faktorů (např. možná častější změna profese, brain-drain ...). Z porovnání průběhu jednotlivých vyhlazených křivek (graf 3) jsou patrné také

další odlišnosti, které lze lépe interpretovat, pokud se pozornost zaměří na vyšší střední a seniorský věk. Především lze spatřit rozdíly ve vyšší intenzitě výstupů u zubních lékařů než u lékařů; důvodem může být zdravotní stav lékařů, jelikož profese zubního lékaře vyžaduje lepší zdravotní stav než profese praktického lékaře; tento rozdíl je patrný jak u mužů, tak i u žen.

Výše uvedené vyhlazené křivky již umožňují snahu modelovat určité situace, které by mohly za platnosti určitých vstupních podmínek v následujících letech nastat. V rámci celé práce, která se touto problematikou zabývala (Šídló, 2010), bylo na celostátní úrovni vypočteno celkem pět modelových scénářů budoucího vývoje počtu a struktury lékařů primární péče v České republice do roku 2040, přičemž dále na krajské úrovni byly představeny výsledky za dva modely. Pro potreby tohoto článku bude vybrán pro ilustraci pouze jeden z představených modelů.

HLAVNÍ VÝSLEDKY – MODEL ZACHOVÁNÍ SOUČASNÉHO POČTU VSTUPUJÍCÍCH DO SYSTÉMU

Základní myšlenka pro sestavení tohoto modelu spočívá v konstantní úrovni počtu vstupujících na základě průměrných hodnot z období 2005–2007 (tab. 1).

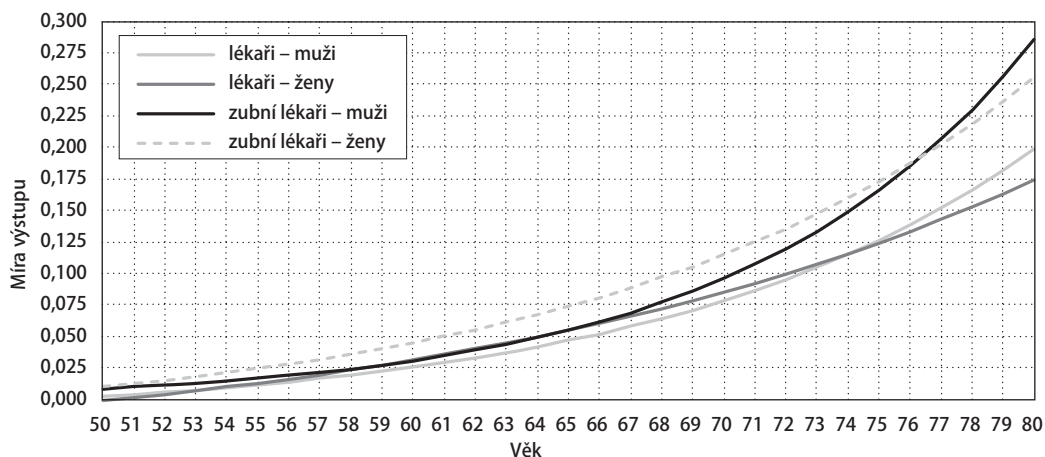
Tento model by tak měl ukázat, jak by se měnil počet a věková struktura lékařů primární zdravotní péče, kdyby současná úroveň vstupů do systému byla konstantní dalších 30 let – jedná se tedy o model, který má jednak poukázat na neodvratitelné důsledky demografického stárnutí lékařů primární zdravotní péče v důsledku jejich nepravidelné věkové struktury, ale také v současnosti na extrémně nízké počty vstupujících do systému, resp. na trvale neudržitelné nízké počty absolventů lékařských fakult, kteří se rozhodnout pro specializaci v oborech primární zdravotní péče. V rámci tohoto modelu je nadále uvažováno s konstantní intenzitou výstupu ze systému a nulovým migračním saldem po celé sledované období.

Tento modelový scénář není příznivý především pro obory praktického lékařství jak pro dospělé, tak i pro děti a dorost. U **všeobecného praktického lékařství** by při zachování vstupních podmínek došlo k poklesu počtu lékařů z počátečních 5,2 tis. na 4,3 tis. v roce 2020, o dalších deset let na 3,2 tis., až by v roce 2040 vykonávalo tuto činnost pouze 2,5 tis. lékařů, tj. pokles o více než 50 % oproti počátečnímu stavu. Se snižujícím se počtem těchto lékařů by se zároveň dramaticky změnila jejich věková struktura – do roku 2027 by se podíl lékařů ve věku 65 a více let zvýšil z počátečních 11 % na 42 % (přičemž průměrný věk

by v tomto období činil u mužů 60 let a u žen téměř 58 let). Tento vysoký podíl by v následujících letech klesl pod třicet procent v roce 2040. Nejvyšší relativní přírůstky by pak zaznamenala věková skupina lékařů ve věku 80 a více let – dnes tvoří pouhých 0,3 % lékařů, ale v roce 2040 by tento podíl, za existence vstupních parametrů tohoto modelu, činil již téměř 6 % (viz příloha).

Výraznější dopady zachování současného počtu vstupujících do systému je možné předpokládat u **praktického lékařství pro děti a dorost**. Jestliže v počátečním období (rok 2008) vykonávalo tuto profesi v České republice 2 140 lékařů, tak v roce 2020 by jich bylo již pouze přibližně 1 700 a v roce 2035 by se dostaly tyto počty pod hranici 1 000 lékařů, aby na konci odhadovaného období (rok 2040) bylo v České republice přibližně 800 dětských praktických lékařů (tj. pokles o téměř dvě třetiny počátečního stavu). Nízké počty vstupujících by se samozřejmě projevil ještě ve výraznějším stárnutí kmene lékařů tohoto oboru činnosti – především by se rapidně zvyšoval podíl lékařů v seniorském věku, a to z počátečních 7 % na 50 % v roce 2030, přičemž by neustále rostl také podíl lékařů ve věku nad 80 let (0,1 % na téměř 8 % na konci třicátých let). Průměrný věk lze v rámci tohoto modelu korektně sledovat pouze za ženy, protože podle současného stavu se předpo-

Graf 3: Porovnání vyhlazené křivky výstupu lékařů ve věku 50–80 let podle sledovaných skupin a pohlaví
Comparison of the smoothed curve of the output of physicians aged 50–80 years according to the observed branches and sex

Pramen: ÚZIS, 2009b; Vlastní výpočty.

kládá, že do tohoto modelu vstoupí průměrně pouze jeden lékař-muž ročně (tj. tak jak tomu bylo průměrně v posledních letech). U žen by tak průměrný věk rostl ze současných 53 let na 60 let kolem roku 2026, poté by postupně klesal k 55 letům.

Již z tabulky 1 bylo patrné, že obor **gynekologie a porodnictví** provází v posledních letech poměrně vysoké kladné saldo mezi počty vstupujících a vystupujících lékařů. Díky tomu disponuje tento obor relativně vyrovnanou věkovou strukturou, která výrazně zredukuje případné dopady stárnutí lékařů. Zůstal by především obdobný počet lékařů-gynekologů a porodníků po celé projekční období – do roku 2020 by vzrostl počet z počátečních 2,4 tis. pouze asi o padesát osob, a poté by velmi mírně tento počet klesal na 2,2 tis. v roce 2040. Také věková struktura by nedoznala tak velkých změn – nárůst zastoupení pracujících lékařů-seniorů by nebyl u tohoto oboru činnosti tak dramatický, jako u předchozích dvou oborů (z 8 % v roce 2008 a na 21 % v roce 2040).

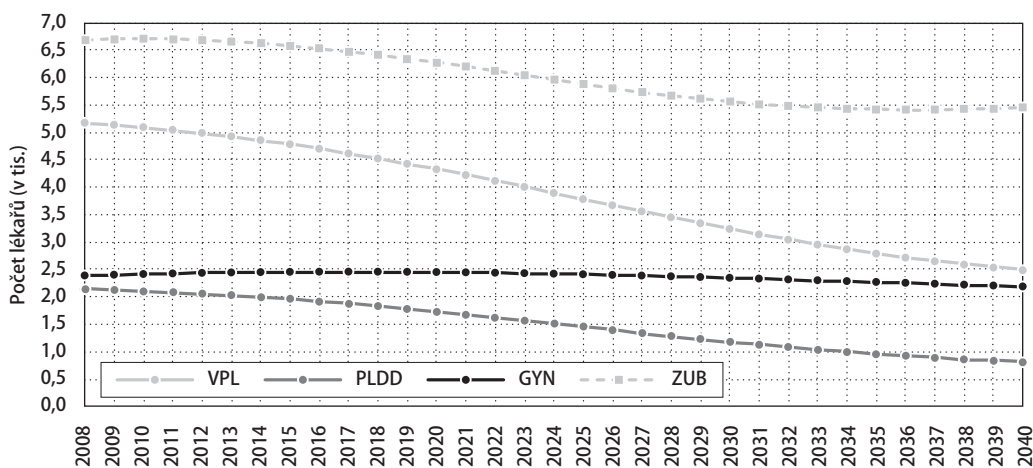
Zachování současného počtu nově vstupujících **zubních lékařů** do systému, tj. necelých 140 lékařů, by znamenalo výhledově pokles počtu zubních lékařů z počátečních 6,7 tis. o téměř 1,3 tisíce do roku 2040. Tento pokles by byl zapříčiněn především vysokým

počtem odcházejících lékařů v seniorském věku, a to převážně v období 2015–2030, kdy by počet výstupů mohl dosahovat hodnot až kolem 200 lékařů ročně, což je dnes již neodvratitelný stav. Tyto počty by se ve výsledné věkové struktuře projeví především v poklesu zastoupení lékařů ve věku 40–64 let, a to z počátečních 73 % na téměř 40 % v roce 2022. Tento pokles bude způsoben převážně přesunem početné silných generací do vyššího, seniorského věku, kdy podíl lékařů ve věku 65 a více let činí na počátku projekčního období pouze 6 %, ale kolem zmíněného roku 2022 by činil za existence vstupních předpokladů tohoto modelu již téměř 30% podíl. Tento vysoký podíl by ale následně spolu s ukončováním lékařské praxe mnohých lékařů-seniorů klesal až do roku 2040 na přibližně 10 %. Podíl nejmladší složky lékařů do 40 let by do počátku dvacátých let vzrostl z počátečních 21 % na 30 %, aby si pak následně své třetinové zastoupení udržoval až do konce projekčního období.

ZÁVĚR

Cílem tohoto článku bylo upozornit na několik základních problémů ohledně současného stavu lékařů primární péče. V prvé řadě se jedná o nebezpečí téměř

Graf 4: Porovnání počtu lékařů v jednotlivých oborech primární zdravotní péče podle modelu zachování současného počtu vstupujících do systému | Comparing the number of physicians in branches of primary health care by the model in which the current number of physicians entering the system remains the same

Pramen: ÚZIS, 2009b; Vlastní výpočty.

Vysvětlivky: VPL = všeobecné praktické lékařství, PLDD = praktické lékařství pro děti a dorost, GYN = gynekologie a porodnictví, ZUB = zubní lékařství.

až kriticky nízkého budoucího počtu lékařů (především praktických lékařů pro děti a dorost i pro dospělé) v horizontu již několika málo let. Tato „časovaná bomba“ je skryta prozatím v relativně ustáleném počtu lékařů primární zdravotní péče v jednotlivých oborech, avšak naplno lze vyčíst pravděpodobné problémy z jejich detailních věkových struktur, kdy je velmi dobře patrná kumulace počtu lékařů do vyššího středního (tj. předdůchodového) věku. Odchodem těchto lékařů ze zdravotnického systému dojde v horizontu 10–15 let k rapidnímu poklesu praktických lékařů. I kdyby se počty vstupujících lékařů během několika málo let zdvojnásobily, stále by došlo do roku 2040 k poklesu počtu všeobecných praktických lékařů o přibližně 10 % a praktických lékařů pro děti a dorost o více než 20 %. Přestože článek představuje možné varianty scénáře na úrovni celé republiky, je pravděpodobné, že na regionální úrovni budou dopady budoucího vývoje leckdy dramatičtější (viz Šídlo, 2010).

Ačkoliv se jedná pouze o modelové projekce typu „co-kdyby“, autor chtěl poukázat především na naprosto nedostatečné počty absolventů, kteří se rozhodnou pro specializaci v oborech primární zdravotní péče. Nízké počty nových lékařů jsou dány jednak nízkou atraktivitou oboru oproti oborům moderní medicíny

(neurochirurgie apod.), jednak také nejasnou koncepcí postgraduálního specializačního vzdělávání lékařů u oborů primární zdravotní péče, kdy např. nevyjasněná role praktického lékaře (diskuse o zavedení nové role – tzv. rodinného lékaře) výrazně ovlivnila rozhodování mladých lékařů o své budoucí specializaci (Hnilicová, 2010). Nicméně z uvedených výsledků je zřejmé, že plynulé navyšování počtu absolventů, kteří se rozhodnou pro obory praktického lékařství, by se mělo stát jedním z nejvíce diskutovaných témat zainteresovaných orgánů a institucí.

V neposlední řadě bylo cílem článku také nastínit, jakým směrem se může ubírat současná demografie. Aplikovaná demografie se v posledních letech dostává čím dál tím více do popředí a stává se nedílnou součástí pro široké spektrum podkladů v rámci rozhodovacích mechanismů (nejenom) orgánů státní správy a samosprávy. Bez základních demografických analýz by již dnes nemělo být přistupováno k zásadním, resp. reformním krokům. Demografické stárnutí obyvatelstva České republiky je již dnes neodvratitelný proces a záleží pouze na „nás“, zda na základě zjištěných výsledků dokážeme předejít výraznějším negativním dopadům, které by postihly především nastupující a budoucí generace.

Literatura

- Burcin, B. – Tesárková, K. – Šídlo, L. 2010. Nejpoužívanější metody vyrovnávání a extrapolace křivky úmrtnosti a jejich aplikace na českou populaci. *Demografie*, 53 (2), s. 77–89.
- Čeledová, L. 1998. *Primární péče – postavení a úloha v systému zdravotní péče ČR (současný stav a vývojové trendy)*. Praha: Institut postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví, 42 s. Dostupné z: <http://www.apra.ipvz.cz/download.asp?docid=59>.
- Hnilicová, H. 2010. Posudek oponenta k výňatku dizertační práce Ludka Šídla (červen 2010).
- IPVZ (Institut postgraduálního vzdělávání). 2010b. Data za počty osob v předatestačním vzdělávání za období 2006–2009. Data získaná na základě e-mailové komunikace, květen 2010.
- Šídlo, L. 2010. *Současný stav a perspektivy vývoje počtu a struktury lékařů primární zdravotní péče v České republice*. Dizertační práce (Ph.D.), Univerzita Karlova v Praze, Katedra demografie a geodemografie, Praha, 307 s + elektronická příloha [CD-ROM].
- ÚZIS ČR. 2008. *Lékaři, zubní lékaři a farmaceuti 2007*. Praha: ÚZIS ČR, 155 s. Dostupné z: <http://www.uzis.cz>.
- ÚZIS ČR. 2009a. *Vytríděná data z Registru lékařů, zubních lékařů a farmaceutů*. Praha: ÚZIS ČR, srpen 2009.
- ÚZIS ČR. 2009b. *Zdravotnická ročenka České republiky 2008*. Praha: ÚZIS ČR. Dostupné z: <http://www.uzis.cz>.
- Vavrečková, J. a kol. 2008. *Riziko odlivu vědeckých, výzkumných a vývojových pracovníků z České republiky do zahraničí v kontextu významu vědy a výzkumu v současné společnosti*. Praha: VÚPSV, v.v.i., 115 s.
- Vavrečková, J. – Dobiášová, K. – Hnilicová, H. 2006. *Migrační sklony lékařů a studentů medicíny*. Terénní šetření. Praha: VÚPSV, v.v.i., 59 s.
- WHO. 1978. *Declaration of Alma-Ata. International Conference on Primary Health Care, Alma-Ata, USSR, 6-12 September 1978*. Dostupné z: http://www.who.int/hpr/NPH/docs/declaration_almaata.pdf.

LUDEK ŠÍDLO

je odborným asistentem na katedře demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze, kde působí od roku 2007. Od roku 2009 je členem Hlavního výboru České demografické společnosti a od roku 2011 členem redakční rady časopisu Demografie. Ve své výzkumné činnosti se zabývá především aplikovanou demografií (dopady demografického stárnutí na vybrané oblasti veřejné sféry, zejména na oblast zdravotnictví) a regionální demografií (územní diferenciacie plodnosti v České republice po roce 1990). V roce 2010 úspěšně dokončil doktorské studium, ve své dizertační práci se zaměřil na analýzu současného stavu a nastínění perspektiv budoucího vývoje počtu a struktury lékařů primární zdravotní péče v České republice.

SUMMARY

This article aims to address a few basic points in the field of primary health care physicians in the Czech Republic and specifically relating to primary care physicians. First, there is a risk of a critically low number of doctors (mostly general practitioners for children, adolescents, and adults) in the near future. The problem is hidden in the uneven age structures of physicians, where numbers of them are accumulated around 50–60 years of age. The exit of doctors from the health care system over the next 10–15 years will lead to a rapid decline in the

number of general practitioners. The author primarily aims to draw attention the wholly insufficient number of graduates choosing to specialise in fields of primary health care. From the results it is clear that continuously increasing the number of graduates in this area should become one of the most discussed topics of relevant authorities and institutions. Finally, this article also outlines the thrust of the current demographics, where basic demographic methods are used particularly in the field of applied demography.

Příloha

Tab. 3: Počet lékařů podle modelu zachování současného počtu vstupujících v letech 2008, 2015, 2025 a 2040 (k 1. 1. daného roku) v ČR | The number of physicians in the model where the current number of physicians entering the system is the same in 2008, 2015, 2025 and 2040 (as of 1. 1. of each year)

Věková kategorie	2008		2015		2025		2040	
	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %
Všeobecné praktické lékařství								
–29	25	0,5	86	1,8	86	2,3	86	3,4
30–34	164	3,2	149	3,1	172	4,5	172	6,9
35–39	337	6,5	160	3,3	227	6,0	227	9,1
40–44	424	8,2	350	7,3	239	6,3	262	10,5
45–49	820	15,9	436	9,1	217	5,7	284	11,4
50–54	1 333	25,8	573	12,0	380	10,0	293	11,8
55–59	816	15,8	1 157	24,2	423	11,2	258	10,3
60–64	680	13,1	939	19,6	473	12,5	189	7,6
65–69	325	6,3	546	11,4	792	20,9	248	9,9
70–74	143	2,8	268	5,6	509	13,5	197	7,9
75–79	87	1,7	77	1,6	198	5,2	132	5,3
80–84	14	0,3	36	0,7	59	1,6	114	4,6
85+	4	0,1	6	0,1	9	0,2	33	1,3
Celkem	5 172		4 782		3 785		2 494	
Prům. věk	53,2		56,4		58,7		54,8	

Pramen: ÚZIS, 2009b; Vlastní výpočty.

Věková kategorie	2008		2015		2025		2040	
	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %
Praktické lékařství pro děti a dorost								
-29	4	0,2	26	1,3	26	1,8	26	3,2
30-34	19	0,9	43	2,2	51	3,5	51	6,3
35-39	105	4,9	32	1,7	70	4,8	70	8,6
40-44	195	9,1	100	5,1	75	5,1	83	10,3
45-49	371	17,3	139	7,1	54	3,7	91	11,2
50-54	547	25,6	308	15,7	111	7,7	95	11,7
55-59	462	21,6	463	23,6	135	9,3	82	10,1
60-64	292	13,6	452	23,1	255	17,5	48	5,9
65-69	97	4,5	267	13,6	313	21,5	70	8,6
70-74	28	1,3	100	5,1	237	16,3	60	7,5
75-79	17	0,8	21	1,1	99	6,8	71	8,7
80-84	3	0,1	6	0,3	23	1,6	46	5,6
85+	0	0,0	1	0,0	3	0,2	17	2,1
Celkem	2 140		1 959		1 452		811	
Prům. věk	53,4		57,5		60,9		56,1	
Gynekologie a porodnictví								
-29	258	10,8	70	2,8	70	2,9	70	3,2
30-34	234	9,8	263	10,7	139	5,8	139	6,4
35-39	278	11,7	319	13,0	184	7,6	184	8,4
40-44	228	9,6	306	12,5	337	14,0	213	9,8
45-49	319	13,4	267	10,9	366	15,2	231	10,6
50-54	339	14,2	278	11,3	330	13,7	239	10,9
55-59	293	12,3	328	13,4	262	10,9	342	15,7
60-64	245	10,3	292	11,9	233	9,7	313	14,3
65-69	107	4,5	188	7,7	232	9,6	216	9,9
70-74	49	2,1	107	4,3	160	6,7	126	5,8
75-79	18	0,8	23	0,9	70	2,9	67	3,1
80-84	16	0,7	9	0,4	23	1,0	34	1,5
85+	2	0,1	3	0,1	2	0,1	9	0,4
Celkem	2 386		2 453		2 408		2 182	
Prům. věk	47,6		50,2		52,7		53,9	
Zubní lékařství								
-29	499	7,5	418	6,4	418	7,1	418	7,7
30-34	393	5,9	737	11,2	660	11,2	660	12,1
35-39	530	7,9	538	8,2	691	11,8	691	12,7
40-44	484	7,2	494	7,5	774	13,2	697	12,8
45-49	548	8,2	479	7,3	527	9,0	680	12,5
50-54	1 882	28,2	407	6,2	462	7,9	657	12,1
55-59	1 256	18,8	1 079	16,4	427	7,3	673	12,3
60-64	719	10,8	1 534	23,3	319	5,4	405	7,4
65-69	272	4,1	581	8,8	664	11,3	267	4,9
70-74	76	1,1	259	3,9	731	12,4	170	3,1
75-79	23	0,3	45	0,7	169	2,9	70	1,3
80-84	2	0,0	9	0,1	35	0,6	49	0,9
85+	1	0,0	0	0,0	2	0,0	15	0,3
Celkem	6 685		6 582		5 880		5 451	
Prům. věk	50,1		51,7		50,9		47,7	

Pramen: ÚZIS, 2009b; Vlastní výpočty.

SLEDOVÁNÍ NEJVYŠŠÍHO DOSAZENÉHO VZDĚLÁNÍ U NÁS A V ZAHRANIČÍ

Michaela Kleňhová

V předminulém čísle Demografie (2011, 53 (1): 44–48) jsme uveřejnili diskusní příspěvek Terezie Štyglerové pod názvem Současnost demografické statistiky v ČSÚ. Na její kritické připomínky ohledně statistiky nejvyššího dosaženého vzdělání reagovala Michaela Kleňhová (Ústav pro informace ve vzdělávání) a k problémům statistického sledování zahraniční migrace se vyjádřil Daniel Chytil (Český statistický úřad).

VÝZNAM ÚDAJŮ O NEJVYŠŠÍM DOSAZENÉM VZDĚLÁNÍ

Česká republika je součástí významných mezinárodních organizací a seskupení. Za zmínku stojí zejména členství v Evropské unii a Organizaci pro ekonomickou spolupráci a rozvoj. Obě tato společenství publikují statistiky porovnávající jednotlivé členské země z mnoha pohledů. Jedním z nich je i struktura obyvatel podle nejvyššího dosaženého vzdělání, případně podíl obyvatel s alespoň vyšším sekundárním vzděláním a podíl obyvatel s terciárním vzděláním. Tyto ukazatele jsou základním měřítkem vzdělanosti obyvatel jednotlivých zemí a vypovídají o vyspělosti zemí. Porovnává se vývoj vzdělanosti v čase a podíl obyvatel s určitým stupněm vzdělání ve specifických věkových skupinách (zejména mladé a starší generace). Struktura obyvatel podle nejvyššího dosaženého vzdělání vypovídá zejména o vyspělosti země z pohledu lidského kapitálu a schopnosti ekonomik reagovat na nové technologické inovace. Je prokázáno, že čím vyšší úroveň vzdělání jedinec disponuje, tím lepší je jeho postavení na trhu

práce, a to jak z pohledu zaměstnanosti, tak z pohledu výdělků, s vyšší úrovní vzdělání roste i doba strávená v aktivním zaměstnání.

Nespolehlivost či dokonce absence údajů o nejvyšším dosaženém vzdělání u nás by vedla ke značnému zkreslení pozice České republiky v mezinárodním kontextu a v neposlední řadě by mohla vést i k oslabení investic zahraničního kapitálu do české ekonomiky a oslabení pozice České republiky v mezinárodní konkurenci.

SLEDOVÁNÍ ÚDAJŮ O NEJVYŠŠÍM DOSAZENÉM VZDĚLÁNÍ V ZAHRANIČÍ

Údaje o nejvyšším dosaženém vzdělání předávané do mezinárodních statistik získávají jednotlivé země různým způsobem. V naprosté většině pocházejí ze sčítání lidu a ze šetření LFS (Labour Force Survey, u nás Výběrové šetření pracovních sil), nicméně metodika vykazování je mezi zeměmi různá. Část zemí, mezi které patří i Česká republika, sleduje nejvyšší dosažené vzdělání na základě absolvované školy, resp. dosaženého titulu, úspěšně vykonané závěrečné zkoušky/maturitní zkoušky/absolutoria/bakalářské či státní závěrečné zkoušky. Některé země však postupují jinak – vycházejí např. z vykonávané pozice v zaměstnání a z požadovaných kvalifikačních požadavků na výkon této profese bez ohledu na to, zda jedinec dané vzdělání splňuje. Další země sice využívají údaje o absolvované a studované škole, nicméně z jejich pohledu má jedinec např. terciární vzdělání i v případě, že sice školu úspěšně nedokončil, ale má ukončené např. čtyři semestry studia. Část zemí využívá i kombinaci uvedených metod.

Rozdílné jsou nejen způsoby vykazování údajů o nejvyšším dosaženém vzdělání, ale i datové zdroje. Některé země čerpají z údajů ze sčítání lidu, z údajů uvedených v dotaznících šetření LFS, jiné vycházejí z matrik obyvatel či dalších zdrojů. Např. skandinávské země mají dokonce registry obyvatel napojené na školské registry

a v případě, že osoba ukončí vzdělání, je tento údaj automaticky přenesen do registru obyvatel. Přesto všechny země disponují datovými zdroji sledujícími tyto údaje na národní úrovni, i když používají jiný typ datových zdrojů a jinou metodiku sledování i výpočtu ukazatelů.

I přes všechny tyto rozdíly naprostá většina zemí sledává údaje o nejvyšším dosaženém vzdělání velice významně jako ukazatel hodnotící lidský potenciál dané země. O tom svědčí i publikování ukazatelů EUROSTATem a OECD jak v jejich publikacích Key Data on Education in Europe a Education at a Glance, tak na webových stránkách. Navíc předčasné odchody ze vzdělávání a podíl obyvatel s terciárním vzděláním se staly základními ukazateli pro „benchmarky“ Evropské komise.

Z výše uvedených důvodů se vedou diskuse o porovnatelnosti údajů o nejvyšším dosaženém vzdělání v mezinárodním kontextu a ke sjednocení metodiky vykazování těchto údajů (podle skutečně absolvovaného vzdělání) by měla přispět i revize klasifikace ISCED97 (Standardní mezinárodní klasifikace vzdělání používaná v mezinárodních statistikách, od 1. 1. 2010 byla vyhlášena ČSÚ jako národní klasifikace vzdělání), která se zabývá jak klasifikací programů, ve kterých se jedinci vzdělávají, tak také klasifikací nejvyššího dosaženého vzdělání.

MOŽNOSTI SLEDOVÁNÍ ÚDAJŮ O DOSAŽENÉM VZDĚLÁNÍ V ČR

V České republice je naprosto nezbytné situaci týkající se sledování, resp. spíše nesledování údajů o nej-

vyšším dosaženém vzdělání obyvatel urychleně řešit. Situace, kdy je údaj o nejvyšším dosaženém vzdělání v demografických statistikách „dobrovolně sledovaným“ údajem, kdy údaj o nejvyšším dosaženém vzdělání není veden v Centrální evidenci obyvatel a kdy není ani součástí informací v připravovaném Registru obyvatel, s sebou nese nebezpečí ztráty velice významné informace o vývoji vzdělanosti v naší zemi. Jiné administrativní zdroje dat, ze kterých by bylo možné dané údaje získat, prakticky neexistují. V oblasti školských statistik se sice sbírají individuální údaje o žácích, studentech a i o absolventech základních, středních, vyšších odborných a vysokých škol, nicméně pro účely zpracování statistik o nejvyšším dosaženém vzdělání jsou tyto údaje naprosto nepoužitelné. Přesto, že údaje mohou být dobrým podkladem pro prognózování vývoje vzdělanosti obyvatelstva do budoucna ¹⁾, vypovídají pouze o těch, kteří v daném roce ukončili vzdělání, ale nevypovídají nic o starším obyvatelstvu.

Jedinou cestou, jak údaje o nejvyšším dosaženém vzdělání získat, se jeví úprava stávající legislativy a znovuzavedení této informace jako povinně sledované v demografických statistikách. Možnou cestou by bylo i začlenění údaje o nejvyšším dosaženém vzdělání do připravovaného Registru obyvatel. Zde však vyvstává problém, z jakých zdrojů by bylo možné informace do registru získat vzhledem k tomu, že Centrální evidenci obyvatel je nezahrnuje.

1) Např. projekt RELIK – Reprodukce lidského kapitálu realizovaný Katedrou demografie VŠE a Ústavem pro informace ve vzdělávání.

SOUČASNOST STATISTIKY ZAHRANIČNÍ MIGRACE V ČSÚ

Daniel Chytil

NÁRODNÍ A EVROPSKÝ KONTEXT

Terezie Štyglarová ve svém příspěvku na několika místech zmínila problematičnost statistiky zahraniční migrace jak z hlediska definic, tak zdrojů dat. Cílem této reakce je stručně seznámit čtenáře s mezinárodními i národními požadavky na statistiku zahraniční migrace, dostupnými (resp. využívanými) zdroji dat) a hlavními překážkami a omezeními, na které při své práci narážíme.

V roce 2006 byla poprvé připravena Koncepce výběru a zpracování statistických údajů spojených s migrací a integrací cizinců na území České republiky. Poskytovala přehled zjišťovaných statistických údajů o cizincích, včetně působnosti věcně příslušných rezortů a vazby na mezinárodní instituce. Nabízela předpoklady pro zkvalitnění informační základny o cizincích v ČR. Byla předložena do Kolegia předsedy ČSÚ a projednána v Komisi pro integraci cizinců. V roce 2010 byla tato koncepce přepracována a aktualizována, zejména s ohledem na požadavky nařízení Evropského Parlamentu a Rady č. 862/2007 o statistice Společenství v oblasti migrace a mezinárodní ochrany. Na žádost Ministerstva vnitra ČR (které každoročně předkládá vládě Koncepci integrace cizinců) byla předložena na jednání vlády, která ji vzala na vědomí jako usnesení č. 324/2010.

Zmíněné Nařízení č. 862/2007 představuje zásadní změnu požadavků na statistiku zahraniční migrace. Od referenčního roku 2008 jsou členské země EU povinny dodávat údaje o pohybu a stavech cizinců podle definic a třídění daných tímto nařízením, což pro mnohé národní statistiky (včetně té naší) představuje menší či větší obtíže.

Maltskou deklarací (2009) byla statistika migrace začleněna mezi prioritní témata Evropského statistického systému. Vedle sledování stavů a toků zahra-

ničních migrantů v členských zemích byl připojen požadavek získávání dalších údajů o sociální a ekonomické situaci migrantů, o důvodech, které je vedly k opuštění země původu a imigraci do cílové země a o jejich integraci.

ZDROJE DAT PRO STATISTIKU MIGRACE V ČR

Za cizince je podle zákona 326/1999 Sb. o pobytu cizinců považována osoba, která není občanem České republiky, včetně občanů EU. Cizinci se dále dělí podle jejich pobytového statusu na cizince s povolením k trvalému pobytu, na cizince (občany EU) s přechodným pobytem, na cizince s dlouhodobým pobytem a cizince s vízem nad 90 dnů a na cizince žádající o udělení mezinárodní ochrany v ČR, cizince s platným azylem v ČR a cizince požívající doplňkové ochrany.

Zdrojem dat o počtech legálně pobývajících cizinců na území ČR je Cizinecký informační systém (CIS) Ředitelství služby cizinecké policie. Z něj jsou ČSÚ poskytovány agregované výstupy podle státních občanství cizinců, typů pobytu, pohlaví, územní distribuce, věku atd. ČSÚ je využívá k tvorbě publikací (například ročenky Cizinci v ČR vydávané z prostředků MV ČR na integraci cizinců, dále Statistické ročenky, Demografické ročenky, krajských ročenek, tematických analýz), zveřejňování na webových stránkách (včetně veřejné databáze – VDB) a především k poskytování údajů Eurostatu podle článku 3 již zmíněného nařízení č. 862/2007. V letech 2003–2007 dostával ČSÚ v měsíčních dávkách anonymizovanou databázi legálně pobývajících cizinců, od roku 2008 má k dispozici jen agregované výstupy. S tím souvisí i změna zdroje o tokových datech, kdy od roku 2008 byly i údaje o zahraniční migraci cizinců přebírány z ISEO (Informační systém evidence obyvatelstva). V tomto zdroji byly záznamy o cizincích neúplné (jak z hlediska jejich počtu, zejména pokud jde o vystěhované, tak z hlediska množství sledovaných položek) a dochází k paradoxnímu nesouladu mezi migračním

saldem získávaným z ISEO a meziročním srovnáním stavů z CIS. MV ČR dále poskytuje údaje o mezinárodní ochraně a nabývání státního občanství. Údaje o sňatcích, rozvodech, živě narozených a potratech osob s jiným státním občanstvím než ČR jsou přebírány z demografické statistiky ČSÚ.

Ekonomické aktivity cizinců v ČR jsou sledovány ze dvou hlavních zdrojů: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR ze systému OK práce poskytuje agregované údaje o cizincích v postavení zaměstnanců. Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR dodává agregovaná data z živnostenského rejstříku o podnikajících cizincích.

ČSÚ dále zveřejňuje informace o vzdělávání cizinců (Ústav pro informace ve vzdělávání), zdravotní péči čerpané cizinci (Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR), kriminalitě (Ministerstvo spravedlnosti ČR, Generální ředitelství vězeňské služby ČR) a nelegální migraci a zaměstnávání (MV ČR, resp. MPSV ČR).

HLAVNÍ PROBLÉMY

Oblasti života cizinců sledované statistikou působí pestře a rozsáhle, ale skrývá se za nimi zásadní překážka, totiž přísná ochrana osobních údajů vycházející z legislativy (zákon č. 101/2000 Sb). ČSÚ nemá u drtivé většiny zdrojů přístup k individuálním údajům, byť třeba anonymizovaným, a nemůže tak vytvářet výstupy a třídění podle požadavků a potřeb uživatelů dat, aniž by osobní údaje komukoli poskytoval. Nedostupnost individuálních údajů a nemožnost s nimi dále pracovat (propojovat a spojit) je překážkou v plnění požadavků EU (Evropské komise i Rady), které s takovými možnostmi práce s daty počítají [např. European Statistical Law Regulation (EC) No 223/2009 of the EP

and the Council on European Statistics]. Aktuálním požadavkem je například tvorba indikátorů integrace cizinců z třetích zemí nebo migrační mainstreaming, které předpokládají propojování údajů mezi databázemi navzájem i jejich používání pro výběrová šetření. Česká republika se tak v možnostech sbírat, uchovávat a využívat administrativní data pro statistické účely nachází na samotném chvostu pomyslného žebříčku zemí EU.

Druhým zásadním problémem ve vztahu k mezinárodním organizacím je v příspěvku T. Štyglarové podrobněji vysvětlený koncept obvyklého pobytu, který není zohledněn nejen v administrativních zdrojích dat pro statistiku migrace, ale představuje i značné obtíže při poskytování údajů Eurostatu podle Nařízení č. 862/2007, kdy musí být odvozován z typů pobytu, které nejsou definovány pouze časovým intervalem (např. cizinci s vízy nad 90 dní, jejichž platnost je omezena maximálně délkou jednoho roku, nejsou do osob s obvyklým pobytem počítány, ačkoli v praxi mohou zamýšlet v ČR zůstat déle).

ZÁVĚREM

Ač statistika migrace v ČSÚ čerpá z poměrně velkého množství zdrojů, není schopná dostatečně plnit jak požadavky EU, tak ani potřeby uživatelů. Systém základních registrů, který má být v provozu od 1. 7. 2012 (podle zákona č. 100/2010), přináší určitou naději na vyšší dostupnost dat pro ČSÚ, nicméně jejich lepší využitelnost pro potřeby statistiky je třeba zohlednit již při tvorbě samotných databází a informačních systémů. Jak ostatně EU ve své legislativě požaduje a v plánech na rozsáhlejší využívání administrativních zdrojů dat předpokládá.

UKONČENÍ ETAPY TERÉNNÍCH PRACÍ SČÍTÁNÍ LIDU 2011

Pavel Čtrnáč

**SČÍTÁNÍ LIDU,
DOMŮ A BYTŮ
2011**

Sčítání lidu, domů a bytů 2011 má za sebou logisticky, organizačně i finančně nejnáročnější etapu – provedení terénních prací. K 30. květnu 2011 bylo ukončeno tzv. došetřování sčítacích formulářů nevrácených sčítanými osobami a uživateli domů a bytů a k 30. červnu pak byl definitivně uzavřen příjem všech sčítacích formulářů ke zpracování. Celkem do zpracování vstoupilo 12,95 mil. listinných a 4,33 mil. elektronicky vyplněných sčítacích formulářů.

Práce související s distribucí a sběrem sčítacích formulářů probíhaly od podzimu roku 2010 a zahrnují dílčí etapy tvorby tiskových vět sčítacích formulářů, vlastního tisku listinných formulářů a dalších tiskovin (informační letáky, vysvětlivky, služební dokumenty sčítacích komisařů pro záznam průběhu distribuce a sběru formulářů, popisy a mapy sčítacích obvodů, oznámení pro obce atd.). V předstihu byly připraveny rozdělovníky formulářů na jednotlivá sběrná místa České pošty (tj. vybrané poštovní úřady), regionální pracoviště ČSÚ a pro ministerstva obrany, vnitra, zahraničí a spravedlnosti. Tiskový program

řídil rovněž balíčkování formulářů pro jednotlivé sčítací obvody.

Sčítací formuláře byly předvyplněny dostupnými identifikačními údaji – adresou místa sečení z Registru sčítacích obvodů. To se podařilo u 2,2 mil. domovních listů a 4,3 mil. bytových listů (z toho 1,6 mil. bytových listů s předvyplněním všech otázek za byty v domech s jedním bytem). U 9,9 mil. sčítacích listů osob bylo navíc předvyplněno jméno, příjmení a rok narození sčítané osoby.

Spolehlivost administrativních údajů však má své limity. Jedním z objektivních omezení je, že z technologických důvodů bylo nutné tiskové větvy připravovat zhruba s půlročním předstihem před vlastním rozhodným okamžikem sčítání. To znamenalo, že řádově 50 000 osob, za něž byly údaje předvyplněny, do okamžiku sčítání zemřelo, naopak se narodilo asi 50 000 novorozenců a zhruba 200 000 osob změnilo do rozhodného okamžiku sčítání své místo trvalého pobytu. Skoro 200 000 osob má evidován trvalý pobyt na ohlašovacích pobytu, kde ve skutečnosti samozřejmě nebydlí. Proto bylo k dispozici pro případy, že administrativní údaje nebyly k dispozici nebo neodpovídaly skutečnosti a zejména pro osoby, které byly sečteny jinde než v místě svého trvalého bydliště zhruba 3,5 mil. listinných „bianco“ (tj. nepředvyplněných) formulářů a byly připraveny i dotiskové rezervy.

Bylo ale nutné počítat i s rezervou na chybovost a nekonzistenci administrativních evidencí. Vyšší než předpokládaný byl například počet neshod adres trvalého pobytu osob a adresou domu (rozdílné databáze adres – RSO a ISEO), nejčastěji z důvodu neztotožnění názvu ulice (tzv. hlavní a vedlejší adresy, převážně

Tab. 1: Počet vyplněných sčítacích formulářů ke zpracování
The number of completed questionnaires for processing

Typ formuláře	Počet sčítacích formulářů (v tis.)			
	celkem	sčítací list osoby	bytový list	domovní list
Listinný	12 952	7 586	3 579	1 787
Elektronický	4 328	2 798	1 053	487
Úhrnem	17 280	10 384	4 632	2 264

u rohových domů). Všechny rozdíly samozřejmě nebylo možné manuálně dohledat a sjednotit. Poměrně velké nedostatky byly zjištěny i v evidovaném počtu bytů v jednotlivých domech. Důsledkem pak byla poměrně vysoká potřeba bíanco bytových listů, které bylo nutné v průběhu distribuce dotisknout. Dalším nedostatkem bylo nezavedení některých novostaveb do katastru nemovitostí (ISKN) a tím i do Registru sčítacích obvodů a budov nebo neaktuálnost způsobu využití objektů (přestavby, nástavby, vyčlenění z bytového fondu apod.).

Tisk formulářů byl proveden v tiskárnách České pošty v Praze a v Brně ve vyhovující kvalitě. Tisk 4,9 mil. letáků pro domácnosti a 115 tis. mapových listů za jednotlivé sčítací obvody zabezpečil dodavatelství ČSÚ. Distribuce sčítacích a jiných formulářů sčítacím komisařům proběhla velmi dobře a včas, pouze s ojedinělými problémy.

Důležitou složkou přípravy terénních prací byl nábor sčítacích komisařů a jejich školení. Je třeba konstatovat, že v této oblasti došlo na straně dodavatele prací k poměrně závažným nedostatkům. V některých místech, zejména pak v Praze, bylo nutné organizovat i dodatečný nábor a školení pak bylo prováděno na poslední chvíli. Projevilo se to v samotné práci sčítacích komisařů v terénu i jejich častou fluktuací. Při počtu 9,8 tis. sčítacích obvodů se do sčítání postupně zapojilo 12,7 tis. sčítacích komisařů České pošty. Dalších 2,4 tis. komisařů pracovalo v gesci ČSÚ (ubytovací a léčebná zařízení) a 450 komisařů sčítalo v objektech ministerstev vnitra, obrany, spravedlnosti a zahraničních věcí. V těchto sčítacích obvodech se personální problémy prakticky nevyskytly.

Potvrdilo se, že sčítací obvody o velikosti 600 a více domácností nebylo možno zvládnout v určených termínech jedním sčítacím komisařem. Byli proto na výpomoc povoláváni náhradníci. Časový stres způsoboval, že komisaři preferovali nabízení sběru formulářů poštou (služební obálkou s předtištěnou adresou P.O.Boxu ČSÚ) bez další návštěvy komisaře v domácnosti. To ovšem znamenalo de facto rezignaci na kontrolu úplnosti a správnosti vyplnění a značné omezení nabídky pomoci sčítaným osobám s vysvětlením otázek, popřípadě s vlastním vyplněním formulářů. Poštou bylo vráceno 10,6 mil. formulářů, kdežto komisaři České pošty jich sebrali pouze 2,4 mil., tedy značně méně, než se předpokládalo. Platila přitom

úměra, že čím větší byl počet sčítacích obvodů na jedno sběrné místo a čím větší počet domácností ve sčítacím obvodu, tím větší problémy nastaly s distribucí a sběrem formulářů. Nejobtížnější situace vznikla ve velkých městech, kde na některá sběrná místa České pošty připadalo 50 a více sčítacích obvodů (a tedy i komisařů). Veřejnosti bylo kriticky hodnoceno zejména nedodržování termínu návštěvy komisaře, nedostupnost bezplatné informační telefonické linky a úroveň služeb poskytovaných přepážkami vybraných pošt.

Distribuce sčítacích formulářů do domácností se uskutečnila od 7. do 25. března. Ale ještě po rozhodném okamžiku sčítání (26. března) probíhalo až do 14. dubna plánované tzv. dodatečné sečtení, kdy si mohly povinné osoby vyzvednout sčítací formuláře, které se jim nepodařilo doručit domů, na obecních úřadech, na sběrných místech České pošty nebo na pracovištích ČSÚ. O četných závadách v distribuci formulářů svědčí, že takto bylo dodatečně distribuováno cca 1,3 mil. sčítacích formulářů.

Bylo vydáno celkem 3,5 mil. úředních obálek, jež bylo nutné rovněž dotisknout, protože původní náklad potřebě nestačil. V některých případech byli obyvatelé motivováni k využití této cesty vrácení vyplněných formulářů nutností sjednávat termín návštěvy komisaře ke sběru vyplněných formulářů, časovou ztrátou nebo i neochotou samotných komisařů k další návštěvě domácnosti a nedůvěrou v dodržení ochrany osobních údajů ze strany sčítacích komisařů.

Druhým nejčastějším způsobem bylo elektronické vyplnění a odeslání sčítacích formulářů pomocí internetové aplikace. Tato aplikace se plně osvědčila, její funkčnost měla u veřejnosti velmi kladné ohlasy a tímto způsobem bylo získáno 4,33 mil. vyplněných sčítacích formulářů. Hlavní efekt spočíval v časové úspoře na straně povinných osob i sčítacích komisařů a ve vyšší kvalitě sebraných údajů, protože aplikace automaticky upozorňovala na případné nevyplněné otázky a byly nastaveny kontroly některých jejich logických vazeb. Teprve po odstranění případných chyb mohl být vyplněný formulář elektronicky odeslán.

Obyvatelé rovněž často odevzdávali vyplněné formuláře na přepážkách pošt, kde se tvořily fronty (kritizované i v médiích) a kde často vládla nervozita před i za přepážkami. Veřejnost byla značně nespokojena s tím, že pošta po dlouhou dobu odmítala vydávat potvrzení o převzetí obálek s formuláři. Lidé se pak

obávali postihu pokutami za neodevzdání formulářů, jež média neustále připomínala. Po několika intervencích ČSÚ se nakonec tento nedostatek podařilo odstranit a potvrzení byla vydávána.

Ke kladným momentům přípravy a provedení sčítání patří informační kampaň pro veřejnost a vystupování představitelů ČSÚ v médiích. Kampaň byla pečlivě připravena, proběhla včas a s dostatečnou frekvencí příspěvků. Kromě letáků pro domácnosti byly zveřejněny informace o smyslu a významu sčítání v celostátních i regionálních médiích. Kromě představitelů ústředí ČSÚ se ve velké míře zapojili naši regionální zmocněnci a vedoucí krajských oddělení sčítání. Pro regionální a místní média byly připraveny hojně využitě typové příspěvky, proběhly tiskové besedy a setkání s představiteli měst a obcí. ČSÚ dokázal pohotově reagovat na vývoj názorů veřejnosti a na požadavky médií. Úspěch zaznamenaly i internetové stránky, jež zhlédly stovky tisíc zájemců. Na těchto stránkách byly zveřejněny i videonápočty k vyplňování formulářů. Kampaň byla rovněž rozhodující pro celkový úspěch elektronického sčítání¹⁾. Snahy o šíření nálad k bojkotu sčítání na internetu a některých sociálních sítích (skupina „Nechci se sečíst“ aj.) nakonec nebyly úspěšné. Velká většina halasných odpůrců sčítání vyplněné formuláře odevzdala.

V polovině července bylo ukončeno skenování listinných sčítacích formulářů a vytváření jejich elektronických obrazů. Listinné formuláře jsou dočasně archivovány pro případné dohledání některých typů

chyb a duplicit sečtení. Po skončení zpracování výsledků sčítání budou listinné formuláře podle zákona skartovány. Archivovány budou pouze anonymizované datové věty, z nichž nebude možné zpětně zjistit identitu sčítaných osob. Tyto soubory budou předány Národnímu archivu Ministerstva vnitra. Skončilo rovněž vytěžování a validace údajů z vyplněných sčítacích formulářů, dokonce září proběhne automatizované i manuální kódování slovních zápisů a jejich ukládání do tzv. zpracovatelské databáze.

V době uzávěrky tohoto čísla však ještě není možné obecně hodnotit kvalitu a úplnost vyplnění formulářů ani úplnost sčítání jako takového. Součástí dalšího zpracování je totiž i tzv. datová burza a deduplikace, čili odstranění duplicitních vět za osoby, domy i byty. K duplicitám mohlo dojít například při sčítání osob mimo jejich obvyklé bydliště (ubytovací a zdravotnická zařízení) nebo současným odesláním listinného i elektronického sčítacího formuláře. S deduplikací je spojena i prioritizace dat. Tento proces automatizovaně podle pevně zadaných rozhodovacích kritérií vybere z duplicitních záznamů z neshodně vyplněných jednotlivých otázek jedinou odpověď. Dále bude následovat proces automatizovaných oprav logických chyb a dojde i k doplnění některých nevyplněných údajů a – pokud to bude nutné – i k doplnění vět za nesečtené osoby z administrativních zdrojů. Přípravu zpracování vlastních výstupů završí odvozování ukazatelů. O těchto fázích zpracování výsledků sčítání se na stránkách našeho časopisu rovněž dozvíte podrobněji.

1) podrobněji viz tisková zpráva ČSÚ z 13. 6. 2011. Dostupné z http://www.scitani.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/zakladni_udaje_o_sberu_elektronickych_scitacich_formularu_pri_slb2011

VENKOVSKÁ RODINA NA PLZEŇSKU V PŘEDMINULÉM STOLETÍ¹⁾

Petra Berrová

Hlavním tématem práce *Alice Velkové* je poddanská rodina, její utváření, struktura, strategie i podmínky a možnosti jejích členů dosáhnout určité sociální pozice v rámci vesnické společnosti, resp. změny sociálního postavení, a to až již směrem nahoru nebo dolů, během života jedince. Poddanskou rodinu autorka sleduje v období druhé poloviny 18. a během první poloviny 19. století prostřednictvím vzorku obyvatel čtyř lokalit na území západočeského panství Štáhlavy.

Práci tvoří tři tématické části. V úvodní části autorka zmínila metody použité při zpracování pramenů. Pro přiblížení sociálního složení venkovského obyvatelstva využila údajů z matrik, pozemkových knih, berní ruly či tereziánského katastru a rovněž ze seznamů obyvatelstva vytvořených počátkem 19. století. Sociální status zdejších obyvatel odvozovala od zjištěných majetkových poměrů.

Po úvodní části následuje část nazvaná **Poddanské usedlosti a jejich držitelé**. Druhá část je zaměřena na transfery poddanských nemovitostí, které se mohly uskutečnit jak za života hospodáře, tak po jeho smrti. V této souvislosti autorka mj. sledovala vliv vrchnosti či tehdejší dědické praxe a její změny na majetkové transakce poddaných. Do vydání Patentu o změně dědického práva roku 1787 usedlost dědil nejmladší syn, poté došlo k zásadní změně a dědicem se stává nejstarší syn. Autorka se zabývala dopady uvedené změny v dědickém právu na jednotlivé členy hospodářovy rodiny. Zmínila také držbu poddanské nemovitosti ženou a institut prozatímního hospodáře.

V poslední třetí části nazvané **Životní cyklus a sociální mobilita** využila autorka metody kohortní analýzy. Sledovala osudy lidí, konkrétně se jednalo o kohorty narozených 1691–1700, 1741–1750 a 1791–1800. Zaměřila se na zjištění věku a četnosti odchodů osob do čelední služby, věku při vstupu do manželství a dále věku při úmrtí. Také se věnovala problematice nemanželských dětí, četnosti uzavírání dodatečných sňatků matek s otci svého nemanželského dítěte, příp. dětí či s jiným mužem. Text knihy, a to i přes značný počet číselných údajů a zařazených tabulek, příjemně oživují uváděné osudy konkrétních lidí.

Knize lze vytknout pouze pár drobností. Například nelze zcela souhlasit s tvrzením na straně 275: „*Po druhé světové válce, kdy výměnek nebyl již zahrnut do nového občanského zákoníku, zájem o něj upadá.*“ Krátce po druhé světové válce na našem území jednak proběhla kolektivizace a hospodáři, i kdyby nebyl tento právní institut upraven v tehdy platném právu, jej nemohli naplnit, neboť neměli z čeho. Do nového občanského zákoníku výměnek zahrnut byl (viz § 181–§ 185 zákona č. 141/1950 Sb.), ale po druhé světové válce u nás povinnost zabezpečit všechny staré občany přechází na stát, a to na základě vydaného zákona o národním pojištění (viz Zákon č. 99/1948 Sb.). Dále si myslím, že nelze *do dědické praxe zahrnovat i transfer majetku ve prospěch dítěte, který uskutečnili rodiče ještě za svého života* (s. 158). O dědických záležitostech můžeme hovořit pouze v souvislosti s úmrtím zůstavitele. Tato právní událost byla (a je) jednou z podmínek pro nabytí dědictví ze strany dědice (viz § 536 ABGB). Vhodnější by proto bylo v souvislosti s převodem majetku za života převodce užívat slovní spojení převodní praxe,

1) Velková, A. *Krutá vrchnost, ubozí poddaní? Proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. století a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy*. Práce Historického ústavu AV ČR, Řada A – Monographia, Svazek 27, Praha: Nakladatelství Historický ústav, 2009, ISBN 978-80-7286-151-4, 586 stran.

resp. dědická praxe při přechodu majetku v případě úmrtí hospodáře.

Na otázku obsaženou v titulu knihy – Krutá vrchnost, ubozí poddaní?... , můžeme po jejím přečtení odpovědět: ve sledovaných lokalitách vrchnost nezacházela se svými poddanými krutě a stejně tak postavení poddaných nelze označit za ubohé.

Kniha představuje nový pohled na venkovskou rodinu v předminulém století. Kombinací mikro- a makrohistorického přístupu autorka vytvořila obraz venkovské společnosti ve vybraných čtyřech lokalitách během sledovaných 150 let. Výsledky výzkumu Alice Velková předkládá čtenářům čtivě a srozumitelně.

O POPULAČNOM VÝVOJI PODKARPATSKEJ RUSI V ČESKOSLOVENSKU ¹⁾

Ján Valo

Autori *Branislav Šprocha a Pavol Tišliar* sa v tejto práci zamerali na charakteristiku demografických procesov Podkarpatskej Rusi. Prvý diel publikácie (**Demografická reprodukcia**) sa zaoberá najmä sobášnosťou, plodnosťou a pôrodnosťou, úmrtnosťou a napokon aj celkovou mierou reprodukcie počas takmer celého jestvovania Podkarpatskej Rusi ako integrálnej súčasti Československa. Ich práca je ohraničená rokmi 1919 a 1937 a to najmä z dôvodu charakteru prameňa, ktorým bola rozsiahla edícia prameňov Československá štatistika vydávaná Štátnym štatistickým úradom v Prahe a ktorá v krajných rokoch existencie medzi-vojnového Československa, kvôli absencii relevantných údajov, nevychádzala.

Je nutné dodať, že problematika dejín Podkarpatskej Rusi patrí medzi okrajové témy výskumu, čo samozrejme nie je na dobro veci ²⁾. Aj táto publikácia je preto cenným prínosom nielen do problematiky

historickej demografie dnes už bývalého Československa, ale rovnako aj k dejinám samotnej Podkarpatskej Rusi a jej obyvateľov.

Celú prácu sa autori rozhodli rozdeliť na osem kapitol. Prvá z nich sa venuje problematike samotného územia tohto osobitného celku. Jeho vyčleneniu pri vzniku samostatného Československa a určení hraníc so Slovenskom.

Druhá kapitola pojednáva o vzťahu verejnej vnútornej správy a horespomenutých publikovaných údajov. Rovnako administratívne usporiadaniu ako aj zmenám, ktoré počas svojej existencie prekonalo.

V tretej kapitole sa čitateľ dozvie o hlavných faktoroch, (svetová vojna, hospodárska kríza, chudoba a iné), ktoré ovplyvňovali populáciu a jej vývoj na území Podkarpatskej Rusi.

Štvrtá kapitola sa venuje sobášnosti ako jednému zo základných demografických procesov. Sobášnosť práve v tom čase ešte stále výrazne ovplyvňovala charakter populácie a jej reprodukčné správanie. Autori sa preto rozhodli uplatniť nielen klasické metódy historickodemografického bádania, ale použili aj

1) Šprocha, B. – Tišliar, P. *Populačný vývoj Podkarpatskej Rusi I. (Demografická reprodukcia)*. Bratislava: Infostat, 2009, 236 s.;

Šprocha, B. – Tišliar, P. *Populačný vývoj Podkarpatskej Rusi II. (Štruktúry obyvateľstva)*. Bratislava: Infostat, 2009, 164 s.

2) Problematike populačného vývoja územia Podkarpatskej Rusi je venovaná aj: *Historická demografická ročenka Podkarpatské Rusi*. Praha: Český statistický úrad, 2009. Dostupné zo: <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/4038-09> [23.11.2010].

niektoré citlivejšie ukazovatele, ako napr. celkovú intenzitu sobášnosti.

V piatej kapitole nás autori oboznámili s plodnosťou a pôrodnosťou Podkarpatskej Rusi v období, kedy aj tu prebehla demografická revolúcia, ktorá zásadným spôsobom zmenila správanie obyvateľstva. To totiž patrilo k tzv. východnému typu, čo jasne dokumentuje aj značné oneskorenie začiatku tejto demografickej revolúcie v porovnaní so západnou Európou. V tejto kapitole sa stretneme nielen s klasickým prierezovým pohľadom na problematiku, ale autori sa pokúsili aj o kohortnú analýzu, ktorá názornejšie ukazuje generáčnej hľadisko na mieru plodnosti a pôrodnosti.

Šiesta kapitola je venovaná úmrtnosti. Výsledkom je nielen charakteristika tohto demografického javu na vtedy najvýchodnejšom území Československa, ale aj jeho porovnanie s inými časťami prvej Československej republiky.

Nasledujúca kapitola podáva pohľad na celkovú reprodukciu obyvateľstva, konkrétne na hrubú a čistú mieru reprodukcie a posledná, ôsma kapitola sa venuje migrácii obyvateľov, tak domácej ako aj zahraničnej.

Na obálke knihy je mapový výrez zobrazujúci Podkarpatskú Rus a práve mapky a kartogramy sú neoddeliteľnou súčasťou tejto práce, ktoré názorne priestorovo zobrazujú stav jednotlivých demografických procesov a ich čiastok na úrovni dobových okresov. Okrem toho sa v práci stretneme s množstvom grafov a tabuliek poskytujúcich obrovské množstvo ďalších informácií, ktoré sa nevošli do textu.

Celá vyše 200 stránová publikácia je napísaná zrozumiteľným štýlom.

Knihou vyčerpávajúcím a názorným spôsobom podáva čitateľom obraz o všetkých základných procesoch v Podkarpatskej Rusi, ktoré historická demografia skúma.

Druhý diel publikácie o populačnom vývoji Podkarpatskej Rusi (**Štruktúry obyvateľstva**) priamo nadväzuje na diel prvý.

Autori rovnako ako v prvej časti svojej práce vychádzali publikovaných prameňoch, ktoré vydával Štátny štatistický úrad v Prahe v súbornej edícii Československá štatistika. V tomto prípade sa čerpalo aj z definitívnych publikovaných výsledkov zo sčítaní ľudu v roku 1921 a 1930.

Pri výbere štruktúr obyvateľstva autori kládli dôraz nato, aby tieto priamo súviseli s demografickou repro-

dukciou, ako aj s ekonomickou a sociálnou charakteristikou obyvateľstva. Všetky tieto charakteristiky boli zisťované v rámci oboch uskutočnených sčítaní ľudu.

Druhý diel práce bol rozdelený na sedem častí, kde v každej je rozobratá jedna zo štruktúr obyvateľstva.

Prvá kapitola je venovaná počtom obyvateľov, ktorí boli v čase sčítaní prítomní v Podkarpatskej Rusi. Zahrnuté sú nielen obe spomenuté cenzy, ale aj predchádzajúce uhorské sčítania obyvateľstva. Okrem počtu obyvateľov sa tu rozoberá aj hustota obyvateľstva a následné porovnanie s ostatnými časťami republiky.

Druhá kapitola sa zaoberá základnými demografickými štruktúrami, t.j. zložením obyvateľstva podľa pohlavia a veku. Rovnako aj tu sú porovnávané obe charakteristiky s charakteristikami v západných častiach Československa.

Nasledujúca kapitola nám zase podáva pohľad na skladbu obyvateľstva územia podľa rodinného stavu, ktorý veľmi úzko súvisí práve už so spomenutým zložením obyvateľov podľa veku a pohlavia ako aj so sobášnosťou.

Kapitola štvrtá sa zaoberá znalosťou čítania a písania medzi podkarpatsko-ruskými obyvateľmi, ktorá taktó reprezentuje ich vzdelanostnú úroveň. Okrem podrobných štatistických údajov a porovnaní s inými územiami Československa je v tejto kapitole charakterizovaný aj systém vzdelávania dotknutého územia, najmä počty škôl rozličných typov, učiteľov a žiakov, ako aj dochádzka detí do škôl.

Piata kapitola sa zase venuje na dnešné pomery netradičnému ukazovateľu, ktorý bol zisťovaný pri druhom československom cenzu v roku 1930, zisťovaniu telesných chýb sčítaných obyvateľov. V tejto kapitole sú čitateľom prezentované údaje o počtoch celkovo telesne postihnutých osôb, ale aj o tých osobách, ktoré boli postihnuté na niektorom zo zmyslov, či boli ochudobnené o niektorú z končatín.

Ďalšia kapitola je venovaná etnickej a konfesionalnej štruktúre Podkarpatskej Rusi. V tejto kapitole je charakterizované jednak priestorové rozloženie konkrétnych etníc, ale aj zmeny, ktoré sa udiali v etnickej štruktúre tohto územia. Autori pri spracúvaní tejto kapitoly vychádzali nielen z údajov pochádzajúcich z československých cenzov, ale použili aj informácie, ktoré pochádzali ešte z čias Rakúsko-Uhorska. Celá kapitola je prehľadne rozdelená na časti charakterizujúce konkrétne národnosti a vierovyznania.

Posledná kapitola je o ekonomických aktivitách obyvateľov Podkarpatskej Rusi, ktoré ako vieme bolo najchudobnejšou časťou bývalého Československa so slabým priemyslom a dominujúcim poľnohospodárstvom. Z údajov, ktoré sú tu prezentované sa možno dozvedieť o rozdelení obyvateľov podľa zdroja ich obživy za roky, v ktorých sa uskutočnili obe medzivojnové sčítania.

Kde to bolo možné vďaka zachovaným prameňom, nám priblížili aj dáta z obdobia uhorských sčítaní ľudu, ktoré pri vzájomnej komparácii napomohli vytvoriť si širší obraz o danej problematike.

Rovnako aj druhý diel je obohatený o množstvo tabuliek, grafov a v neposlednom rade prehľadných kartogramov, ktoré ruka v ruke s hodnotným textom prinášajú obsiahli výklad o štruktúrach obyvateľstva tohto regiónu.

Spoločne s prvým dielom je cenným podkladom pre poznanie a aj ďalšie štúdium dejín Podkarpatskej Rusi nielen v oblasti, dnes ešte stále na Slovensku neobjavenej, historickej demografie ale i histórie ako takej.

Za vari jediný nedostatok považujem iba nízky náklad oboch dielov publikácie.

DEMOGRAFIE: ANALÝZA A SYNTÉZA. OSMISVAZKOVÉ SHRNUTÍ SOUČASNÉHO DEMOGRAFICKÉHO POZNÁNÍ.

Markéta Pechholdová

Soubor je koncipován jako učebnice, pojednání, traktát (traité) demografie. Již v úvodu však editoři *Graziella Caselli*, *Jacques Vallin* a *Guillaume Wunsch* naznačují, čím se chtějí od stávajících učebnic demografie odlišit: přesahem „suchého“ výkladu formálních metod k vysvětlení zkoumaných jevů a jejich dopadů na společnost. Nejde tedy jen o předmět, ale i o samotný objekt zájmu demografie – populaci jako takovou.

Práce na tomto pravděpodobně nejobsáhlejším dosavadním souhrnném pojednání o demografii započaly v roce 1996. Editoři shromáždili příspěvky od sto padesáti různých autorů (*James Vaupel*, *Ron Lesthaeghe*, *Paul Demeny*, *Nico Keilman*, *Henri Leriche*, *Tapani Valkonen*, *Anatoli Vishnevski*, *Anatoli*

Yashin, a další). Tyto příspěvky tvoří 143 kapitol tematicky rozdělených do osmi svazků, které vycházely v letech 2001 až 2006. Všechny osm svazků dohromady čítá úctyhodných 4 533 stran.

V duchu logiky celého díla postupuje tematika jednotlivých svazků od analýzy k syntéze. První čtyři svazky se tak věnují analytice a podmíněnosti základních populačních procesů. První svazek nazvaný **Populační dynamika**¹⁾ poskytuje informace výhradně o formální demografii. Jsou zde podrobně vysvětleny typy demografických ukazatelů, Lexisova síť a principy longitudinální analýzy, která je v knize upřednostňována před analýzou transverzální. Autoři poté přechází k podrobnému pojednání o konstrukci generační úmrtnostní tabulky včetně problematiky modelování úmrtnosti ve vyšším věku a uzavírání tabulky. Dále je vložena generační plodnost a nezvykle podrobně i generační analýza migrace. Následně je věnována pozornost transverzální analýze,

1) Caselli G. – Vallin J. – Wunsch G. (eds). *Démographie: Analyse et Synthèse*. Vol. I La Dynamique des Populations, Paris: Institut National d'Études Démographiques, 2001, pp. 550.

konceptu fiktivních kohort, standardizaci a problematice strukturálních efektů, následované populačními modely. Potud klasická demografie; další části představují nové postupy a metody v demografické analýze: APC (age-period-cohort) modely, koncept skryté heterogenity a možnosti analýzy individuálních (biografických) dat.

Svazek druhý, **Determinanty porodnosti**²⁾, začíná rozborem metodiky studia uzavírání svazků a jejich rozpadu (doplněno nevšedním příkladem analýzy sňatečnosti v polygammním Senegal). Následují kapitoly věnované sociokulturnímu významu sňatku v různých typech společností. Další část je potom zaměřena na biologické (plodnost, sterilita, úmrtnost in utero) a sociální (antikoncepce, sexuální chování, indukované potraty) determinanty porodnosti. Svazek uzavírá přehledná stať o teoriích, modelech a konceptech porodnosti.

Svazek třetí se zabývá **Determinanty úmrtnosti**³⁾, opět ve velmi širokém záběru. Je rozčleněn na čtyři části. První část se věnuje nemocnosti, subjektivně vnímanému zdraví a problematice příčin úmrtí a jejich využití v demografické analýze. Zahrnuje i kapitolu o (náročném) získávání a zpracování dat o příčinách úmrtí v rozvojových zemích. Nechybí hlubší rozbor mateřské a dětské úmrtnosti a ukázka aplikace vícestavové demografie na případ přechodů mezi nemocí a smrtí. Druhá část se zabývá dualitou exogenní a endogenní úmrtnosti a s ní souvisejícími aktuálními otázkami dlouhověkosti a limitu délky lidského života. Samostatný oddíl je vyhrazen také diferenční úmrtnosti. Nakonec jsou zde obdobně jako u porodnosti analyzovány biologické, environmentální a společenské determinanty úmrtnosti. Svazek uzavírá přehled stávající teoretické základny dané problemati-

ky, v tomto případě hlavně teorie epidemiologického a zdravotního přechodu.

Téma podmíněnosti procesů obnovy populace uzavírá svazek čtvrtý, **Determinanty migrace**⁴⁾, který nejprve popisuje hlavní mezinárodní migrační proudy a teorie mezinárodní migrace, poté analyzuje ekonomické, sociální a politické motivační faktory migrace a nakonec se věnuje problematice dojížděky a návratové migrace.

Pátý svazek s titulem **Minulost a budoucnost obyvatelstva**⁵⁾ má tři jasně vymezené části. V první části se dozvíme o nejstarší historii osídlení Země, o významu prehistorických migračních proudů a o průběhu demografické revoluce ve světě od jejího počátku až po současnost, kdy se vynořují pochybnosti o její jednotné budoucí podobě. Druhá část se věnuje geografii obyvatelstva. Ve třetí části je rozsáhle pojednáno o populačním prognózování, počínaje přehledem starších a současných metod a jejich srovnání, přes výčet hypotéz pro prognózování porodnosti, úmrtnosti a migrace, konče rozborem prognóz OSN. Svazek uzavírá spekulativní část s úvahami o daleké budoucnosti, zájemci zde najdou např. projektovanou strukturu populace s nadějí dožití 150 let v roce 2300.

Svazek **Obyvatelstvo a společnost**⁶⁾ shromažďuje různorodé příspěvky s tematikou dopadu demografických procesů na rozličné aspekty společenského života: biologické, zdravotní, ekonomické, environmentální. Náplň tohoto svazku se z celého díla nejvíce vzdaluje standardnímu vymezení demografie a reprezentuje tak největší tematický přesah a přínos. Kromě klasických témat zde navíc nalezneme mezigenerační vztahy, genetickou diverzitu, smrt a umírání, sociální mobilitu, gender, či etnicitu.

2) Caselli G. – Vallin J. – Wunsch G. (eds). *Démographie: Analyse et Synthèse*. Vol. II Les Déterminants de la Fécondité, Paris: Institut National d'Études Démographiques, 2002, pp. 460.

3) Caselli G. – Vallin J. – Wunsch G. (eds). *Démographie: Analyse et Synthèse*. Vol. III Les Déterminants de la Mortalité, Paris: Institut National d'Études Démographiques, 2002, pp. 550.

4) Caselli G. – Vallin J. – Wunsch G. (eds). *Démographie: Analyse et Synthèse*. Vol. IV Les Déterminants de la Migration, Paris: Institut National d'Études Démographiques, 2003, pp. 225.

5) Caselli G. – Vallin J. – Wunsch G. (eds). *Démographie: Analyse et Synthèse*. Vol. V Historie du Peuplement et Prévisions, Paris: Institut National d'Études Démographiques, 2004, pp. 468.

6) Caselli G. – Vallin J. – Wunsch G. (eds). *Démographie: Analyse et Synthèse*. Vol. VI Population et Société, Paris: Institut National d'Études Démographiques, 2004, pp. 582.

Nejobsáhlejší svazek celého souboru se zabývá **Historií populačních teorií a populační politikou** ⁷⁾. Příspěvky v logickém sledu popisují vývoj populačního myšlení a populační politiky rozdělené na natalitní, zdravotní a migrační. Svazek uzavírají „případové studie“ aplikace populačních opatření v osmi zemích.

Poslední svazek **Pozorování, pomocné metody, výuka a výzkum** ⁸⁾ pokrývá tři zcela odlišné tematické oblasti: problematiku kvality a (ne)dostupnosti demografických dat, doplňkové metody demografické analýzy (kvalitativní, statistické a biografické metody) a demografii jako vědní obor v praxi (vznik, organizace, výzkum, výuka).

Mezi hlavní přednosti recenzovaného souboru patří jeho aktuálnost a komplexita. Některé koncepty (např. heterogenita populací, APC modely, rektangularizace křivky přežívání apod.) jsou relativně nové a ve stávajících učebnicích nejsou doposud zastoupeny. Rovněž důraz na analýzu individuálních a měkkých dat a jejich význam pro prohlubování demografického poznání lze označit za inovativní. Dílo plně pokrývá běžný rámec demografie, ale nevyhýbá se ani tradičně opo-

míjeným oblastem jako migrace, populační teorie či specifické aspekty demografického studia zemí třetího světa. Čtenář navíc ocení bohatý ilustrační materiál, vhodně zvolené příklady z praxe, tematický přesah a příjemnou grafiku.

Tím, že dílo vznikalo jako kompilace samostatných příspěvků, jsou některá témata částečně repetitivní. Z obdobného důvodu také někdy najdeme téma jinde, než bychom očekávali. Z odborného hlediska lze snad považovat za nedostatek fakt, že autoři nezávědějí odlišnou symboliku pro okamžikové a intervalové charakteristiky věku a času, a že použitá symbolika pro rozlišování okamžikových a intervalových ukazatelů navíc není v rámci knihy jednotná. Mezi formálními nedostatky pak stojí za zmínku jen absence abecedního rejstříku. Přes tyto výtky však největším nedostatkem pravděpodobně zůstává horší dostupnost díla českým čtenářům a nezbytná podmínka solidní znalosti francouzského jazyka. Alternativou v tomto ohledu může být čtyřsvazková anglická verze **Demography: Analysis and Synthesis. A treatise in Population Studies** z roku 2006.

7) Caselli G. – Vallin J. – Wunsch G. (eds). *Démographie: Analyse et Synthèse*. Vol. VII Historie des Idées et Politiques de Population, Paris: Institut National d'Études Démographiques, 2006, pp. 920.

8) Caselli G. – Vallin J. – Wunsch G. (eds). *Démographie: Analyse et Synthèse*. Vol. VIII Observation, Méthodes Auxiliaires, Enseignement et Recherche, Paris: Institut National d'Études Démographiques, 2006, pp. 778.

SOCIOLOGICKÝ ČASOPIS

Ročník 46, číslo 6, 2010

ARTICLES

Martin Myant | str. 889 Trade Union Influence in the Czech Republic since 1989

Jiří Navrátil | str. 913 Between the Spillover and the Spillout: Tracing the Evolution of the Czech Global Justice Movement

Radka Dudová | str. 945 The Framing of Abortion in the Czech Republic: How the Continuity of Discourse Prevents Institutional Change

Tamah Sherman | str. 977 Proselyting in First-contact Situations as an Instructed Action

Informace o předplatném a objednávkách vyřizuje:

Postservis, Poděbradská 39, 190 00 Praha 9, tel. 800 300 302, e-mail: predplatne@prstc-p.cpost.cz nebo Sociologický časopis/Czech Sociological review – Tiskové a ediční oddělení Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i., Jiiská 1, 110 00 Praha 1, tel. +420 210 310 217, +420 210 310 218, e-mail: Monika.Kuzelova@soc.cas.cz

Životní jubileum Věry Kuchařové

K významným životním jubilatům se na počátku letošního roku zařadila také *PhDr. Věra Kuchařová, CSc.* Narodila se před šedesáti lety v Praze. V roce 1974 absolvovala Filosofickou fakultu UK v Praze, obor sociologie a výchova a vzdělávání dospělých. V roce 1983 obhájila na Ústavu pro filosofii a sociologii ČSAV kandidátskou disertaci. V posledních dvaceti letech se ve svém odborném působení orientovala na témata stojící na rozhraní sociologie a demografie. Věra Kuchařová je dlouholetou členkou České demografické společnosti a od roku 2003 působí v redakční radě časopisu *Demografie*.

Odborné zaměření Věry Kuchařové je poměrně široké a zahrnuje zkušenosti získané v několika oblastech profesního působení. Po ukončení Filosofické fakulty nastoupila na Ústav pro filosofii a sociologii ČSAV, kde se nejprve na studijním pobytu, později v rámci interní aspirantury a nakonec jako odborný pracovník, věnovala výzkumu sociální struktury a problematice sociologie mládeže a životního stylu se zaměřením na roli vzdělání. Na počátku 80. let přešla na Pedagogickou fakultu UK v Praze a její profesní orientace se vedle výzkumu dětí, mládeže a vzdělávání postupně rozšířila o pedagogickou činnost specializovanou na výuku sociologie se sociální patologií a sociální výzkum na katedře speciální pedagogiky.

Rozhodujícím momentem pro další specializaci Věry Kuchařové bylo úspěšné absolvování konkurzu do oddělení výzkumu rodiny a rodinné politiky Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí v roce 1991. Od té doby se Věra Kuchařová začala v rámci nového profesního působení intenzivně zabývat také problematikou demografie a demografického chování. Výzkum rodiny a rodinné politiky vždy patřil k tradičním tématům řešeným ve Výzkumném ústavu práce a sociálních věcí. Jeho výsledky, ať už se jedná o práce jednoho z prota-

gonistů *Vladimíra Wynnyczuka* nebo později týmu *Josefa Alana*, významným způsobem ovlivňovaly rozhodování o populační a rodinné politice a po listopadu 1989 se staly východiskem nového systému sociální politiky. Věře Kuchařové se záhy podařilo na tyto tradice navázat. Jako vedoucí oddělení rodinné politiky začala úzce spolupracovat s Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR, Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy ČR a dalšími institucemi zabývajícími se sociální problematikou. Podílela se na zpracování několika stěžejních dokumentů Ministerstva práce a sociálních věcí ČR – **Národní zprávě o rodině** (2004), **Národní koncepci rodinné politiky** (2005) a jako konzultant na přípravě **Rodinné politiky na úrovni krajů a obcí** (2008). Dlouhodobý výzkumný záměr týmu, který Věra Kuchařová

vede, se pod společným názvem **Aktuální problémy rodinné politiky s ohledem na specifika různých fází rodinného cyklu** soustřeďuje na širokou škálu tematických oblastí týkajících se demografických procesů a změn, ekonomických podmínek rodin a efektivnosti různých forem společenské intervence do jejich života, otázek sladování rodinného a profesního života a v neposlední řadě také problematiky ohrožených dětí a rodin. Specifickým, v našich

podmínkách zcela novým tématem, kterému se tým Věry Kuchařové v posledních letech také věnoval, je problematika imigrace z perspektivy rodiny a rodinné politiky.

Odborná erudice Věry Kuchařové se promítá i do zahraniční spolupráce. Jako vedoucí českého týmu pracovala v letech 1995–1997 na projektu **Mapping European Family and Household Patterns** koordinovaném Cambridge Group for History of Population and Social Structure Cambridge University a v období 2004–2011 na projektu **Generations and Gender Survey** koordinovaném Ekonomickou komisí OSN. Vedle toho působila ještě v roli nezávislého experta za Českou republiku v několika evropských programech. Jako členka **Working Party on Parenting of Children at Risk of Social Exclusion** se v roce 2006 podílela na zpracování analýzy pro Radu Evropy. V letech 2009 a 2010 se účastnila mezinárodních setkání expertů v rámci programů **Peer Review in Social Protection and Social Inclusion a Mutual Learning Programme 2010**.

Odborné zkušenosti a poznatky z výzkumů nacházejí u Věry Kuchařové uplatnění v mnoha ohledech. Kromě celé řady specializovaných článků, vlastních studií, monografií a kapitol v odborných publikacích jich využívá také ve svých funkcích v různých radách a komisích – mimo již zmiňovaného členství v redakční radě Demografie je to členství v radě VÚPSV, v.v.i., v dotační komisi MPSV pro dotace nestátním neziskovým subjektům na podporu rodiny a v rámci projektu „Obec přátelská rodině“ a v redakční radě časopisu Forum sociální politiky. Ve výčtu odborných aktivit Věry

Kuchařové nelze rovněž opomenout její působení v roli vedoucí pracovního týmu. Kdo se s ní v této roli setkal, ví, že svými zkušenostmi a znalostmi oboru na jedné straně a zodpovědností, porozuměním a lidským vztahem na straně druhé umí vytvářet v týmu atmosféru, ve které je nejenom podnětné, ale i příjemné pracovat.

Do dalších let přejeme Věře Kuchařové zdraví, sílu a elán k tomu, aby v pracovním i soukromém životě nacházela hodně radosti a uspokojení.

Věra Haberlová

Výběr z literatury

- Kuchařová, V. Formy rodinného soužití. In: *Česká společnost v transformaci*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1996.
- Kuchařová, V. *Formy rodinného života mladé generace*. Praha: VÚPSV, 1997.
- Kuchařová, V. K sociálním souvislostem změn v demografickém chování mladé generace. In: *Demografie*, 1997, roč. 39, č. 3, s. 179–190.
- Kuchařová, V. *Aktuální otázky postavení žen v ČR*. Praha: VÚPSV, 1998, 77 s.
- Kuchařová, V. – Tuček, M. *Sociálně ekonomické souvislosti rodinného chování mladé generace v ČR*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 1999, 89 s.
- Kuchařová, V. – Kroupa, A. Demografická a sociální struktura. In: *Zpráva o lidském rozvoji*. Praha: UNDP, VÚPSV, 1999, s. 31–72.
- Kuchařová, V. Women and Employment. In: *Czech Sociological Review*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1999, roč. 7, č. 2, s. 179–194.
- Kuchařová, V. Úvahy a náměty k rodinné politice. In: *Komplexní analýza sociálně ekonomické situace rodin v České republice a návrhy na prorodinná opatření*. Praha: STEM, 2002.
- Kuchařová, V. – Kotýnková, M. – Průša, L. The Gender Dimension of Social Security Reform in the Czech Republic. In: *The Gender Dimension of Social Security Reform in Central and Eastern Europe*. Budapest: ILO, 2003.
- Kuchařová, V. Generace a životní cyklus. In: *Mechanismy sociální soudržnosti, stratifikace a role sociálního státu*. Praha: MPSV ČR, 2004, s. 107–122.
- Kuchařová, V. Rodinná politika v ČR – proč a o čem. In: *Demografie*. Praha: ČSÚ, 2006, roč. 48, č. 4, s. 229–240.
- Kuchařová, V. *Lone mothers at the labour market: Their requirements and their entitlement to social protection measures*. Ženeva: ISSA, 2007, 11 s.
- Rychtaříková, J. – Kuchařová V. (eds.). *Rodina, partnerství a demografické stárnutí*. Praha: VÚPSV, 2008, 169 s.
- Kuchařová, V. – Höhne, S. Práce a rodina. In: *Důstojná práce v ČR? Národní zpráva pro ILO*. Praha: VÚPSV, 2008, s. 65–75.
- Kuchařová, V. Harmonizace rodiny a zaměstnání podle formy rodinného soužití. In: *FÓRUM sociální politiky*. Praha: VÚPSV, v.v.i., 2008, roč. 2, č. 6, s. 8–14.
- Kuchařová, V. Work-life Balance: Societal and Private Influences. In: *Czech Sociological Review*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2009, roč. 45, č. 6, s. 1283–1310.
- Kuchařová, V. (ed.) a kol. *Péče o děti předškolního a raného školního věku*. Praha: VÚPSV, v.v.i., 2009, 214 s.
- Kuchařová, V. – Nešporová, O. *Rodiny přistěhovalců II*. Praha: VÚPSV, v.v.i., 2009, 1. vyd. Praha 2009, 79 s.
- Kuchařová, V. Supply and demand for children's day-care facilities and its determinants in the Czech Republic. In: *Manka goes to work. Public Child Care in Visegrad Countries 1989–2009*. Budapest: Institute for Policy Analysis, 2010, s. 21–40.
- Kuchařová, V. K otázce podmíněnosti sňadování rodiny a zaměstnání individuálními a strukturálními faktory. In: *Demografie*. Praha: ČSÚ, 2010, roč. 52, č. 1, s. 152–160.

Demografické změny v Evropě – řešení pro oblast vzdělávání

Dne 28. června 2011 se v Praze konala konference **Demografické změny v Evropě – řešení pro oblast vzdělávání, celoživotního vzdělávání a trhu práce**. Konferenci pořádal Středočeský kraj v rámci aktivit projektu **DART – Declining, Ageing and Regional Transformation** (<http://www.dart-project.eu/>). Tento mezinárodní projekt se zabývá problémy stárnoucí populace v evropských regionech a jeho cílem je formulování ucelené strategie spojující tři hlavní oblasti, kterými jsou zdravotní péče a sociální služby, vzdělávání i celoživotní učení a tradiční a inovativní ekonomika. Na pražské konferenci vystoupili významní zástupci organizací, státních i veřejných institucí, kteří představili problematiku stárnutí populace a její dopady nejen na růst ekonomiky a trh práce, ale také na další oblasti, které se vzděláním úzce souvisí.

V úvodu konference zazněl příspěvek *Klára Hulíkové* (Katedra demografie a geodemografie PřF UK) a *Vladimíra Hulíka* (Ústav pro informace ve vzdělávání) věnovaný procesu demografického stárnutí a jeho dopadům na věkovou strukturu. Minulý i očekávaný budoucí populační vývoj byl ilustrován na příkladu Evropské unie jako celku, České republiky a Středočeského kraje. Na základě demografického vývoje byly vytipovány klíčové oblasti ovlivněné stárnutím populace a tím i vhodná témata pro odborné diskuse – otázka flexibility vzdělávacího systému na úrovni regionálního školství (mateřské, základní, střední a vyšší odborné školy), vysokých škol a především nutnost zaměřit pozornost směrem k celoživotnímu vzdělávání a uplatnitelnosti absolventů na trhu práce.

Na úvodní přednášku navázala panelová diskuse, již se zúčastnili: bývalý Evropský komisař pro zaměstnanost, sociální věci a rovné příležitosti *Vladimír Špidla*, ředitel odboru pro záležitosti EU Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR *Lukáš Teplý*, ředitel odboru koncepcí trhu práce Ministerstva práce a sociálních věcí ČR *Štefan Duháň*, radní pro školství a sport Středočeského kraje *Milan Němec*, viceprezident Hospodářské komory ČR *Zdeněk Somr* a analytik

Ústavu pro informace ve vzdělávání a člen expertních skupin Evropské komise *Vladimír Hulík*.

V první části diskuse se panelisté snažili nalézt odpověď na otázku možností zřizovatelů škol reagovat na měnící se demografickou situaci. Byla zmíněna důležitost sběru aktuálních statistických a demografických dat, posílení role ředitelů a zřizovatelů škol, ale také nutnost motivace obyvatel k celoživotnímu vzdělávání. Zajímavé bylo konstatování zástupce krajského úřadu, že nevyužití kapacity škol není nutné vnímat jako problém, ale jako příležitost. I v takovém případě pak velkou roli hraje osoba ředitelů škol (plnicích v podstatě roli manažera) ve spolupráci se zřizovateli. *Vladimír Špidla* vytyčil několik základních témat k uvážení – jedním z nich byl i fakt, že demografický vývoj v nejbližších desetiletích je relativně dobře a přesně odhadnutelný a výpočty demografů by jak na lokální, tak i nadnárodní úrovni měly být vždy brány v úvahu. Dále upozornil na očekávaný rostoucí vliv migrace, na nutnost respektovat místní specifika, a že stárnoucí populace by měla být zároveň populací děle se vzdělávající. V diskusi byl zmíněn také vztah mezi nabídkou a strukturou studijních oborů a potřebami trhu práce, stejně jako poznatky o praktické spolupráci úřadů práce a základních a středních škol v České republice. Všichni aktéři diskuse se v podstatě shodli, že celoživotní vzdělávání je patrně jediná možná budoucí cesta. *Vladimír Hulík* však upozornil, že v České republice stále schází jednoznačně formulovaná konzistentní dlouhodobá koncepce vzdělávací politiky, tvůrci politik často nerespektují odborné prognózy a datové zdroje jsou podceňovány. *Vladimír Špidla* v této souvislosti doplnil, že i pro demografii se v tomto tématu otevírá možné téma, které nazval „demografie profesí“, kde by mělo být analyzováno i stárnutí nebo početní vývoj příslušníků konkrétních profesí.

Druhá část diskuse byla věnována tématu celoživotního učení. Pro Českou republiku je typická nízká účast dospělých v dalším vzdělávání v porovnání se zeměmi západní a severní Evropy. Patrný je zde jak nezájem dále se vzdělávat po ukončení počátečního

vzdělávání, tak bariéry dalšího vzdělávání v podobě nedostatku času, finančních prostředků i nevyhovující vzdělávací nabídky. V této souvislosti byla pozornost diskutujících zaměřena jak na možnosti motivace jednotlivců k účasti na vzdělávání i v dospělosti, tak na otázku proměny role počátečního a dalšího vzdělávání pro uplatnitelnost na trhu práce. Štefan Duháň zmínil, že v praxi se vykrystalizovalo několik skupin osob, kterým je třeba věnovat zvýšenou pozornost: lidé ve věku 55 let a starší, čerství absolventi a lidé s nízkou úrovní dosaženého vzdělání – právě tyto osoby je podle něj nejtěžší a zároveň nejpotřebnější motivovat k celoživotnímu učení. Vladimír Špidla otázku motivace k celoživotnímu učení shrnul tak, že investice obyvatel do kurzů a vzdělávání se jim musí vyplatit. Na nejistém pracovním trhu s nejistotou práce chybí také odvaha lidí pouštět se do nejistých projektů (vzdělávání, u nějž není jistota, že se vyplatí).

Součástí konference byla v odpoledním bloku také prezentace některých příkladů řešení – tzv. „dobrých praxí“. Celkem bylo představeno 7 úspěšných projektů především regionální úrovně. Svého zástupce měla

i Česká republika – jednalo se o projekt **IT nad 40** realizovaný úřadem práce v Příbrami. Projekt se zaměřoval na prevenci dlouhodobé nezaměstnanosti osob ve věku nad 40 let a jejich lepší uplatnitelnost na trhu práce. Obecně se prezentované projekty soustředily na uplatnitelnost na trhu práce se zaměřením na již v úvodní prezentaci a následně panelové diskusi vymezené ohrožené skupiny obyvatel – absolventy, osoby ve vyšším věku a osoby s nízkou úrovní dosaženého vzdělání.

Závěrem lze říci, že se organizátorům konference podařilo minimálně upozornit na téma, které si jistě pozornost a zájem odborníků zaslouží. Ze všech příspěvků vyplynula jasná spojitost mezi demografickým vývojem, otázkami vzdělávací soustavy a trhu práce. Byla několikrát zmíněna důležitost demografických analýz a prognóz, stejně jako dalších údajů převážně kvantitativní povahy pro formulování dlouhodobé vzdělávací politiky. Je však zřejmé, že v budoucnu bude stále větší roli v životě lidí hrát nutnost celoživotního učení a zvyšování si kvalifikace.

Klára Hulíková – Anna Štátná

Nejoblíbenější jména našich dětí

Dne 4. srpna 2011 Český statistický úřad uspořádal tiskovou konferenci s názvem **Jak se jmenují naše děti?** S výsledky analýzy vystoupila *Eva Kortanová* z odboru elektronických prezentací ČSÚ. Uvedla, že oproti předchozím letům se zveřejněné údaje vztahují k celému roku 2010 (dříve byla analyzována pouze jména za leden) a lednu 2011. Mezi dívčími jmény v roce 2010 dominovala opět Tereza (prvenství tohoto jména je zaznamenáváno již od roku 1999, kdy se analýza jmen začala zveřejňovat). Druhé místo obsadila Eliška a třetí Adéla. Do první desítky nejčastěj-

ších dívčích jmen v roce 2010 se dále dostaly jména Anna, Natálie, Karolína, Barbora, Lucie, Kristýna a Veronika. Nejčastěji dávaným chlapeckým jménem v roce 2010 bylo jméno Jan, další místa obsadil Jakub a Tomáš. V první desítce se objevila i jména Adam, David, Lukáš, Vojtěch, Matěj, Matyáš a Daniel. Analýza také odhalila, že se daleko častěji předávají jména rodiče u chlapců než u děvčat. Mezi dívčí jména, která dcera dostala po matce, patří nejčastěji Jana, Petra a Lenka, u chlapců, resp. otců se nejčastěji jedná o jména Zdeněk, Milan, Ladislav, Jaroslav, Miroslav, Jiří, Karel, Roman, Pavel a Petr. V celoročním souboru dívčích i chlapeckých jmen lze nalézt mnoho zajímavých jmen, ať cizokrajných, počestých nebo starých českých jmen (u dívek např. Aashinya, Biqi, Élaïne, Šanel, Mišela, Malvína, Elvíra, Klementýna, u chlapců např. Abdoul, Bilgut, Cristiano, Zachariáš, Ervín, Jošt nebo Monty Pepa). V regionálním rozložení jmen nejsou velké rozdíly. Zajímavostí pouze je, že u chlapců v Čechách ve všech krajích kromě Královhradeckého „vyhrálo“ jméno Jan, zatímco v moravských krajích jméno Jakub.

Na tiskové konferenci byla také uveřejněna nejobvyklejší jména matek a otců. U žen-matek dominuje jméno Jana, Petra a Lenka, u mužů-otců Petr, Martin a Jiří. Jména otců jsou i u nynějších dětí poměrně populární (umístily se v první dvacítkce), ale jména matek se v současnosti děvčatům dávají méně a zaujímají 29. až 51. pořadí. Naopak oblíbené jméno Natálie (5. místo v roce 2010) je u matek vzácné (145. pozice), u chlapců stojí za zmínku jméno Matyáš (9. místo v roce 2010), které je mezi otci až na 308. místě. Jméno Matyáš je v současné době považováno za pomyslného „skokana“ (mezi lednem 2010 a 2011 se posunul z 11. pozice na 6.). Některá jména se po celou dobu statistického zjišťování drží v první desítce (Tereza, Kateřina, Kristýna, Adéla, Jan, Jakub, Tomáš, Lukáš), jiná získávají na oblíbě postupně (např. Natálie se do první dvacítky

dostala až v roce 2000, ale rovnou na 12. místo nebo již zmíněný Matyáš, který se do první dvacítky posunul až v roce 2004) a další se naopak z uveřejňovaného seznamu postupně vytrácí (Zuzana, Petra, Markéta, Jana, Pavel, Patrik, Josef). V celé časové řadě můžeme nalézt i jména, která do žebříčku zasáhla pouze na několik let a poté se již neobjevila (Věra – 2008, 13. pořadí, Nela – 2005–2008, 14. až 18. pořadí). Jména chlapců se po řadu let příliš nemění a téměř se mezi nimi neobjevují nová, jako je tomu u dívek (Sára, Ema, Viktorie a Denisa). Na závěr *Eva Kortanová* uvedla, že se začínají stále častěji dávat dvě jména (např. Anna Marie). Podrobné údaje jsou dostupné z http://czso.cz/csu/redakce.nsf/i/statistika_nejoblibenejsich_jmen_deti

Marie Průšová

Sebevraždy v České republice

K příležitosti vydání publikace *Sebevraždy v České republice (2006 až 2010)* byla dne 15. 9. 2011 na Českém statistickém úřadě uspořádána na toto téma tisková konference. Data prezentoval a komentoval *Vladimír Polášek* z oddělení demografické statistiky ČSÚ, který v úvodu informoval o metodice zjišťování a upozornil na „malá“ čísla a možné nahodilosti. Proto je lépe data prezentovat v dlouhodobějším pohledu než pouze za jednotlivé roky. Sebevraždy lze analyzovat podle socio-demografických charakteristik (pohlaví, věk, vzdělání), podle regionálního rozložení nebo také například na základě sezónnosti (měsíce v roce, dny v týdnu) nebo způsobu sebevraždy. Sebevraždy se více vyskytují u mužů než u žen, intenzita sebevraždnosti se snižuje s vyšší vzdělání a naopak vzrůstá

u starších lidí. Způsob provedení sebevraždy se liší mezi pohlavími. U obou pohlaví je nejčastěji sebevražda dokonána oběšením, ale na druhém místě je u mužů sebevražda zastřelením, která je u žen spíše marginální. Oproti tomu druhé místo u žen zaujímá sebevražda otrávením, která je u mužů zaznamenávána výrazně méně často. V závěru konference *Vladimír Polášek* vyvrátil několik mýtů spojených se sebevraždami. Data například nedokazují, že by sebevraždy byly vázány na dějinné zvraty nebo že by byl největší výskyt sebevražd evidován na podzim nebo o Vánocích. Více informací lze nalézt na http://czso.cz/csu/tz.nsf/i/sebevrazdy_se_vymykaji_statistikam20110915

Marie Průšová

ANGLICKÉ A ČESKÉ TERMÍNY PRO SOUHRNNÉ UKAZATELE ZDRAVOTNÍHO STAVU OBYVATELSTVA

Jakub Hrkal

Souhrnné ukazatele zdravotního stavu obyvatelstva jsou míry, které zkombinováním informace o úmrtnosti a zdravotním stavu popisují jednoduchou formou zdraví (zdravotní stav) určité populace. Jejich konstrukce vychází ze základních úmrtnostních charakteristik jako jsou naděje dožití (střední délka života) a nebo míry úmrtnosti, které jsou doplněny o složku zdraví a tím je ke kvantitativnímu rozměru života přidán rozměr jeho kvality. Pomocí těchto ukazatelů lze popisovat minulý vývoj zdraví populace a projektovat jej do budoucna, měřit nerovnosti ve zdraví mezi různými socio-ekonomickými skupinami či geografickými oblastmi, kvantifikovat podíl jednotlivých složek zdraví a oceňovat příspěvek různých rizikových faktorů k celkovému zdraví, což jim dává možnost širokého uplatnění nejen v demografii a statistice, ale přímo v sociální a zdravotní politice i v dalších oblastech.

K výraznějšímu rozšiřování těchto ukazatelů dochází v České republice přibližně v posledních deseti letech a spolu s tím tak narůstala i potřeba jednotné české terminologie. Proto byla Českou demografickou společností (ČDS) svolána skupina odborníků složená ze zástupců Univerzity Karlovy v Praze, Vysoké školy ekonomické v Praze, Ústavu zdravotnických informací a statistiky ČR, Českého statistického úřadu, Ústavu sociálního lékařství a veřejného zdravotnictví LF MU v Brně, Ústavu pro jazyk český Akademie věd ČR, aby vypracovala seznam anglických a českých termínů pro nejpoužívanější souhrnné ukazatele zdravotního stavu obyvatelstva. Pracovní skupina se sešla několikrát během ledna až března 2010 a úpravy termínů probíhaly dále i formou písemných připomínek. Seznam termínů i s popisem, který je součástí přílohy této zprávy, byl schválen dne 20. října 2010 Hlavním výborem České demografické společnosti a je doporučen k využívání státními institucemi, vysokými školami a dalšími uživateli.

Základní přehled ukazatelů		
Anglický termín	Zkratka	Český termín
Summary measures of population health	SMPH	Souhrnné ukazatele zdravotního stavu obyvatelstva
Life Expectancy	LE	Naděje dožití
Health Expectancies	HE	Naděje dožití podle zdravotního stavu
Healthy Life Expectancy	HLE	Naděje dožití ve zdraví
Healthy Life Years	HLY	Délka života ve zdraví
Health State Expectancies	HSE	Naděje dožití v daném zdravotním stavu
Health Expectancies based on Perceived Health		Naděje dožití podle subjektivního zdraví
Life Expectancy in Very Good and Good Perceived Health		Naděje dožití ve velmi dobrém nebo dobrém subjektivním zdraví
Life Expectancy in Fair Perceived Health		Naděje dožití v přijatelném subjektivním zdraví
Life Expectancy in Bad or Very Bad Perceived Health		Naděje dožití ve špatném nebo velmi špatném subjektivním zdraví
Health Expectancies based on Morbidity		Naděje dožití podle nemocnosti
Life Expectancy without Chronic Morbidity		Naděje dožití bez chronických nemocí
Life Expectancy with Chronic Morbidity		Naděje dožití s chronickými nemocemi
Disease-Free Life Expectancy		Naděje dožití bez nemoci
Life Expectancy with Disease		Naděje dožití s nemocí
Health Expectancies based on Disability		Naděje dožití podle disability
Life Expectancy without Activity Limitation		Naděje dožití bez omezení běžných činností
Life Expectancy with Moderate Activity Limitation		Naděje dožití s mírným omezením běžných činností
Life Expectancy with Severe Activity Limitation		Naděje dožití s vážným omezením běžných činností
Disability-Free Life Expectancy	DFLE	Naděje dožití bez disability
Life Expectancy with Disability	LED	Naděje dožití s disability
Health-Adjusted Life Expectancy	HALE	Naděje dožití vážená zdravotním stavem
Disability-Adjusted Life Expectancy	DALE	Naděje dožití vážená disability
Quality-Adjusted Life Expectancy	QALE	Kvalitou vážená naděje dožití
Quality-Adjusted Life Years	QALYs	Kvalitou vážené roky života
Health Gaps	HG	Deficity ve zdraví
Disability-Adjusted Life Years	DALYs	Roky života vážené disability
Years of Life Lost	YLLs	Roky ztracené předčasnými úmrtími
Years Lived with Disability	YLDs	Roky ztracené životem s disability
Potential Years of Life Lost	PYLL	Potenciální ztracené roky života

Detailní popis ukazatelů		
Anglický termín	Český termín	Popis
Summary measures of population health (SMPH)	Souhrnné ukazatele zdravotního stavu obyvatelstva	Ukazatele, které kombinováním informace o úmrtnosti a zdravotním stavu popisují jednoduchou formou zdraví určité populace.
Life Expectancy (LE)	Naděje dožití	Ukazatel vyjadřující průměrný počet let, který připadá na jednotlivce v určitém věku ještě prožít za předpokladu zachování úmrtnostních poměrů z období, ke kterému se vztahují údaje použité k výpočtu. $LE_x = e_x^0 = \frac{T_x}{l_x} = \frac{\sum_{i=x}^{a-1} n L_i}{l_x}$ kde: T_x = celkový počet let života, který zbývá k prožití tabulkové populaci v přesném věku x let, l_x = tabulkový počet dožívajících se přesného věku x let, nL_x je počet let prožitých tabulkovou populací mezi přesnými věky x a $x+n$ let. Synonymem je termín střední délka života.
Health Expectancies (HE)	Naděje dožití podle zdravotního stavu	Ukazatele vyjadřující počet let, který v průměru zbývá osobě v určitém věku k prožití ve vybraném zdravotním stavu.
Healthy Life Expectancy (HLE)	Naděje dožití ve zdraví	Ukazatel vyjadřuje počet let, který v průměru zbývá osobě v určitém věku k prožití ve zdraví (ve významu dobrého zdravotního stavu). Obecně lze toto pojmenování použít pro všechny Health Expectancies, které odkazují k pozitivní stránce zdraví.
Healthy Life Years (HLY)	Délka života ve zdraví	Jedná se o Evropský strukturální ukazatel, který je v současnosti ekvivalentem ukazatele „Life expectancy without activity limitation“. Ukazatel vyjadřuje počet let, který v průměru zbývá osobě v určitém věku k prožití bez omezení v běžných činnostech.
Health State Expectancies (HSE)	Naděje dožití v daném zdravotním stavu	Ukazatele vyjadřující průměrný počet let, který v průměru zbývá osobě v určitém věku k prožití v určitém zdravotním stavu. Sečtením všech délek života v jednotlivých zdravotních stavech získáme naději dožití: $LE = HSE_0 + HSE_1 + \dots + HSE_S$ kde: HSE_0 je stav úplného zdraví a HSE_s pro $s = 1, 2, \dots, S$ jsou různé zdravotní stavy, jež pokrývají celou škálu všech možných zdravotních stavů horších než úplné zdraví.
Health Expectancies based on Perceived Health	Naděje dožití podle subjektivního zdraví	Ukazatele založené na konceptu subjektivně vnímaného zdraví.
Life Expectancy in Very Good or Good Perceived Health	Naděje dožití ve velmi dobrém nebo dobrém subjektivním zdraví	Ukazatel vyjadřující počet let, který v průměru zbývá osobě v určitém věku k prožití ve velmi dobrém nebo dobrém subjektivně hodnoceném celkovém zdraví. Subjektivně vnímané celkové zdraví je zjišťováno z výběrových populačních šetření na základě otázky: „How is your health in general?“ a možnými odpověďmi: „very good, good, fair, bad, very bad.“ Ukazatel patří mezi tzv. EU health expectancies.
Life Expectancy in Fair Perceived Health	Naděje dožití v přijatelném subjektivním zdraví	Ukazatel vyjadřující počet let, který v průměru zbývá osobě v určitém věku k prožití v přijatelném subjektivně hodnoceném celkovém zdraví. Ukazatel patří mezi tzv. EU health expectancies.
Life Expectancy in Bad or Very Bad Perceived Health	Naděje dožití ve špatném nebo velmi špatném subjektivním zdraví	Ukazatel vyjadřující počet let, který v průměru zbývá osobě v určitém věku k prožití ve špatném nebo velmi špatném subjektivně hodnoceném celkovém zdraví. Ukazatel patří mezi tzv. EU health expectancies.

(pokračování)

Anglický termín	Český termín	Popis
Health Expectancies based on Morbidity	Naděje dožití podle nemocnosti	Ukazatele založené na konceptu nemocnosti.
Life Expectancy without Chronic Morbidity	Naděje dožití bez chronických nemocí	Ukazatel vyjadřující počet let, který v průměru zbývá osobě v určitém věku k prožití bez chronických nemocí. Přítomnost nemoci je zjišťována z výběrových populačních šetření na základě otázky: „Do you suffer from/have any chronic (long-standing) illness or condition (health problem)?“ a možnými odpověďmi: „yes, no“. Ukazatel patří mezi tzv. EU health expectancies.
Life Expectancy with Chronic Morbidity	Naděje dožití s chronickými nemocemi	Ukazatel vyjadřující počet let, který v průměru zbývá osobě v určitém věku k prožití s chronickými nemocemi. Ukazatel patří mezi tzv. EU health expectancies.
Disease-Free Life Expectancy	Naděje dožití bez nemoci	Ukazatel vyjadřující počet let, který v průměru zbývá osobě v určitém věku k prožití bez vybraného onemocnění.
Life Expectancy with Disease	Naděje dožití s nemocí	Ukazatel vyjadřující počet let, který v průměru zbývá osobě v určitém věku k prožití s vybraným onemocněním (obvykle chronickým).
Health Expectancies based on Disability	Naděje dožití podle disability	Ukazatele založené na konceptu disability (zdravotního postižení či omezení).
Life Expectancy without Activity Limitation	Naděje dožití bez omezení běžných činností	Ukazatel vyjadřující počet let, který v průměru zbývá osobě v určitém věku k prožití bez jakéhokoliv omezení běžných činností. Omezení běžných činností je zjišťováno z výběrových populačních šetření na základě otázky: „For at least the last 6 months have you been limited in activities people usually do, because of a health problem?“ a možnými odpověďmi: „yes, strongly limited, yes, limited, not limited.“ Ukazatel patří mezi tzv. EU health expectancies.
Life Expectancy with Moderate Activity Limitation	Naděje dožití s mírným omezením běžných činností	Ukazatel vyjadřující počet let, který v průměru zbývá osobě v určitém věku k prožití s mírným omezením běžných činností. Ukazatel patří mezi tzv. EU health expectancies.
Life Expectancy with Severe Activity Limitation	Naděje dožití s vážným omezením běžných činností	Ukazatel vyjadřující počet let, který v průměru zbývá osobě v určitém věku k prožití s vážným omezením běžných činností. Ukazatel patří mezi tzv. EU health expectancies.
Disability-Free Life Expectancy (DFLE)	Naděje dožití bez disability	Ukazatel vyjadřující počet let, který v průměru zbývá osobě v určitém věku k prožití bez disability. $DFLE_x = \frac{\sum_{t=x}^{\omega-1} {}_nL_t \cdot (1 - prev_t)}{I_x}$ <p>kde: I_x = tabulkový počet dožívajících se přesného věku x let, „L_x“ je počet let prožitých tabulkovou populací mezi přesnými věky x a x+n let, $prev_x$ je prevalence disability ve věkové skupině x až x+n let.</p>
Life Expectancy with Disability (LED) = Life Expectancy in Disability (LED) = Disability Life Expectancy (DLE)	Naděje dožití s disabilitou	Ukazatel vyjadřující počet let, který v průměru zbývá osobě v určitém věku k prožití s disabilitou. $LED = LE - DFLE$

(pokračování)

Anglický termín	Český termín	Popis
Health-Adjusted Life Expectancy (HALE)	Naděje dožití vážená zdravotním stavem	<p>Ukazatel vyjadřující počet let, který v průměru zbývá osobě v určitém věku k prožití v ekvivalentu (úplného zdraví).</p> <p>Ukazatel je vypočten jako součet všech délek života v jednotlivých zdravotních stavech, které jsou váženy jejich zdravotní závažností (závažnost je dána hodnotami 0 -1, které vyjadřují relativní úroveň jednotlivých zdravotních stavů vzhledem k nejlepšímu možnému zdravotnímu stavu).</p> $HALE = HSE_0 + w_1 \cdot HSE_1 + \dots + w_s \cdot HSE_s$ <p>kde HSE_0 je naděje dožití ve stavu úplného zdraví a HSE_s (pro $s = 1, 2, \dots, S$) jsou naděje dožití ve zdravotních stavech, jež pokrývají celou škálu možných zdravotních stavů horších než úplné zdraví a w_s jsou relativní váhy vztahující se ke stupni disability pro dané zdravotní stavy s. Váhy se pohybují v intervalu od 0 do 1 (pro úplné zdraví se použije váha 1 a pro úplné omezení zdraví váha 0).</p>
Disability-Adjusted Life Expectancy (DALE)	Naděje dožití vážená disabilitou	<p>Ukazatel vyjadřující počet let, který v průměru zbývá osobě v určitém věku k prožití v ekvivalentu (úplného zdraví (bez disability)). Termín je používán jako synonymum pro HALE.</p> $DALE_x = \frac{\sum_{l=x}^{\omega-1} {}_n L_l \cdot \sum_{s=0}^S w(s) \cdot prev_i(s)}{l_x}$ <p>kde: l_x = tabulkový počet dožívajících se přesného věku x let, „L_x“ je počet let prožitých tabulkovou populací mezi přesnými věky x a $x+n$ let, $prev_i(s)$ je prevalence určitého zdravotního stavu ve věkové skupině x až $x+n$ let a $w(s)$ jsou relativní váhy (nezávislé na věku) vztahující se ke stupni disability pro dané zdravotní stavy s, kde $s = 0$ je stav úplného zdraví a $s = 1, 2, \dots, S$ jsou různé zdravotní stavy, jež pokrývají celou škálu všech možných zdravotních stavů horších než úplné zdraví. Váhy se pohybují v intervalu od 0 do 1 (pro úplné zdraví se použije váha $w(0) = 1$ a pro úplné omezení zdraví váha 0).</p>
Quality-Adjusted Life Expectancy (QALE)	Kvalitou vážená naděje dožití	<p>Ukazatel vyjadřuje počet let, který v průměru zbývá osobě v určitém věku k prožití v ekvivalentu (úplné kvality života).</p> <p>Kvalita života související se zdravím je hodnocena respondenty či pacienty.</p>
Quality-Adjusted Life Years (QALYs)	Kvalitou vážené roky života	<p>Ukazatel vyjadřuje počet let života strávených v plné kvalitě. Roky života jsou vážené jejich kvalitou (související se zdravím) a tím přepočtené na plnou (standardní) kvalitu (tj. 1 rok v plné kvalitě je roven 1 QALY). Ukazatel se používá k posuzování nákladové efektivity zdravotních intervencí, když porovnává náklady na jeden přidávaný rok života vážený jeho kvalitou mezi různými zdravotními intervencemi.</p>
Health Gaps (HG)	Deficity ve zdraví	<p>Ukazatele vyjadřující rozdíl mezi skutečným zdravím populace a předem stanoveným cílem (normou zdraví).</p>
Disability-Adjusted Life Years (DALYs)	Roky života vážené disabilitou	<p>Ukazatel vyjadřuje souhrnné roky ztracené předčasnými úmrtími (YLLs) a roky ztracené životem s disabilitou (YLDs).</p> $DALYs = YLLs + YLDs$ <p>Výpočet je prováděn pro každou skupinu onemocnění (diagnóz), věkovou skupinu a pohlaví. Při výpočtu se může aplikovat věkové diskontování a věkově specifické váhy (stupně disability).</p>

(pokračování)

Anglický termín	Český termín	Popis
Years of Life Lost (YLLs)	Roky ztracené předčasnými úmrtími	<p>Ukazatel je komponentou DALYs vyjadřující roky ztracené předčasnými úmrtími.</p> $YLLs = M \times LF$ <p>kde: <i>M</i> je počet zemřelých podle skupin onemocnění (diagnóz), věkových skupin a pohlaví a <i>LF</i> (loss function) je charakteristika ztracených let života v daném věku a pro dané pohlaví (nejčastěji se jedná o rozdíl mezi nadějí dožití v daném věku a skutečným věkem při úmrtí).</p>
Years Lived with Disability (YLDs)	Roky ztracené životem s disabilitou	<p>Ukazatel je komponentou DALYs vyjadřující roky ztracené životem s disabilitou.</p> $YLDs = I \times DW \times L$ <p>kde: <i>I</i> je incidence (počet nových případů) daného onemocnění v referenčním období, <i>DW</i> je stupeň disability (pro úplné zdraví se použije váha $dw = 0$ a pro úplné omezení zdraví váha $dw = 1$; platí tedy $dw = 1 - w$) a <i>L</i> je průměrná délka trvání disability. Výpočet je prováděn pro každou skupinu onemocnění (diagnóz), věkovou skupinu a pohlaví.</p>
Potential Years of Life Lost (PYLL)	Potenciální ztracené roky života	<p>Ukazatel vyjadřuje souhrnné roky ztracené předčasnými úmrtími a je počítán jako součet zemřelých v každém věku vynásobený rozdílem mezi stanovenou věkovou hranicí (v praxi se stanovuje 60–85 let) a skutečným věkem při úmrtí. Všichni zemřelí do stanovené věkové hranice jsou považováni za předčasně zemřelé.</p> $PYLL = \sum_{i=0}^{A-1} M_i \times (A - i)$ <p>kde <i>M_i</i> je počet zemřelých ve věku <i>i</i> let a <i>A</i> je stanovená věková hranice (dále členěno dle pohlaví). Při praktické aplikaci tohoto ukazatele se používá věková standardizace a přepočtu na 100 000 obyvatel.</p>

SOCIOLOGICKÝ ČASOPIS

Ročník 46, číslo 5, 2010

STATI

Daniel Čermák, Jana Stachová | str. 683 Zdroje institucionální důvěry v České republice

ZE SOCIOLOGICKÝCH VÝZKUMŮ

Dan Ryšavý, Pavel Šaradín | str. 719 Straníci, bezpartijní a nezávislí zastupitelé na českých radnicích

František Bartoš | str. 745 Širší souvislosti neklinického narcismu: profesní život, komunikace a sebekontrola

Ondrej Kaščák, Branislav Pupala | str. 771 Neoliberální governmentalita v sociálním projektování vzdělávání

Informace o předplatném a objednávky vyřizuje:

Postservis, Poděbradská 39, 190 00 Praha 9, tel. 800 300 302, e-mail: predplatne@prstc-p.cpost.cz nebo Sociologický časopis/Czech Sociological review – Tiskové a ediční oddělení Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i., Jilská 1, 110 00 Praha 1, tel. +420 210 310 217, +420 210 310 218, e-mail: Monika.Kuzelova@soc.cas.cz

LIDSTVO DOSÁHLO POČTU 7 MILIARD

Hana Bednářová – Pavel Čtrnáct

V letošním roce došlo k významné události v dějinách lidstva, když jeho početnost dosáhla 7 miliard. Prognóza OSN z roku 1998 předpokládala překročení této hranice až v roce 2013. Ale skutečný růst počtu obyvatel byl rychlejší...

Dosažení sedmimiliardového počtu obyvatel naší planety je a bude předmětem mnoha úvah a analýz i prognóz, které tuto událost budou hodnotit z hledisek demografických, politických, filozofických, ekonomických, ekologických, sociálních, zdravotních a dalších. Tři témata jsou ale zřejmě převažující: jaký bude další vývoj počtu obyvatel, kde jsou meze trvale udržitelného rozvoje (pokud je lze vůbec stanovit) a jak bude zabezpečena potřeba potravin, vody a základních surovin pro rostoucí počet obyvatel.

Tento stručný přehled si takoveto cíle samozřejmě neklade. Snažili jsme se pro naše čtenáře shromáždit výběr nejrepresentativnějších demografických údajů - především proto, že vývoj posledních několika desetiletí je velmi rychlý a dochází v poměrně krátkém čase k mnoha závažným změnám nejen v samotném režimu lidské reprodukce, ale také ve struktuře a rozmístění obyvatelstva planety. Orientovat se v neuvěřitelně rychle zastarávajících datech je stále obtížnější.

ZDROJE DAT

Data jsou čerpána převážně z materiálů zveřejněných Statistickou divizí Organizace spojených národů a dále

z přehledných veřejně přístupných databází, např. International Data Base spravované US Census Bureau. Zdroje jsou vždy citovány a uvedena dostupnost příslušných internetových stránek, kde si zájemce může vyhledat podrobnosti a časové řady. Seznam zdrojů je uveden na konci příspěvku. V tabulkových žebříčcích jsou uvedeny pouze státy a závislá území s více než 100 tisíci obyvatel.

Ani renomovaným institucím (včetně OSN) se někdy nepodaří dodržet „zásadu jednoho čísla“ a ke stejnému datu lze v jejich datových zdrojích nalézt více rozdílných údajů (např. počtů obyvatel některého území, údajů o plodnosti apod.). Rovněž v metodologii lze vystopovat určité nekonzistence jak v definicích a klasifikacích, tak ve srovnatelnosti časových řad ukazatelů. Typickým příkladem je míra urbanizace. Za řadu států a teritorií třetího světa jsou demografické údaje nedostupné nebo jsou odhadovány z výběrových zjišťování prováděných pouze na části území a v nepravidelných časových intervalech. Přesto údaje za kontinenty a regiony mají nespornou vypovídací hodnotu a přinášejí dostatek relevantních dat pro analytickou a prognostickou činnost v globálním měřítku.

REGIONALIZACE

Většina zde publikovaných dat je tříděna podle kontinentů a makroregionů a dále podle stupně ekonomické vyspělosti zemí – klasifikace užívané dlouhodobě ve statistikách OSN¹⁾. Statistická divize OSN publikuje i členění na městské a venkovské obyvatelstvo, i když sama upozorňuje na metodické obtíže a neexistenci mezinárodně konsolidované definice měst a venkova²⁾. Podobně tomu je při vymezování jednotlivých městských aglomerací a sestavování časových řad údajů za ně.

Je třeba upozornit i na to, že OSN vyčleňuje ze skupiny rozvíjejících se zemí zvláštní kategorii „bez Číny“ a definuje kategorii „nejméně rozvinutých zemí“. Nově se uvádí i skupina zemí nazývaná „Subsaharská Afrika“. Připomeňme rovněž, že Česká republika

stejně jako Ruská federace jsou zařazeny v regionu Východní Evropa. Údaje za tento region jako celek jsou začleněním Ruské federace, která tvoří téměř polovinu (48,5 %) jeho obyvatel, významně ovlivněny. Litva, Lotyšsko a Estonsko náleží do regionu Severní Evropa. Eurostat používá odlišné členění. Metodické vysvětlivky jsou dostupné v publikacích OSN a na webových stránkách její Statistické divize^{1) 2)}.

POČET OBYVATEL ZEMĚ

Počet obyvatel Země nelze ani v dnešní době přesně určit, i když údaje se stále zpřesňují. Vždy se jedná o odhady, protože počty obyvatel jednotlivých zemí nejsou národními statistickými úřady stanoveny stejnými metodami a k jedinému okamžiku. V konsolidaci údajů proto sehrává zásadní roli OSN, respektive její Statistická divize. Dlouhodobou snahou této instituce je právě sjednocovat metody odhadů a referenční data. OSN pomáhá metodicky, technicky, personálně i finančně řadě zemí, které nejsou vlastními silami schopny vyprodukovat relevantní a srovnatelné demografické údaje. Přes viditelný pokrok ještě stále zůstávají území, kde se kolem roku 2010 (přesněji v období 2005–2014) neuskuteční sčítání lidu nebo neproběhne na celém území státu (např. Afghánistán, Irák, Tchaj-wan nebo Kašmír).

Není tajemstvím, že ani počet obyvatel USA nebo Evropské unie a jejich jednotlivých členských států není zjištěn ani zdaleka přesně. Evropská unie zná souhrnně počet svých obyvatel s možnou nepřesností několika miliónů. Zatímco narození, úmrtí, sňatky a další demografické události jsou registrovány v rozvinutých zemích poměrně velmi spolehlivě, potíže trvají se zjišťováním migrace (zvláště ilegální) a se započtením těch osob současně ve dvou (nebo i více) zemích. K tomu dochází hlavně kvůli rozdílům v národních legislativních předpisech, které vedou k nedodržení definice obvyklého pobytu osob stanovené doporučeními OSN a předpisy EU^{3) 4)}. K těmto skupinám obyvatel patří např. pracovní migranti nebo studenti vysokých škol, kteří bývají započtení jak v zemi svého původu, tak v zemi, kde tráví většinu času. Rovněž legislativa České republiky není v tomto směru plně sladěna s legislativou EU.

Internetové stránky některých národních statistických úřadů a jiných institucí zobrazují tzv. demo-

grafické hodiny, které „živě“ ukazují okamžitý počet obyvatel Země. Je zajímavé, jak se tyto „hodiny“ v údajích navzájem liší. Jde však o pouhou atraktivní demonstraci jednoho fiktivního statistického údaje pro širokou veřejnost.

Není zde prostor na podrobný rozbor retrospektivních dat a metod, jak byly tyto odhady vypočteny – ostatně se u různých autorů poměrně značně liší⁵⁾. Na celosvětové údaje před rokem 1950 je třeba hledět jako na orientační. Zdrojem dat o projekci počtu obyvatel světa je střední varianta projekce OSN (revize 2010)⁶⁾. Tabulka 1 a graf 1 ilustrují vývoj počtu obyvatel od roku 1800 a údaje o klíčových letech, kdy lidstvo dosáhlo miliardových počtů obyvatel. OSN při podobných příležitostech vyhláší symbolické datum dosažení „kulatého“ počtu obyvatel Země. Například 11. červenec 1987 byl vyhlášen Světovým dnem populace, kdy bylo dosaženo počtu 5 miliard obyvatel, 6 miliard bylo dovršeno 12. 10. 1999. Při denních počtech narozených a zemřelých na celém světě v řádu statisíců to samozřejmě ani není jinak možné (tab. 2). Dosažení počtu 7 miliard obyvatel Země bylo vypočteno na datum 31. 10. 2011.

V tomto přehledu se nevěnujeme podrobněji projekcím světového obyvatelstva. Toto téma si zasluhuje samostatný příspěvek.

Když populace světa překročila 6 miliard, Statistická divize OSN prognózovala dosažení počtu 7 miliard v roce 2013, 8 miliard v roce 2028 a 9 miliard v roce 2054⁷⁾. Později byla projekce revidována podle skutečného vývoje měř reprodukce a skutečného růstu

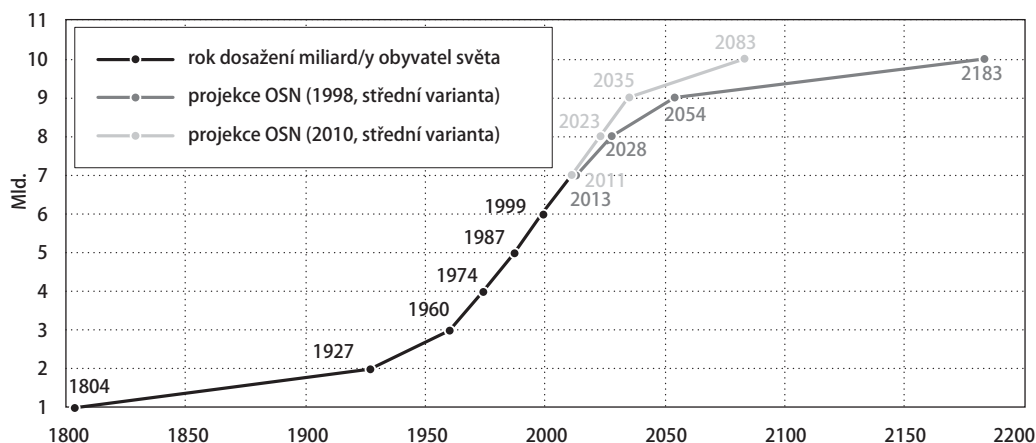
Tab. 1: Vývoj a projekce počtu obyvatel světa, 1800–2050 | Development and projection of world population, 1800–2050

Rok	Počet obyvatel (mld.)
1800	0,98
1850	1,26
1900	1,65
1950	2,53
1970	3,70
2000	6,12
2010	6,90
2025	8,00
2050	9,31

Pramen: UN 2011, UN 1999.

Graf 1: Vývoj počtu obyvatel světa – klíčové roky

World population development in key years

Pramen: UN 2011, UN 1999.

počtu obyvatel světa. Poslední revize byla zpracována v roce 2010 a reflektuje určité zrychlení celkového přírůstku světové populace⁶⁾.

ROZMÍSTĚNÍ OBYVATEL ZEMĚ A JEHO VÝVOJ

Proporce mezi obyvatelstvem ekonomicky vyspělých a rozvíjejících se zemí a jednotlivých kontinentů a režimem reprodukce jejich populací jsou velmi významné. Je zcela klíčové vnímat akcelerující tempo vývoje těchto rozdílů. Příčinou jsou (velmi zjednodušeně řečeno) časově posunutá fáze demografického přechodu v různých částech světa a zejména – přes všechny epidemie, přírodní i ekologické katastrofy a války a dosud neodstraněnou hrozbu hladomorů v některých částech světa – snižování úmrtnosti v rozvíjejících se zemích.

Vysoké populační přírůstky rozvíjejících se zemí, které kontrastují s nízkým až nulovým růstem obyvatel v rozvinutých zemích a jsou provázeny prudkou urbanizací, jsou nejcharakterističtějším fenoménem populačního vývoje. Za pozornost především stojí dosažení jedné miliardy obyvatel Afriky, kontinentu s nejrychlejším přírůstkem, jehož podíl na světové populaci se bude i nadále významně zvyšovat. Počet obyvatel Afriky se od roku 1950 zvýšil z 230 miliónů 4,4krát a Afričané tvoří téměř 15 % světového obyvatelstva. Nejlidnatější kontinent, Asie, má již 4,2 mld. obyvatel, tj. 60,4 %. Její podíl se však začíná snižovat. K úbytku obyvatel dochází především ve Východní Evropě, kde se na něm nejvíce podílí Ruská federace a Ukrajina.

Celkový počet obyvatel světa se v posledním desetiletí zvyšuje zhruba o 77–78 mil., tj. o 1,2 % ročně. Podíl rozvíjejících se zemí na celkovém přírůstku činí téměř

Tab. 2: Odhady počtu demografických událostí za časovou jednotku pro rok 2011

Estimates of world demographic events per time unit in 2011

Časová jednotka	Narození	Úmrtí	Přirozený přírůstek
Rok	134 189 210	55 670 570	78 518 640
Měsíc	11 182 434	4 639 214	6 543 220
Den	367 642	152 522	215 120
Minuta	255	106	149
Vteřina	4,3	1,8	2,5

Pramen: U.S. Census Bureau, International Data Base.

94 %! Nejvyššího absolutního přírůstku bylo dosaženo v roce 1989 – 87,4 mil., tj. 1,7 % za rok. Nejvyšší roční relativní přírůstek ve výši 2,2 % byl zaznamenán v roce 1963. Tehdy to znamenalo meziroční zvýšení počtu obyvatel Země o 71,4 mil. Zatímco v roce 1950 žila ve vyspělých regionech více než třetina obyvatelstva Země, v roce 2050 (tedy o 100 let později) bude v těchto regionech žít pouze kolem 15 % světové populace. Bohužel to zároveň znamená i zvyšování podílu obyvatelstva světa žijícího v relativní chudobě.

Zemí s největším počtem obyvatel zůstává i nadále Čína. Rychleji však dlouhodobě roste populace Indie, která překročila hranici 1 miliardy v roce 1999 a kolem roku 2020 Čínu předstihne. V žebříčku rychle postupují státy jako Nigérie, Dem. republika Kongo, Filipíny nebo Vietnam a především řada dalších afrických zemí. Z velkých zemí se stagnace počtu obyvatel projevuje např. v Německu a Japonsku. Dlouhodobými úbytky počtu obyvatel jsou postiženy Rusko a Ukrajina, ale i Bulharsko a pobaltské státy. Na této situaci se podepisuje jak nízká úroveň reprodukce, tak i většinou pasivní migrační bilance těchto zemí.

MĚSTA A VENKOV

Urbanizace je typickým fenoménem vývoje světového obyvatelstva. Podíl městského obyvatelstva dosáhl

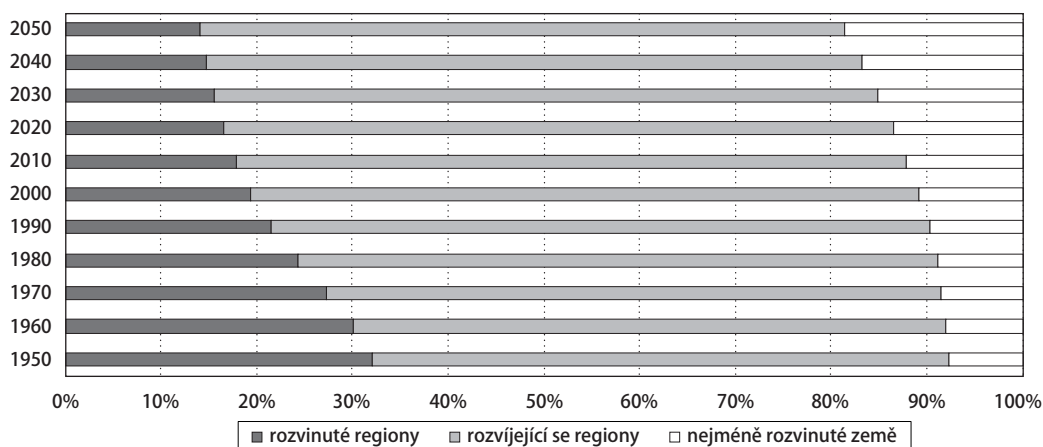
podle údajů OSN v roce 2009 v celosvětovém měřítku již 50,1 %⁹⁾. Zatímco ve vyspělých zemích probíhala urbanizace v moderní podobě již od doby průmyslové revoluce, v rozvíjejících se zemích jde především o novodobý jev, jímž se projevuje přetlak populačního růstu venkova a zároveň změn v ekonomické základně těchto zemí. Nejrychleji roste městské obyvatelstvo v Číně, Indii a Latinské Americe, tedy v regionech, které se rychle industrializují. Samozřejmě existuje i extrémně rychlý růst měst v některých dalších afrických a asijských zemích. Podíl městského obyvatelstva ve vyspělých zemích se zvyšuje už jen pomalu, protože ve většině z nich již přesáhl hranici 70 %.

Míra přírůstku městského obyvatelstva nyní dosahuje čtyřnásobku přírůstku obyvatelstva venkova a v nedaleké budoucnosti se bude početnost venkovské populace dokonce snižovat v celosvětovém měřítku i v absolutních číslech. Zatímco ve vyspělých zemích začal absolutní úbytek venkovského obyvatelstva již před rokem 1950, v rozvíjejících se zemích jako celku k tomu dojde podle prognózy OSN (revize 2010) po roce 2020, v nejméně rozvinutých zemích pak až po roce 2040⁹⁾.

Zvláště markantní je růst největších světových megapolí. Ještě v roce 1975 byly na Zemi jen tři městské aglomerace s více než 10 milióny obyvatel (New York, Tokio a México). V roce 2010 uvádějí statistiky OSN takových aglomerací již 21, z toho 13 v rozvíjejících se

Graf 2: Vývoj podílu obyvatel podle ekonomické vyspělosti regionů (v %), 1950–2050

World population by level of economic development of the region people live in (in %), 1950–2050

Pozn.: Rozvíjející se regiony bez nejméně rozvinutých zemí.
Pramen: UN 2011.

zemích. Tokio zůstává na prvním místě, ale Měxico pokleslo na 5. a New York na 6. místo. V desetimilionových aglomeracích žije již 324 mil. obyvatel. Do roku 2025 bude desetimilionových aglomerací nejméně 29. Udivující je růst čínských a indických velkoměst a některých dalších metropolí, jako je Karáčí, Dháka, Manila, Djakarta, Sao Paulo, Lagos nebo Kinshasa. K desetimilionové hranici se rychle blíží další a další aglomerace, jako např. čínský Šen-čen, přiléhající k Hongkongu, jež již počtem obyvatel 9 miliónů dokonce překonal (obě aglomerace tvoří tzv. zvláštní ekonomické oblasti Číny). Že je tento fenomén – nejen v rozvíjejících se zemích – spojen s obrovskými problémy zabezpečení bydlení, zaměstnanosti, rozvoje infrastruktury, zásobování vodou apod., je všeobecně známo, uspokojivé řešení však známo není a potřebné kapitálové zdroje chybí. Největší evropskou aglomerací je dnes Istanbul (včetně asijské části za Bosporem), následovaný Moskvou a Paříží. Londýn, ještě na začátku 20. století největší světové velkoměsto, zaujímá v Evropě čtvrté místo a ve světovém měřítku mu patří 30. příčka. Ve 453 světových aglomeracích s více než 1 mil. obyvatel žije celkem 1,33 miliardy lidí (19 % světové populace)⁹⁾.

VÝVOJ HLAVNÍCH DEMOGRAFICKÝCH MĚŘ

Plodnost

Úhrnná plodnost se v planetárním měřítku snižuje. Úhrnné plodnosti z let 1950–1955 (4,95 živě narozených dětí na jednu ženu) jsou již minulostí. K poklesu došlo i v Africe a hodnoty úhrnné plodnosti jen výjimečně překonávají 6 živě narozených dětí na jednu ženu. Mezi země s extrémní plodností se z neafrických zemí řadí pouze Východní Timor. Na druhém konci žebříčku nacházíme téměř výhradně země východní a jižní Evropy, z dalších zemí pak Singapur, Koreu a Japonsko.

Úmrtnost a střední délka života

Soustavně se snižující míra úmrtnosti je bezesporu kladnou stránkou světového populačního vývoje. Zlepšování úmrtnostních poměrů probíhá ve všech regionech světa, v nejméně rozvinutých zemích ovšem s epizodními výkyvy způsobenými potravinovými krizemi nebo epidemiemi. Naštěstí těchto jevů ubývá, což však neznamená, že rizika humanitárních katastrof jsou vyřešena.

Tab. 3: Státy s největším počtem obyvatel, 1950–2010

The largest countries by population size, 1950–2010

Pořadí	Stát	Rozloha v km ²	1950		1975		2000		2010	
			počet obyvatel (v mil.)	hustota zalidnění (obyv./ km ²)	počet obyvatel (v mil.)	hustota zalidnění (obyv./ km ²)	počet obyvatel (v mil.)	hustota zalidnění (obyv./ km ²)	počet obyvatel (v mil.)	hustota zalidnění (obyv./ km ²)
1.	Čína	9 596 961	550,8	57,4	1098,8	114,5	1269,1	132,2	1341,3	139,8
2.	Indie	3 287 263	371,9	113,1	622,1	189,2	1053,9	320,6	1224,6	372,5
3.	Spojené státy	9 629 091	157,8	16,4	219,1	22,8	282,5	29,3	310,4	32,2
4.	Indonésie	1 910 931	74,8	39,2	134,1	70,2	213,4	111,7	239,9	125,5
5.	Brazílie	8 514 877	54,0	6,3	108,2	12,7	174,4	20,5	194,9	22,9
6.	Pákistán	796 095	37,5	47,2	68,5	86,0	144,5	181,5	173,6	218,1
7.	Nigérie	923 768	37,9	41,0	65,1	70,5	123,7	133,9	158,4	171,5
8.	Bangladéš	143 998	37,9	263,2	70,6	490,2	129,6	900,0	148,7	1032,6
9.	Ruská federace	17 098 242	102,7	6,0	134,2	7,9	146,8	8,6	143,0	8,4
10.	Japonsko	377 930	82,2	217,5	110,8	293,2	125,7	332,7	126,5	334,8
11.	Mexiko	1 964 375	27,9	14,2	60,2	30,7	100,0	50,9	113,4	57,7
12.	Filipíny	300 000	18,4	61,3	40,9	136,3	77,3	257,7	93,3	310,9
13.	Vietnam	331 212	28,3	85,3	49,9	150,6	78,8	237,8	87,8	265,2
14.	Etiopie	1 104 300	18,4	16,7	33,0	29,8	65,6	59,4	83,0	75,1
15.	Německo	357 114	68,4	191,5	78,7	220,3	82,3	230,6	82,3	230,5

Pramen: UN 2011.

Tab. 4: Největší městské aglomerace, 1970 a 2010

The largest urban agglomerations, 1970 and 2010

Pořadí	1970			2010		
	městská aglomerace	stát	počet obyv. (mil.)	městská aglomerace	stát	počet obyv. (mil.)
1.	Tokio	Japonsko	23,30	Tokio	Japonsko	36,67
2.	New York	Spojené státy	16,19	Dillí	Indie	22,16
3.	Ósaka-Kobe	Japonsko	9,41	Sao Paulo	Brazílie	20,26
4.	México	Mexiko	8,77	Mumbai	Indie	20,04
5.	Los Angeles	Spojené státy	8,38	México	Mexiko	19,46
6.	Paříž	Francie	8,35	New York	Spojené státy	19,43
7.	Buenos Aires	Argentina	8,10	Šanghaj	Čína	16,58
8.	Sao Paulo	Brazílie	7,62	Kalkata	Indie	15,55
9.	Londýn	Spojené království	7,51	Dháka	Bangladéš	14,65
10.	Moskva	Rusko	7,11	Karáčí	Pákistán	13,12
11.	Chicago	Spojené státy	7,11	Buenos Aires	Argentina	13,07
12.	Kalkata	Indie	6,93	Los Angeles	Spojené státy	12,76
13.	Rio de Janeiro	Brazílie	6,64	Peking	Čína	12,39
14.	Šanghaj	Čína	6,04	Rio de Janeiro	Brazílie	11,95
15.	Mumbai	Indie	5,81	Manila	Filipíny	11,63

Pramen: World Urbanization Prospects, The 2009 Revision.

Ukazatele kojenecké úmrtnosti se rovněž v globálním měřítku relativně rychle zlepšují. Není příliš dávno historií, že v nejméně vyspělých zemích umírala ve

věku do jednoho roku čtvrtina narozených dětí. Nyní již jen několik afrických zemí překračuje kojeneckou úmrtnost 100 promile (pomineme-li specifickou si-

Tab. 5: Státy s nejvyšší a nejnižší úhrnnou plodností, průměr let 2005–2010

Countries with the highest and lowest total fertility rate, average 2005–2010

Pořadí	Nejvyšší			Nejnižší		
	stát	úhrnná plodnost	čistá míra reprodukce	stát	úhrnná plodnost	čistá míra reprodukce
1.	Niger	7,19	2,70	Bosna a Hercegovina	1,18	0,56
2.	Afghánistán	6,62	2,23	Singapur	1,25	0,60
3.	Východní Timor	6,53	2,71	Slovensko	1,27	0,61
4.	Mali	6,46	2,33	Korejská republika	1,29	0,61
5.	Somálsko	6,40	2,20	Polsko	1,32	0,63
6.	Uganda	6,38	2,44	Japonsko	1,32	0,64
7.	Zambie	6,20	2,17	Rumunsko	1,33	0,63
8.	Čad	6,20	2,19	Malta	1,33	0,64
9.	Dem. rep. Kongo	6,07	2,12	Maďarsko	1,34	0,64
10.	Malawi	6,00	2,29	Portugalsko	1,36	0,65
11.	Burkina Faso	5,94	2,25	Německo	1,36	0,65
12.	Angola	5,79	2,10	Itálie	1,38	0,66
13.	Nigérie	5,61	2,00	Rakousko	1,38	0,67
14.	Tanzánie	5,58	2,23	Bělorusko	1,39	0,66
15.	Jemen	5,48	2,38	Slovinsko	1,39	0,67

Pramen: UN 2011.

tuaci v Afghánistánu) a úmrtnost dětí do 5 let věku nad 150 promile. I zde však platí, že právě nejmenší děti jsou neohroženější skupinou v případech zmiňovaných humanitárních krizí. Nezapomínejme přitom, že dnešních hodnot kojenecké úmrtnosti v Africe dosahovala většina Evropy ještě v meziválečné době (např. v roce 1930 činila míra kojenecké úmrtnosti v Českých zemích 122 ‰).

Pozitivní vývoj dětské složky úmrtnosti nejnvýznamněji ovlivňuje růst střední délky života při narození v rozvojovém světě. Ve vyspělých zemích je již tato „rezerva“ dávno vyčerpána a k prodloužení lidského života nejvíce přispívá pokles úmrtnosti ve středním a vyšším věku stimulovaný změnami v životním stylu a pokrokem lékařské vědy i sociální péče.

Nejnižší hodnoty jsou dlouhodobě pozorovány v Africe a v některých nejméně vyspělých zemích Asie (do našeho přehledu se vešel pouze Afghánistán). Rozdíl oproti vyspělým zemím je stále propastný. Charakteristický je i velmi malý rozdíl mezi střední délkou života mužů a žen v rozvojových zemích, který je v řadě případů dokonce nižší než jeden rok. I to souvisí s vysokou kojeneckou úmrtností

a podílem úmrtnosti na infekční nemoci ve všech věkových skupinách. Rovněž nejvyšší hodnoty střední délky života při narození jsou registrovány již řadu desetiletí v zemích severní a západní Evropy, Austrálii, Japonsku, Singapuru nebo Hongkongu. Rozdíl mezi ukazatelem za muže a ženy zde je 4–6 let. Každý žebříček je samozřejmě zkrslujícím zjednodušením, protože o pořadí zemí rozhodují nepodstatné desetiny roku.

Výslednicí úrovně plodnosti a úmrtnosti je přirozený přírůstek obyvatelstva. Ten v současné době dosahuje podle jednotlivých zemí hodnot do 35 promile; 15 zemí zaznamenává úbytky přirozenou měnou a další kolísají meziročně kolem nulové hodnoty. Nevýhodou tohoto ukazatele je, že jde o hrubou míru, která nereflexuje věkovou strukturu dané populace.

Celkový přírůstek obyvatel je kromě přirozené reprodukce ovlivněn migrační bilancí. V měřítku skupin zemí podle jejich ekonomické vyspělosti se to s výjimkou vyspělých zemí nemůže markantně projevit, v jednotlivých zemích však ano. Dlouhodobým jevem je ekonomicky motivovaná migrace z Afriky do západní, jižní i severní Evropy, z Mexika a Karibiku

Tab. 6: Státy podle míry kojenecké a dětské úmrtnosti, průměr let 2005–2010

Countries by infant and under five mortality rate, average 2005–2010

Pořadí	Nejvyšší			Nejnižší		
	stát	kojenecká úmrtnost (v ‰)	dětská úmrtnost ^{*)} (v ‰)	stát	kojenecká úmrtnost (v ‰)	dětská úmrtnost ^{*)} (v ‰)
1.	Afghánistán	136	202	Singapur	2	2
2.	Čad	131	209	Lucembursko	2	3
3.	Guinea-Bissau	119	198	Island	2	3
4.	Dem. rep. Kongo	116	192	Hong Kong (Čína)	2	3
5.	Sierra Leone	114	174	Švédsko	3	3
6.	Somálsko	107	174	Norsko	3	4
7.	Středoafriická republika	105	173	Japonsko	3	4
8.	Angola	104	170	Finsko	3	3
9.	Rovníková Guinea	102	167	Česká republika	3	4
10.	Mali	101	193	Švýcarsko	4	5
11.	Burundi	101	164	Španělsko	4	5
12.	Rwanda	100	128	Slovinsko	4	4
13.	Nigérie	96	156	Korejská republika	4	5
14.	Niger	96	164	Portugalsko	4	6
15.	Zambie	95	156	Nizozemsko	4	5

Pozn.: *) Úmrtnost do 5 let věku.

Pramen: UN 2011.

do USA – další markantní příklady je snadné najít. Extrémní hodnoty ukazatele u států Perského zálivu (v první pěti jsou hned čtyři z nich) jsou způsobeny rovněž pracovní migrací, především z Pákistánu a Východní Afriky, přičemž část skutečné migrace je navíc určitě nevidovaná. V některých zemích můžeme zaznamenat i krátkodobé výkyvy hodnot celkového přírůstku vlivem vln uprchlíků nuceně migrujících z důvodů válečných nebo náboženských konfliktů a humanitárních katastrof.

Věková struktura

Výsledkem přirozeného a migračního pohybu obyvatelstva za dlouhé období je jeho věková struktura. Rozvinuté a rozvíjející se země se výrazně liší podle ukazatelů věkové struktury. Vzhledem k rozsahu příspěvku je zvolen jako srovnávací míra medián věku. Je to velké zjednodušení, ale svoji vypovídací schopnost určitě má. Rozdíl mezi rozvinutými a rozvíjejícími se

zeměmi je 13 let, nejméně rozvinuté země však mají dokonce více než polovinu obyvatel mladších 20 let.

V 19 zemích světa je naopak polovina obyvatelstva starší 40 let. Těto symbolické mezi se blíží i Česká republika. Nejstarší populací na světě je Japonsko, následováno Německem, Itálií a dalšími evropskými státy. Naproti tomu v Nigeru, Ugandě a dalších afrických a asijských zemích tvoří dětská složka téměř polovinu obyvatelstva. To znamená, že – při perspektivě rychlejšího snižování úmrtnosti než plodnosti – bude v těchto zemích a v celé skupině nejméně rozvinutých zemí pokračovat i při klesající úhrnné plodnosti velmi rychlý přírůstek obyvatelstva, který i nadále bude znamenat zvyšování podílu těchto zemí na světové populaci (graf 2). Fenomén stárnutí obyvatelstva se již projevuje i v některých populacích rozvojového světa včetně Číny a je předmětem podrobných studií široce přesahujících obor demografie.

Tab. 7: Státy podle střední délky života při narození, průměr let 2005–2010

Countries by life expectancy at birth, average 2005–2010

Pořadí	Nejvyšší				Nejnižší			
	stát	střední délka života při narození (muži)	stát	střední délka života při narození (ženy)	stát	střední délka života při narození (muži)	stát	střední délka života při narození (ženy)
1.	Island	79,5	Japonsko	86,1	Středoafriická rep.	44,5	Lesotho	45,2
2.	Švýcarsko	79,3	Hong Kong (Čína)	84,3	Guinea-Bissau	45,3	Zimbabwe	45,4
3.	Japonsko	79,3	Francie	84,3	Sierra Leone	45,7	Sierra Leone	46,9
4.	Austrálie	79,1	Švýcarsko	84,1	Dem. rep. Kongo	45,9	Svazijsko	47,0
5.	Hong Kong (Čína)	79,0	Itálie	84,0	Zambie	46,5	Středoafriická rep.	47,3
6.	Švédsko	78,8	Austrálie	83,8	Lesotho	46,5	Zambie	47,3
7.	Itálie	78,6	Španělsko	83,8	Čad	47,2	Afghánistán	47,5
8.	Singapur	78,5	Korejská rep.	83,3	Afghánistán	47,2	Guinea-Bissau	48,2
9.	Izrael	78,4	Martinik	83,2	Burundi	47,5	Dem. rep. Kongo	48,9
10.	Kanada	78,2	Island	83,1	Zimbabwe	47,5	Čad	49,9
11.	Katar	78,1	Švédsko	82,9	Mozambik	47,6	Mozambik	49,9
12.	Nizozemsko	78,1	Izrael	82,9	Svazijsko	47,6	Burundi	50,1
13.	Norsko	78,1	Rakousko	82,9	Angola	48,2	Kamerun	50,9
14.	Nový Zéland	78,0	Guadeloupe	82,9	Somálsko	48,7	Angola	51,0
15.	Macao (Čína)	77,7	Kanada	82,8	Rovníková Guinea	48,9	Mali	51,0

Pramen: UN 2011.

Tab. 8: Státy podle roční míry přirozeného přírůstku, průměr let 2005–2010

Countries by annual rates of natural increase, average 2005–2010

Pořadí	Nejvyšší		Nejnižší	
	stát	přirozený přírůstek (‰)	stát	přirozený přírůstek (‰)
1.	Niger	35,7	Ukrajina	-6,2
2.	Uganda	33,2	Bulharsko	-5,1
3.	Mali	32,1	Lotyšsko	-3,8
4.	Mayotte	31,4	Bělorusko	-3,7
5.	Burkina Faso	31,2	Maďarsko	-3,6
6.	Východní Timor	30,7	Litva	-3,4
7.	Malawi	30,3	Ruská federace	-2,8
8.	Irák	30,2	Chorvatsko	-2,2
9.	Okupovaná Palestinská území	30,2	Rumunsko	-1,7
10.	Tanzánie	30,2	Moldavsko	-1,2
11.	Komory	29,5	Estonsko	-0,7
12.	Gambie	29,5	Bosna a Hercegovina	-0,6
13.	Madagaskar	29,4	Itálie	-0,4
14.	Eritrea	29,3	Japonsko	-0,2
15.	Senegal	29,1	Srbsko	0,0

Pramen: UN 2011.

Tab. 9: Státy podle celkového ročního přírůstku obyvatel, průměr let 2005–2010

Countries by total annual population growth rates, average 2005–2010

Pořadí	Nejvyšší		Nejnižší	
	stát, území	celkový přírůstek (v ‰)	stát, území	celkový přírůstek (v ‰)
1.	Katar	152,4	Moldavsko	-10,6
2.	Spojené arabské emiráty	122,6	Bulharsko	-6,4
3.	Bahrajn	110,9	Ukrajina	-6,4
4.	Libérie	45,4	Gruzie	-5,7
5.	Kuvajt	37,9	Litva	-5,5
6.	Západní Sahara	37,2	Bělorusko	-4,7
7.	Niger	35,4	Lotyšsko	-4,7
8.	Singapur	35,2	Rumunsko	-2,6
9.	Uganda	32,4	Maďarsko	-2,1
10.	Eritrea	31,6	Chorvatsko	-1,8
11.	Mayotte	31,1	Portoriko	-1,8
12.	Mali	30,8	Ruská federace	-1,2
13.	Jemen	30,5	Bosna a Hercegovina	-1,1
14.	Malawi	30,0	Německo	-0,6
15.	Burkina Faso	29,7	Americké Panenské ostrovy	-0,6

Pramen: UN 2011.

Tab. 10: Státy podle hodnoty věkového mediánu 2010

Countries by median age in 2010

Pořadí	Nejvyšší		Nejnižší	
	stát	věkový medián	stát	věkový medián
1.	Japonsko	44,7	Niger	15,5
2.	Německo	44,3	Uganda	15,7
3.	Itálie	43,2	Mali	16,3
4.	Finsko	42,0	Východní Timor	16,6
5.	Hong Kong (Čína)	41,8	Angola	16,6
6.	Rakousko	41,8	Afghanistan	16,6
7.	Slovinsko	41,7	Zambie	16,7
8.	Bulharsko	41,6	Demokratická republika Kongo	16,7
9.	Chorvatsko	41,5	Malawi	16,9
10.	Švýcarsko	41,4	Čad	17,1
11.	Řecko	41,4	Burkina Faso	17,1
12.	Belgie	41,2	Mayotte	17,2
13.	Portugalsko	41,0	Jemen	17,4
14.	Švédsko	40,7	Tanzánie	17,5
15.	Nizozemsko	40,7	Somálsko	17,5

Pramen: UN 2011.

Prameny dat

- Vymezení skupin zemí podle ekonomické vyspělosti, vymezení makroregionů
http://esa.un.org/unpd/wup/CD-ROM_2009/WPP2009_DEFINITION_OF_MAJOR_AREAS_AND_REGIONS.pdf
- Vymezení městské populace a městských aglomerací <http://esa.un.org/wup2009/wup/source/country.aspx>
- Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 862/2007, o statistice Společenství v oblasti migrace a mezinárodní ochrany a o zrušení nařízení Rady (EHS) č. 311/76 o sestavování statistik o zahraničních pracovnících
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:199:0023:0029:CS:PDF>
- Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 763/2008, o sčítání lidu, domů a bytů
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:218:0014:0020:CS:PDF>
- U.S. Census Bureau, International Data Base, Historical Estimates of World Population
<http://www.census.gov/population/international/data/idb/worldhis.php>
- United Nations (2011). Department of Economic and Social Affairs, Population Division. World Population Prospects: The 2010 Revision. <http://esa.un.org/unpd/wpp/index.htm>
- United Nations (1999). World Population Prospects: The 1998 Revision. In.: The World at Six Billion, UN Population Division.
<http://www.un.org/esa/population/publications/sixbillion/sixbilpart1.pdf>
- U.S. Census Bureau, International Data Base <http://www.census.gov/population/international/data/idb/worldvitalerevents.php>
- World Urbanization Prospects, The 2009 Revision <http://esa.un.org/unpd/wup/index.htm>

Tab. 11: Vybrané ukazatele struktury obyvatelstva světa, 1950-2010

Selected structural indicators of world population, 1950-2010

Kontinent, region	1950					1975				
	Počet obyvatel	Podíl na obyv. světa	Hustota zalidnění	Z toho: městské obyvatelstvo		Počet obyvatel	Podíl na obyv. světa	Hustota zalidnění	Z toho: městské obyvatelstvo	
				počet podíl na počtu obyvatel regionu					počet	podíl na počtu obyvatel regionu
	tis. obyv.	%	obyv./km ²	tis. obyv.	%	tis. obyv.	%	obyv./km ²	tis. obyv.	%
SVĚT	2 532 229	100,0	18,6	729 317	28,8	4 076 419	100,0	29,9	1 511 414	37,1
Rozvinuté regiony	811 187	32,0	15,2	426 930	52,6	1 046 264	25,7	19,7	697 885	66,7
Rozvíjející se regiony	1 721 042	68,0	20,7	302 387	17,6	3 030 155	74,3	36,5	813 529	26,8
Nejméně rozvinuté země	196 088	7,7	9,4	14 684	7,5	347 930	8,5	16,7	52 694	15,1
Rozvíjející se regiony bez nejméně rozvinutých zemí	1 524 954	60,2	24,5	287 703	18,9	2 682 225	65,8	43,2	760 834	28,4
Rozvíjející se regiony bez Číny	1 160 539	45,8	15,8	236 202	20,4	2 094 430	51,4	28,6	650 795	31,1
Subsaharská Afrika	186 103	7,3	7,7	20 216	10,9	338 654	8,3	13,9	73 261	21,6
AFRIKA	229 895	9,1	7,6	32 719	14,2	420 318	10,3	13,9	107 745	25,6
Východní Afrika	64 757	2,6	10,2	3 434	5,3	124 093	3,0	19,5	15 373	12,4
Střední Afrika	26 116	1,0	3,9	3 657	14,0	46 394	1,1	7,0	12 662	27,3
Severní Afrika	52 982	2,1	6,2	13 130	24,8	98 796	2,4	11,6	37 798	38,3
Jižní Afrika	15 588	0,6	5,8	5 869	37,7	29 093	0,7	10,9	12 871	44,2
Západní Afrika	70 451	2,8	11,5	6 629	9,4	121 941	3,0	19,9	29 042	23,8
ASIE	1 403 389	55,4	44,0	229 080	16,3	2 393 056	58,7	75,0	571 848	23,9
Východní Asie	672 432	26,6	57,0	102 324	15,2	1 098 809	27,0	93,1	252 656	23,0
Jižní a střední Asie	507 072	20,0	47,0	84 794	16,7	872 521	21,4	80,9	195 589	22,4
Jihovýchodní Asie	172 905	6,8	38,5	27 227	15,7	322 362	7,9	71,7	74 239	23,0
Západní Asie	50 979	2,0	10,6	14 734	28,9	99 363	2,4	20,6	49 365	49,7
EVROPA	547 287	21,6	23,7	280 685	51,3	676 123	16,6	29,3	441 226	65,3
Východní Evropa	220 123	8,7	11,7	87 460	39,7	285 624	7,0	15,2	172 601	60,4
Severní Evropa	78 035	3,1	43,1	54 424	69,7	89 023	2,2	49,2	66 903	75,2
Jižní Evropa	108 332	4,3	82,3	48 853	45,1	132 381	3,2	100,5	79 414	60,0
Západní Evropa	140 798	5,6	127,0	89 948	63,9	169 095	4,1	152,5	122 307	72,3
LAT. AMERIKA A KARIBIK	167 368	6,6	8,1	69 227	41,4	323 074	7,9	15,7	196 394	60,8
Karibská oblast	17 084	0,7	72,9	6 312	36,9	27 604	0,7	117,8	13 558	49,1
Střední Amerika	37 889	1,5	15,3	14 811	39,1	80 490	2,0	32,5	46 085	57,3
Jižní Amerika	112 395	4,4	6,3	48 104	42,8	214 980	5,3	12,1	136 752	63,6
SEVERNÍ AMERIKA	171 615	6,8	7,9	109 667	63,9	242 360	5,9	11,1	178 973	73,8
OCEÁNIE	12 675	0,5	1,5	7 940	62,6	21 489	0,5	2,5	15 227	70,9
Austrálie a Nový Zéland	10 085	0,4	1,3	7 713	76,5	16 973	0,4	2,1	14 258	84,0
Melanésie	2 199	0,1	4,1	124	5,7	3 807	0,1	7,0	656	17,2
Mikronésie	148	0,0	47,8	47	31,6	267	0,0	86,1	152	57,1
Polynésie	242	0,0	28,8	56	23,2	441	0,0	52,4	160	36,3

Pozn.: Nápočty a výpočty jsou počítány z nezaokrouhlených údajů.

Pramen: UN 2011.

Tab. 11 (pokračování): Vybrané ukazatele struktury obyvatelstva světa, 1950-2010

Selected structural indicators of world population , 1950-2010

2000					2010					Kontinent, region
Počet obyvatel	Podíl na obyv. světa	Hustota zalidnění	Z toho: městské obyvatelstvo		Počet obyvatel	Podíl na obyv. světa	Hustota zalidnění	Z toho: městské obyvatelstvo		
			počet podíl na počtu obyvatel regionu					počet	podíl na počtu obyvatel regionu	
tis. obyv.	%	obyv./km ²	tis. obyv.	%	tis. obyv.	%	obyv./km ²	tis. obyv.	%	
6 122 770	100,0	45,0	2 837 431	46,3	6 895 889	100,0	50,6	3 486 326	50,6	SVĚT
1 188 809	19,4	22,3	869 233	73,1	1 235 900	17,9	23,2	929 851	75,2	Rozvinuté regiony
4 933 961	80,6	59,5	1 968 198	39,9	5 659 989	82,1	68,2	2 556 475	45,2	Rozvíjející se regiony
661 996	10,8	31,8	167 181	25,3	832 330	12,1	40,0	249 442	30,0	Nejméně rozvinuté země
4 271 965	69,8	68,7	1 801 016	42,2	4 827 660	70,0	77,7	2 307 033	47,8	Rozvíjející se regiony bez nejméně rozvinutých zemí
3 635 693	59,4	49,6	1 508 061	41,5	4 287 841	62,2	58,5	1 913 018	44,6	Rozvíjející se regiony bez Číny
669 123	10,9	27,5	220 606	33,0	856 327	12,4	35,3	321 400	37,5	Subsaharská Afrika
811 101	13,2	26,8	294 602	36,3	1 022 234	14,8	33,7	412 990	40,4	AFRIKA
251 584	4,1	39,6	52 641	20,9	324 044	4,7	50,9	77 194	23,8	Východní Afrika
96 187	1,6	14,5	36 486	37,9	126 689	1,8	19,2	55 592	43,9	Střední Afrika
176 166	2,9	20,7	85 656	48,6	209 459	3,0	24,6	108 912	52,0	Severní Afrika
51 442	0,8	19,2	27 657	53,8	57 780	0,8	21,6	34 021	58,9	Jižní Afrika
235 722	3,8	38,4	92 162	39,1	304 261	4,4	49,6	137 271	45,1	Západní Afrika
3 719 044	60,7	116,5	1 360 900	36,6	4 164 252	60,4	130,5	1 757 314	42,2	ASIE
1 495 281	24,4	126,7	594 676	39,8	1 573 970	22,8	133,4	784 688	49,9	Východní Asie
1 515 563	24,8	140,4	447 425	29,5	1 764 872	25,6	163,5	571 112	32,4	Jižní a střední Asie
523 831	8,6	116,5	197 360	37,7	593 415	8,6	132,0	246 701	41,6	Jihovýchodní Asie
184 369	3,0	38,2	121 438	65,9	231 995	3,4	48,0	154 813	66,7	Západní Asie
726 777	11,9	31,5	514 422	70,8	738 199	10,7	32,0	533 295	72,2	EVROPA
304 172	5,0	16,2	207 409	68,2	294 771	4,3	15,7	200 938	68,2	Východní Evropa
94 347	1,5	52,1	73 502	77,9	99 205	1,4	54,8	78 217	78,8	Severní Evropa
145 147	2,4	110,2	95 015	65,5	155 171	2,3	117,8	104 209	67,2	Jižní Evropa
183 111	3,0	165,2	138 495	75,6	189 052	2,7	170,6	149 931	79,3	Západní Evropa
521 429	8,5	25,4	393 420	75,5	590 082	8,6	28,7	468 757	79,4	LAT. AMERIKA A KARIBIK
38 441	0,6	164,1	23 708	61,7	41 646	0,6	177,7	28 278	67,9	Karibská oblast
135 555	2,2	54,7	92 948	68,6	155 881	2,3	62,9	110 251	70,7	Střední Amerika
347 433	5,7	19,5	276 764	79,7	392 555	5,7	22,0	330 228	84,1	Jižní Amerika
313 289	5,1	14,4	252 154	80,5	344 529	5,0	15,8	288 803	83,8	SEVERNÍ AMERIKA
31 130	0,5	3,6	21 932	70,5	36 593	0,5	4,3	25 167	68,8	OCEÁNIE
23 022	0,4	2,9	20 024	87,0	26 637	0,4	3,3	22 878	85,9	Austrálie a Nový Zéland
6 996	0,1	12,9	1 329	19,0	8 748	0,1	16,2	1 614	18,4	Melanésie
496	0,0	159,9	326	65,7	536	0,0	172,9	390	72,8	Mikronésie
615	0,0	73,1	253	41,1	673	0,0	79,9	285	42,4	Polynésie

Pozn.: Nápočty a výpočty jsou počítány z nezaokrouhlených údajů.

Pramen: UN 2011.

Tab. 12: Vybrané ukazatele vývoje obyvatelstva světa, 1950-2010

Selected development indicators of world population, 1950-2010

Kontinent, region	1950-1955						1975-1980					
	Úhrnná plodnost ¹⁾	Kojenecká úmrtnost	Střední délka života při narození		Věkový medián	Roční celkový přírůstek obyvatel	Úhrnná plodnost ¹⁾	Kojenecká úmrtnost	Střední délka života při narození		Věkový medián	Roční celkový přírůstek obyvatel
			muži	ženy					muži	ženy		
		%	v letech		roky	%		%	v letech		roky	%
SVĚT	4,954	133,4	46,7	48,7	23,9	18,2	3,837	79,6	58,7	62,6	22,4	17,7
Rozvinuté regiony	2,814	59,8	63,4	68,4	29,0	12,1	1,931	18,4	68,3	75,7	31,1	6,6
Rozvíjející se regiony	6,074	150,8	41,9	42,7	21,5	20,9	4,538	88,9	56,6	59,1	19,4	21,4
Nejméně rozvinuté země	6,540	191,5	36,5	38,0	19,3	20,8	6,575	135,6	45,9	47,7	17,6	24,8
Rozvíjející se regiony bez nejméně rozvinutých zemí	6,012	144,9	42,7	43,4	21,8	21,0	4,276	79,9	58,4	61,1	19,6	20,9
Rozvíjející se regiony bez Číny	6,058	164,5	40,8	41,9	20,4	21,3	5,236	100,8	53,8	56,2	18,8	24,4
Subsaharská Afrika	6,530	177,2	35,8	38,5	19,1	20,5	6,694	121,8	45,4	48,6	17,6	28,1
AFRIKA	6,597	179,6	36,9	39,5	19,2	21,1	6,570	119,7	47,1	50,1	17,5	27,7
Východní Afrika	7,013	177,3	36,1	38,7	18,4	22,5	6,976	118,8	46,3	49,4	16,9	28,5
Střední Afrika	6,034	182,2	35,5	38,4	19,5	19,3	6,531	129,9	44,3	47,4	17,8	26,0
Severní Afrika	6,833	184,3	41,6	43,5	19,5	23,4	6,158	111,2	53,2	55,8	17,4	25,6
Jižní Afrika	6,225	104,3	43,6	45,9	20,8	23,0	5,143	74,0	52,5	58,5	18,6	26,7
Západní Afrika	6,337	192,7	33,8	36,5	19,3	18,4	6,891	131,2	43,6	46,1	17,9	25,4
ASIE	5,820	145,0	42,8	43,1	22,1	19,8	4,050	81,6	58,7	61,0	20,3	22,8
Východní Asie	5,589	115,9	46,1	46,7	23,3	19,1	2,790	38,7	65,4	69,0	21,7	22,1
Jižní a střední Asie	6,000	170,6	39,6	38,3	21,0	19,0	5,203	109,7	54,3	54,4	19,3	22,7
Jihovýchodní Asie	6,053	164,9	41,1	43,7	20,6	22,2	4,810	81,0	54,8	58,7	18,4	24,5
Západní Asie	6,100	166,6	45,1	48,8	20,9	27,4	5,328	92,6	57,0	60,8	19,0	26,8
EVROPA	2,648	72,6	62,9	68,0	29,7	10,0	1,984	21,8	67,3	74,9	32,1	4,9
Východní Evropa	2,824	91,4	60,6	67,0	26,4	14,8	2,072	26,9	64,1	73,4	31,2	6,4
Severní Evropa	2,325	33,0	66,5	71,4	33,6	4,0	1,804	13,6	69,6	76,2	33,4	2,0
Jižní Evropa	2,642	76,9	61,7	65,4	27,3	8,5	2,258	23,0	69,7	75,8	31,4	7,8
Západní Evropa	2,420	44,9	65,4	70,1	34,5	6,7	1,663	13,0	69,6	76,5	33,5	1,5
LAT. AMERIKA A KARIBIK	5,862	127,3	49,6	53,1	20,1	27,2	4,465	69,1	60,5	65,8	19,4	22,9
Karibská oblast	5,269	128,8	50,5	53,6	20,5	19,0	3,622	70,4	62,4	66,2	20,1	14,6
Střední Amerika	6,728	128,8	47,4	50,8	18,7	29,7	5,359	63,6	60,7	66,8	16,9	26,3
Jižní Amerika	5,666	126,5	50,2	53,8	20,4	27,5	4,260	71,3	60,2	65,3	20,2	22,7
SEVERNÍ AMERIKA	3,330	31,2	65,8	71,7	29,8	17,1	1,804	14,2	69,5	77,1	28,7	9,7
OCEÁNIE	3,814	59,8	58,2	63,1	28,0	22,2	2,739	37,9	65,5	71,6	25,7	13,3
Austrálie a Nový Zéland	3,257	24,5	66,8	72,1	30,2	23,5	2,056	12,8	69,9	76,8	27,8	10,2
Melanésie	6,305	142,9	36,3	38,5	19,7	15,9	5,544	79,0	51,9	54,7	17,7	26,1
Mikronésie	6,189	103,5	51,9	54,7	21,1	20,0	4,748	57,3	61,7	65,0	18,7	24,2
Polynésie	6,659	98,5	48,6	52,5	16,9	24,9	4,752	50,9	59,9	64,9	17,5	14,2

Pozn.: Nápočty a výpočty jsou počítány z nezaokrouhlených údajů.

1) Průměrný počet živě narozených dětí na jednu ženu.

Pramen: UN 2011.

Tab. 12 (pokračování): Vybrané ukazatele vývoje obyvatelstva světa, 1950-2010

Selected development indicators of world population, 1950-2010

2000–2005						2005–2010						Kontinent, region
Úhrnná plodnost ¹⁾	Kojenecká úmrtnost	Střední délka života při narození		Věkový medián	Roční celkový přírůstek obyvatel	Úhrnná plodnost ¹⁾	Kojenecká úmrtnost	Střední délka života při narození		Věkový medián	Roční celkový přírůstek obyvatel	
		muži	ženy					muži	ženy			
	%	v letech		roky	%		%	v letech		roky	%	
2,617	50,7	64,3	68,7	26,7	12,2	2,521	45,6	65,7	70,1	29,2	11,6	SVĚT
1,575	7,4	71,9	79,3	37,4	3,7	1,662	6,4	73,4	80,4	39,7	4,1	Rozvinuté regiony
2,823	55,6	62,9	66,2	24,1	14,2	2,675	50,2	64,2	67,8	26,9	13,3	Rozvíjející se regiony
4,847	89,1	53,7	55,5	18,3	23,7	4,410	80,4	55,9	57,9	19,7	22,1	Nejméně rozvinuté země
2,534	46,2	64,9	68,5	25,0	12,6	2,407	41,3	66,1	69,9	28,2	11,8	Rozvíjející se regiony bez nejméně rozvinutých zem
3,244	61,1	60,9	64,3	22,1	17,0	3,028	54,9	62,4	66,0	24,5	16,0	Rozvíjející se regiony bez Číny
5,442	93,6	49,1	51,2	17,9	24,8	5,100	84,6	51,5	53,6	18,6	24,5	Subsaharská Afrika
4,935	87,2	51,8	54,1	18,6	23,3	4,635	78,6	54,0	56,3	19,7	23,0	AFRIKA
5,535	85,6	49,9	51,7	17,2	25,4	5,109	74,7	53,4	55,3	18,1	25,2	Východní Afrika
6,209	115,4	46,2	48,7	16,7	28,5	5,675	110,4	47,1	49,9	17,4	26,6	Střední Afrika
3,210	43,4	66,0	69,5	21,3	17,2	2,972	37,0	67,5	71,3	24,3	17,4	Severní Afrika
2,904	60,7	50,2	53,5	22,4	13,1	2,640	55,1	50,3	52,0	24,4	10,2	Jižní Afrika
5,711	99,3	48,9	50,7	17,9	25,3	5,483	88,9	51,4	53,2	18,3	25,7	Západní Afrika
2,411	46,0	65,9	69,4	25,9	11,8	2,281	40,7	67,2	70,9	29,2	10,8	ASIE
1,651	22,7	70,9	75,0	30,8	5,6	1,614	20,3	72,0	76,2	35,5	4,7	Východní Asie
3,025	63,1	61,8	64,2	22,0	16,0	2,763	55,7	63,2	66,1	24,7	14,4	Jižní a střední Asie
2,447	32,0	65,9	70,2	24,3	13,3	2,265	27,3	67,2	71,4	27,5	11,6	Jihovýchodní Asie
3,184	33,5	68,5	72,7	22,3	21,9	3,024	28,8	69,4	74,1	24,9	24,1	Západní Asie
1,429	8,5	69,6	78,0	37,6	1,1	1,531	6,9	71,4	79,3	40,1	2,0	EVROPA
1,264	14,1	62,4	73,8	36,5	-4,3	1,405	10,4	64,3	75,3	38,3	-2,0	Východní Evropa
1,662	5,1	75,2	80,5	37,6	4,1	1,827	4,5	76,5	81,5	39,7	5,9	Severní Evropa
1,350	6,1	75,6	81,7	38,2	6,9	1,431	5,2	76,8	82,6	41,1	6,5	Jižní Evropa
1,583	4,2	75,9	82,0	38,8	3,6	1,630	3,7	77,4	83,0	42,1	2,8	Západní Evropa
2,525	25,7	68,9	75,4	24,5	13,2	2,300	21,7	70,2	76,7	27,6	11,5	LAT. AMERIKA A KARIBIK
2,493	38,0	67,9	72,6	26,5	8,8	2,364	34,8	69,3	74,0	29,6	7,2	Karibská oblast
2,771	23,7	71,3	76,6	22,5	14,0	2,595	19,4	72,5	77,8	25,4	13,9	Střední Amerika
2,431	25,3	68,1	75,3	25,1	13,4	2,177	21,4	69,5	76,5	28,2	11,0	Jižní Amerika
1,988	6,8	74,8	80,0	35,5	9,9	2,033	6,7	75,6	80,7	37,2	9,1	SEVERNÍ AMERIKA
2,413	25,2	72,7	77,7	31,3	14,9	2,493	21,7	74,3	79,0	32,8	17,5	OCEÁNIE
1,786	5,1	77,6	82,5	35,2	12,8	1,963	4,7	78,9	83,5	36,9	16,4	Austrálie a Nový Zéland
4,133	51,4	59,3	63,6	20,0	22,5	3,910	45,8	61,1	65,4	21,3	22,2	Melanésie
2,928	29,1	68,7	72,8	23,9	9,2	2,736	25,3	69,9	74,1	26,5	6,4	Mikronésie
3,327	19,7	69,0	74,6	22,1	9,6	3,048	17,4	70,3	75,8	24,8	8,3	Polynésie

Pozn.: Nápočty a výpočty jsou počítány z nezaokrouhlených údajů.

1) Průměrný počet živě narozených dětí na jednu ženu.

Pramen: UN 2011.

Pohyb obyvatelstva ve městech nad 20 tisíc obyvatel v roce 2010 (Population and vital statistics of the Czech Republic 2010: towns with more than 20 thous. inhabitants)

Název města	Počet obyvatel 1.7.	Počet obyvatel 31.12.	Sňatky	Rozvody	Živé narození	Potraty	Zemřeli	Přírůstek (úbytek)			Sňatky	Rozvody	Živé narození	Zemřeli	Celkový přírůstek
								přirozený stěhováním		celkový					
								2 526	5 606						
Praha	1 251 726	1 257 158	5 978	3 524	14 792	4 427	12 266	2 526	5 606	8 132	4,8	2,8	11,8	9,8	6,5
Brno	370 951	371 371	1 764	1 250	4 511	1 306	3 814	697	-725	-28	4,8	3,4	12,2	10,3	-0,1
Ostrava	304 888	303 609	1 389	1 013	3 307	1 131	3 410	-103	-2 294	-2 397	4,6	3,3	10,8	11,2	-7,9
Plzeň	169 551	168 808	806	504	1 819	807	1 735	84	-1 211	-1 127	4,8	3,0	10,7	10,2	-6,6
Liberec	101 580	101 865	494	344	1 257	497	882	375	-135	240	4,9	3,4	12,4	8,7	2,4
Olomouc	100 202	100 233	498	344	1 154	291	1 030	124	-253	-129	5,0	3,4	11,5	10,3	-1,3
Ústí nad Labem	95 439	95 464	433	312	1 132	524	1 019	113	-126	-13	4,5	3,3	11,9	10,7	-0,1
České Budějovice	94 750	94 754	478	304	1 136	471	924	212	-323	-111	5,0	3,2	12,0	9,8	-1,2
Hradec Králové	94 373	94 318	458	310	1 011	409	945	66	-241	-175	4,9	3,3	10,7	10,0	-1,9
Pardubice	90 198	90 401	419	217	1 022	240	914	108	216	324	4,6	2,4	11,3	10,1	3,6
Havířov	82 425	82 022	397	272	796	343	830	-34	-840	-874	4,8	3,3	9,7	10,1	-10,6
Zlín	75 538	75 469	356	212	831	307	773	58	-303	-245	4,7	2,8	11,0	10,2	-3,2
Kladno	70 347	70 665	334	301	864	329	703	161	566	727	4,7	4,3	12,3	10,0	10,3
Most	67 485	67 466	315	253	667	348	710	-43	-9	-52	4,7	3,7	9,9	10,5	-0,8
Karviná	61 157	60 679	250	167	600	257	721	-121	-1 148	-1 269	4,1	2,7	9,8	11,8	-20,7
Opava	58 286	58 274	290	192	577	309	653	-76	-90	-166	5,0	3,3	9,9	11,2	-2,8
Frýdek-Místek	58 405	58 200	255	201	679	247	587	92	-474	-382	4,4	3,4	11,6	10,1	-6,5
Děčín	51 792	51 691	241	141	574	291	516	58	-627	-569	4,7	2,7	11,1	10,0	-11,0
Jihlava	51 203	51 154	227	145	603	178	503	100	-168	-68	4,4	2,8	11,8	9,8	-1,3
Teplice	51 217	51 146	199	165	572	343	546	26	-88	-62	3,9	3,2	11,2	10,7	-1,2
Karlovy Vary	51 303	51 115	224	181	479	201	566	-87	-118	-205	4,4	3,5	9,3	11,0	-4,0
Chomutov	50 037	50 441	243	176	583	314	490	93	553	646	4,9	3,5	11,7	9,8	12,9
Přerov	45 975	45 778	207	120	471	147	450	21	-497	-476	4,5	2,6	10,2	9,8	-10,4
Jablonec nad Nisou	45 327	45 356	176	148	526	227	419	107	-79	28	3,9	3,3	11,6	9,2	0,6
Prostějov	45 134	45 116	189	155	483	175	563	-80	-128	-208	4,2	3,4	10,7	12,5	-4,6
Mladá Boleslav	44 346	43 939	229	140	455	145	412	43	-854	-811	5,2	3,2	10,3	9,3	-18,3
Česká Lípa	38 072	37 878	167	141	459	226	315	144	-370	-226	4,4	3,7	12,1	8,3	-5,9
Třebíč	38 003	37 836	195	102	374	160	340	34	-354	-320	5,1	2,7	9,8	8,9	-8,4
Trinec	37 328	37 200	191	113	387	137	396	-9	-196	-205	5,1	3,0	10,4	10,6	-5,5
Tábor	35 435	35 334	167	130	386	128	327	59	-209	-150	4,7	3,7	10,9	9,2	-4,2
Cheb	34 590	34 530	125	132	399	235	313	86	-182	-96	3,6	3,8	11,5	9,0	-2,8

(dokončení)

Název města	Počet obyvatel 1.7.	Počet obyvatel 31.12.	Sňatky	Rozvody	Živě narození	Potraty	Zemřelí	Přírůstek (úbytek)			Sňatky	Rozvody	Živě narození	Zemřelí	Celkový přírůstek
								přirozený	stěhování	celkový					
Znojmo	34 567	34 476	172	110	358	185	383	-25	-224	-249	5,0	3,2	10,4	11,1	-7,2
Příbram	34 179	34 068	165	110	363	118	341	22	-171	-149	4,8	3,2	10,6	10,0	-4,4
Orlová	32 245	32 067	147	103	329	130	345	-16	-347	-363	4,6	3,2	10,2	10,7	-11,3
Kolín	30 926	30 927	151	105	383	131	319	64	-72	-8	4,9	3,4	12,4	10,3	-0,3
Trutnov	30 932	30 819	137	91	326	151	276	50	-236	-186	4,4	2,9	10,5	8,9	-6,0
Písek	29 888	29 923	134	106	312	108	306	6	-32	-26	4,5	3,5	10,4	10,2	-0,9
Kroměříž	29 082	29 191	115	88	286	99	286	-	164	164	4,0	3,0	9,8	9,8	5,6
Šumperk	27 443	27 337	125	79	278	108	316	-38	-117	-155	4,6	2,9	10,1	11,5	-5,6
Vsetín	27 399	27 296	121	78	289	118	277	12	-274	-262	4,4	2,8	10,5	10,1	-9,6
Litvínov	27 356	27 144	121	88	262	113	283	-21	-368	-389	4,4	3,2	9,6	10,3	-14,2
Vlašské Meziříčí	27 110	27 071	111	70	275	109	263	12	-117	-105	4,1	2,6	10,1	9,7	-3,9
Nový Jičín	25 831	25 726	121	58	300	113	276	24	-160	-136	4,7	2,2	11,6	10,7	-5,3
Český Těšín	25 439	25 445	119	87	293	84	257	36	-90	-54	4,7	3,4	11,5	10,1	-2,1
Uherské Hradiště	25 454	25 393	115	85	273	85	236	37	-195	-158	4,5	3,3	10,7	9,3	-6,2
Hodonín	25 367	25 240	125	75	262	116	260	2	-288	-286	4,9	3,0	10,3	10,2	-11,3
Krnov	24 994	24 940	104	62	247	113	261	-14	-105	-119	4,2	2,5	9,9	10,4	-4,8
Sokolov	24 381	24 402	113	58	256	149	268	-12	32	20	4,6	2,4	10,5	11,0	0,8
Havlíčkův Brod	24 278	24 166	93	69	273	121	222	51	-298	-247	3,8	2,8	11,2	9,1	-10,2
Břeclav	24 123	24 052	124	116	262	110	258	4	-116	-112	5,1	4,8	10,9	10,7	-4,6
Litoměřice	23 481	23 462	133	81	260	143	229	31	-198	-167	5,7	3,4	11,1	9,8	-7,1
Chrudim	23 280	23 240	110	56	263	79	230	33	-116	-83	4,7	2,4	11,3	9,9	-3,6
Žďár nad Sázavou	23 146	23 038	97	93	198	89	197	1	-222	-221	4,2	4,0	8,6	8,5	-9,5
Kopřivnice	22 978	22 953	96	64	250	60	173	77	-168	-91	4,2	2,8	10,9	7,5	-4,0
Strakonice	22 981	22 951	107	50	258	70	237	21	-151	-130	4,7	2,2	11,2	10,3	-5,7
Klatovy	22 796	22 748	82	65	238	110	206	32	-73	-41	3,6	2,9	10,4	9,0	-1,8
Bohumín	22 686	22 631	99	73	254	111	281	-27	-160	-187	4,4	3,2	11,2	12,4	-8,2
Jindřichův Hradec	22 416	22 367	98	68	206	93	205	1	-94	-93	4,4	3,0	9,2	9,1	-4,1
Vyškov	21 775	21 720	113	73	211	88	204	7	-134	-127	5,2	3,4	9,7	9,4	-5,8
Kutná Hora	21 299	21 295	95	63	221	97	241	-20	-110	-130	4,5	3,0	10,4	11,3	-6,1
Blansko	21 091	21 103	96	83	265	83	183	82	-36	46	4,6	3,9	12,6	8,7	2,2
Jirkov	20 912	20 893	115	72	225	118	198	27	-57	-30	5,5	3,4	10,8	9,5	-1,4
Náchod	20 720	20 688	88	70	220	103	225	-5	-67	-72	4,2	3,4	10,6	10,9	-3,5

Radek Havel

Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 2010 podle krajů a okresů

Population and vital statistics of the Czech Republic 2010: regions and districts

Území	Počet obyvatel 1.7.	Počet obyvatel 31.12.	Sňatky	Rozvody	Živě narození	Potraty	Zemětelé			Přirůstek (úbytek)		Sňatky	Rozvody na 1000 obyvatel	Živě narození	Zemětelé	Celkový přírůstek
							celkem	do 1 roku	do 28 dnů	přirozený	stěhováním					
Česká republika	10 517 247	10 532 770	46 746	30 783	117 153	39 273	106 844	313	196	10 309	15 648	25 957	4,4	11,1	10,2	2,5
Hlavní město Praha	1 251 726	1 257 158	5 978	3 524	14 792	4 427	12 266	40	28	2 526	5 606	8 132	4,8	11,8	9,8	6,5
Středočeský kraj	1 257 194	1 264 978	5 732	4 130	15 212	4 878	12 440	32	20	2 772	14 673	17 445	4,6	12,1	9,9	13,9
Benešov	94 406	94 652	413	273	1 040	382	1 055	1	1	-15	576	561	4,4	2,9	11,2	5,9
Beroun	84 524	85 081	337	277	1 011	329	790	1	-	221	1 039	1 260	4,0	3,3	9,3	14,9
Kladno	159 760	160 742	709	637	1 908	765	1 593	2	1	315	1 712	2 027	4,4	4,0	10,0	12,7
Kolín	95 450	95 764	477	311	1 133	361	1 044	1	-	89	460	549	5,0	3,3	10,9	5,8
Kutná Hora	74 943	75 004	326	209	755	280	861	2	-	-106	171	65	4,3	2,8	10,1	0,9
Mělník	102 250	102 628	449	312	1 204	413	1 061	3	2	143	1 155	1 298	4,4	3,1	11,8	10,4
Mladá Boleslav	122 891	122 816	588	383	1 388	382	1 191	5	5	197	-522	-325	4,8	3,1	11,3	9,7
Nymburk	92 058	92 679	445	303	1 223	330	970	1	1	253	1 119	1 372	4,8	3,3	10,5	14,9
Praha-východ	144 196	146 403	732	590	2 107	567	1 202	2	2	905	4 282	5 187	5,1	4,1	14,6	36,0
Praha-západ	119 071	120 990	544	364	1 693	445	922	8	5	771	3 489	4 260	4,6	3,1	14,2	35,8
Příbram	112 352	112 578	486	308	1 170	390	1 181	4	2	-11	520	509	4,3	2,7	10,4	4,5
Rakovník	55 293	55 641	226	163	580	234	570	2	1	10	672	682	4,1	2,9	10,5	12,3
Jihočeský kraj	637 910	638 706	2 891	1 863	6 933	2 323	6 416	20	14	517	546	1 063	4,5	2,9	10,1	1,7
České Budějovice	187 169	187 799	898	525	2 193	793	1 804	8	6	389	729	1 118	4,8	2,8	9,6	6,0
Český Krumlov	61 626	61 706	298	216	693	305	557	2	-	136	-65	71	4,8	3,5	9,0	1,2
Jindřichův Hradec	93 226	93 180	401	247	957	284	972	2	2	-15	-70	-85	4,3	2,6	10,4	-0,9
Písek	70 591	70 673	308	231	708	228	781	3	3	-73	156	83	4,4	3,3	10,1	1,2
Prachatice	51 529	51 471	244	154	568	183	497	-	-	71	-151	-80	4,7	3,0	9,6	-1,6
Strakonice	70 714	70 807	298	180	728	209	743	2	1	-15	-84	-99	4,2	2,5	10,5	-1,4
Tábor	103 055	103 070	444	310	1 086	321	1 062	3	2	24	31	55	4,3	3,0	10,3	0,5

(pokračování)

Území	Počet obyvatel 1.7.	Počet obyvatel 31.12.	Sňatky	Rozvody	Živě narození	Potraty	Zemětelé		Přirůstek (úbytek)			Sňatky	Rozvody	Živě narození na 1000 obyvatel	Zemětelé	Celkový přírůstek	
							celkem	do 1 roku	do 28 dnů	přirozený	stěhováním						celkový
Píseňský kraj	572 023	572 045	2 545	1 626	6 242	2 423	5 816	18	7	426	-244	182	4,4	2,8	10,9	10,2	0,3
Domažlice	60 662	60 780	268	156	661	267	607	3	3	54	130	184	4,4	2,6	10,9	10,0	3,0
Klatovy	88 685	88 641	326	220	894	358	938	5	1	-44	-36	-80	3,7	2,5	10,1	10,6	-0,9
Píseň-město	185 513	184 885	878	548	2 016	850	1 905	5	2	111	-1 081	-970	4,7	3,0	10,9	10,3	-5,2
Píseň-jih	61 522	61 655	282	171	674	218	581	-	-	93	148	241	4,6	2,8	11,0	9,4	3,9
Píseň-sever	75 094	75 470	330	221	918	296	743	2	1	175	601	776	4,4	2,9	12,2	9,9	10,3
Rokycany	47 225	47 207	233	149	478	191	567	1	-	-89	-62	-151	4,9	3,2	10,1	12,0	-3,2
Tachov	53 322	53 407	228	161	601	243	475	2	-	126	56	182	4,3	3,0	11,3	8,9	3,4
Karlovarský kraj	307 619	307 444	1 280	1 028	3 313	1 420	3 097	15	11	216	-408	-192	4,2	3,3	10,8	10,1	-0,6
Cheb	95 359	95 321	384	334	1 033	483	946	6	4	87	-67	20	4,0	3,5	10,8	9,9	0,2
Karlovy Vary	119 424	119 289	491	414	1 227	497	1 242	4	3	-15	-128	-143	4,1	3,5	10,3	10,4	-1,2
Sokolov	92 836	92 834	405	280	1 053	440	909	5	4	144	-213	-69	4,4	3,0	11,3	9,8	-0,7
Ústecký kraj	835 796	836 045	3 669	2 573	9 275	4 329	8 912	45	29	363	-516	-153	4,4	3,1	11,1	10,7	-0,2
Děčín	135 316	135 238	592	393	1 493	713	1 438	9	4	55	-557	-502	4,4	2,9	11,0	10,6	-3,7
Chomutov	126 688	127 218	602	421	1 439	678	1 270	5	2	169	611	780	4,8	3,3	11,4	10,0	6,2
Litoměřice	117 946	117 941	543	334	1 297	466	1 259	4	4	38	-137	-99	4,6	2,8	11,0	10,7	-0,8
Louny	87 334	87 220	390	193	1 025	468	1 006	10	9	19	-62	-43	4,5	2,2	11,7	11,5	-0,5
Most	117 037	116 797	522	390	1 166	570	1 217	7	5	-51	-426	-477	4,5	3,3	10,0	10,4	-4,1
Tepllice	130 033	129 932	493	460	1 464	788	1 456	6	3	8	-61	-53	3,8	3,5	11,3	11,2	-0,4
Ústí nad Labem	121 442	121 699	527	382	1 391	646	1 266	4	2	125	116	241	4,3	3,1	11,5	10,4	2,0
Liberecký kraj	439 483	439 942	1 928	1 351	5 120	1 942	4 251	8	5	869	46	915	4,4	3,1	11,7	9,7	2,1
Česká Lípa	104 325	104 278	471	336	1 242	555	1 028	1	-	214	-80	134	4,5	3,2	11,9	9,9	1,3
Jablonec nad Nisou	90 469	90 569	356	282	1 024	405	857	3	3	167	12	179	3,9	3,1	11,3	9,5	2,0
Liberec	169 999	170 410	794	566	2 050	752	1 565	3	2	485	130	615	4,7	3,3	12,1	9,2	3,6
Semily	74 690	74 685	307	167	804	230	801	1	-	3	-16	-13	4,1	2,2	10,8	10,7	-0,2

(pokračování)

Území	Počet obyvatel 1.7.	Počet obyvatel 31.12.	Sňatky	Rozvody	Živě narození	Potraty	Zeměli			Přírůstek (úbytek)			Sňatky	Rozvody na 1000 obyvatel	Živě narození na 1000 obyvatel	Zemřelí	Celkový přírůstek
							celkem	do 1 roku	do 28 dnů	přirozený	stěhování	celkový					
Královéhradecký kraj	554 296	554 803	2 484	1 640	6 021	2 179	5 553	16	9	468	-67	401	4,5	3,0	10,9	10,0	0,7
Hradec Králové	163 148	163 378	786	509	1 777	677	1 603	4	1	174	193	367	4,8	3,1	10,9	9,8	2,2
Jičín	79 796	80 165	331	200	851	295	807	2	2	44	503	547	4,1	2,5	10,7	10,1	6,9
Náchod	112 327	112 294	484	338	1 212	457	1 164	6	4	48	-96	-48	4,3	3,0	10,8	10,4	-0,4
Rychnov nad Kněžnou	79 104	79 152	341	226	895	280	794	2	1	101	-187	-86	4,3	2,9	11,3	10,0	-1,1
Trutnov	119 921	119 814	542	367	1 286	470	1 185	2	1	101	-480	-379	4,5	3,1	10,7	9,9	-3,2
Pardubický kraj	516 776	517 164	2 166	1 281	5 721	1 591	5 320	12	8	401	434	835	4,2	2,5	11,1	10,3	1,6
Chrudim	104 450	104 395	402	223	1 111	321	1 243	1	1	-132	88	-44	3,8	2,1	10,6	11,9	-0,4
Pardubice	167 943	168 446	709	413	1 856	434	1 653	6	3	203	762	965	4,2	2,5	11,1	9,8	5,7
Svitavy	105 150	105 209	452	269	1 158	374	1 054	4	3	104	-103	1	4,3	2,6	11,0	10,0	0,0
Ústí nad Orlicí	139 233	139 114	603	376	1 596	462	1 370	1	1	226	-313	-87	4,3	2,7	11,5	9,8	-0,6
Kraj Vysočina	514 800	514 569	2 216	1 328	5 357	1 591	5 105	8	3	252	-675	-423	4,3	2,6	10,4	9,9	-0,8
Havlíčkův Brod	95 757	95 679	415	233	1 035	318	944	1	-	91	-245	-154	4,3	2,4	10,8	9,9	-1,6
Jihlava	112 605	112 707	521	301	1 261	348	1 150	5	3	111	95	206	4,6	2,7	11,2	10,2	1,8
Pelhřimov	72 951	72 875	280	190	689	257	757	1	-	-68	-74	-142	3,8	2,6	9,4	10,4	-1,9
Třebíč	113 717	113 590	510	275	1 110	312	1 109	1	-	1	-223	-222	4,5	2,4	9,8	9,8	-2,0
Žďár nad Sázavou	119 770	119 718	490	329	1 262	356	1 145	-	-	117	-228	-111	4,1	2,7	10,5	9,6	-0,9
Jihomoravský kraj	1 152 765	1 154 654	5 099	3 548	13 040	3 730	11 566	26	16	1 474	1 472	2 946	4,4	3,1	11,3	10,0	2,6
Blansko	106 750	106 884	423	328	1 233	321	1 113	1	-	120	225	345	4,0	3,1	11,6	10,4	3,2
Brno-město	370 951	371 371	1 764	1 250	4 511	1 306	3 814	9	7	697	-725	-28	4,8	3,4	12,2	10,3	-0,1
Brno-venkov	202 078	203 216	879	593	2 444	557	1 902	2	-	542	1 765	2 307	4,3	2,9	12,1	9,4	11,4
Břeclav	113 744	113 842	498	377	1 214	356	1 080	-	-	134	102	236	4,4	3,3	10,7	9,5	2,1
Hodonín	156 673	156 524	679	396	1 481	423	1 565	7	5	-84	-286	-370	4,3	2,5	9,5	10,0	-2,4
Vyškov	88 891	89 097	394	276	992	296	882	1	1	110	299	409	4,4	3,1	11,2	9,9	4,6
Znojmo	113 678	113 720	462	328	1 165	471	1 210	6	3	-45	92	47	4,1	2,9	10,2	10,6	0,4

(dokončení)

Území	Počet obyvatel 1.7.	Počet obyvatel 31.12.	Sňatky	Rozvody	Živě narození	Potraty	Zemřelí		Přirůstek (úbytek)			Sňatky	Rozvody na 1000 obyvatel	Živě narození na 1000 obyvatel	Zemřelí	Celkový přírůstek	
							celkem	do 1 roku	do 28 dnů	přirozený	stěhováním						celkový
Olomoucký kraj	641 661	641 681	2 675	1 823	6 922	2 006	6 748	17	12	174	-534	-360	4,2	2,8	10,8	10,5	-0,6
Jeseník	41 175	41 095	174	99	383	147	408	1	1	-25	-135	-160	4,2	2,4	9,3	9,9	-3,9
Olomouc	231 897	232 226	1 028	736	2 622	671	2 311	5	2	311	72	383	4,4	3,2	11,3	10,0	1,7
Prostějov	110 122	110 182	432	326	1 189	370	1 335	7	5	-146	114	-32	3,9	3,0	10,8	12,1	-0,3
Přerov	134 072	133 932	554	344	1 415	408	1 374	3	3	41	-433	-392	4,1	2,6	10,6	10,2	-2,9
Šumperk	124 395	124 246	487	318	1 313	410	1 320	1	1	-7	-152	-159	3,9	2,6	10,6	10,6	-1,3
Zlínský kraj	590 459	590 361	2 564	1 472	6 106	1 903	6 061	20	14	45	-726	-681	4,3	2,5	10,3	10,3	-1,2
Kroměříž	107 979	108 055	430	306	1 072	351	1 039	-	-	33	-14	19	4,0	2,8	9,9	9,6	0,2
Uherské Hradiště	144 298	144 203	629	339	1 463	393	1 535	8	5	-72	-112	-184	4,4	2,3	10,1	10,6	-1,3
Vsetín	145 425	145 464	618	332	1 531	512	1 492	6	4	39	-267	-228	4,2	2,3	10,5	10,3	-1,6
Zlín	192 757	192 639	887	495	2 040	647	1 995	6	5	45	-333	-288	4,6	2,6	10,6	10,3	-1,5
Moravskoslezský kraj	1 244 739	1 243 220	5 519	3 596	13 099	4 531	13 293	36	20	-194	-3 959	-4 153	4,4	2,9	10,5	10,7	-3,3
Bruntál	97 517	97 369	372	260	957	419	966	3	3	-9	-255	-264	3,8	2,7	9,8	9,9	-2,7
Frydek-Místek	211 728	212 100	987	596	2 302	681	2 205	5	4	97	521	618	4,7	2,8	10,9	10,4	2,9
Karviná	271 305	270 412	1 209	820	2 765	1 098	2 989	15	5	-224	-2 501	-2 725	4,5	3,0	10,2	11,0	-10,0
Nový Jičín	152 580	152 524	654	343	1 683	508	1 516	2	1	167	-206	-39	4,3	2,2	11,0	9,9	-0,3
Opava	177 010	177 236	793	484	1 788	633	1 922	1	-	-134	237	103	4,5	2,7	10,1	10,9	0,6
Ostrava-město	334 599	333 579	1 504	1 093	3 604	1 192	3 695	10	7	-91	-1 755	-1 846	4,5	3,3	10,8	11,0	-5,5

Radek Havel

POPULATION

2010, 65, (3, 4). Paris: INED.

V pravidelné úvodní části věnované demografické situaci ve Francii nalezneme čtenář dva texty.

Stěžejní článek **Současný demografický vývoj ve Francii: dospělí žijí méně často v manželských párech** (F. Prioux, M. Mazuy, M. Barbieri, s. 421–474) začíná uvedením počtu obyvatel Francie – k 1. lednu 2010 má metropolitní Francie celkem 62,8 milionu obyvatel. Podkapitola I. se věnuje celkovému vývoji počtu obyvatel a jeho věkovému složení, které vykazuje mírné stárnutí. Podkapitola II. se zabývá zahraniční migrací, mj. uvádí, že přistěhovalci z Alžírsko a Maroka jsou nyní početnější než tradiční imigranti z Portugalska. Další podkapitola věnovaná plodnosti představuje současná data za Francii včetně srovnání s vývojem v Evropě. Úhrnná plodnost se i přes pokles stále blíží 2 dětem na jednu ženu, průměrný reprodukční věk se pohybuje kolem 30 let. Na tuto část navazuje podkapitola věnovaná potratovosti a další část zabývající se manželstvím, rozvody a partnerskými svazky. Dále následuje část zabývající se rodinnou situací dospělých, srovnávající situaci dospělých mužů a žen včetně vazby na jejich vzdělání. Poslední podkapitola věnovaná úmrtnosti končí zdůrazněním, že v roce 2009 se obnovilo pokračování růstu naděje dožití při narození pro ženy. Pro rok 2009 se tato naděje odhaduje na 77,8 roku u mužů a 84,5 roku u žen.

Studie je ilustrovaná průběžně 12 grafy a 7 tabulkami, na které následně navazuje rozsáhlá tabulková příloha zahrnující i mezinárodní srovnání.

Druhý text má název **Plodnost a úroveň dosaženého vzdělání žen ve Francii vycházející z ročních zjišťování sčítání lidu** (E. Davie, M. Mazuy, s. 475–511).

V první části se autoři věnují plodnosti obecně, ve druhé pak text podrobně analyzuje vliv úrovně vzdělání na plodnost. Ta se totiž výrazně liší s úrovní vzdělání. Například průměrný věk narození prvního dítěte je v případě neabsolventky vysoké školy 25 let, zatímco u absolventek to je 30 let. Plodnost je šetřena za období 2000–2008 a data využita k analýze autoři

čerpali především z údajů z ročních šetření sčítání lidu v letech 2004–2009.

Zajímavým textem od čínských autorů pracujících v odborných institucích v Austrálii je článek nazvaný **Současná základna plodnosti v Číně vycházející z nové statistické rekonstrukce** (Z. Zhongwei, Z. Xiaomu, s. 513–542).

Autoři se zabývají problémy zkoumání čínské plodnosti od roku 1990. Skutečností je, že porodnost v Číně od počátku devadesátých let klesá a mezi demografy se diskutuje o tom, zda se v současnosti plodnost pohybuje v průměru na oficiální hodnotě 1,8 či klesá a blíží se 1,5 dítěte na jednu ženu. Přestože sčítání, sledování plodnosti a další průzkumy uskutečněné mezi obyvatelstvem by měly poskytnout dostatek dat k vyhodnocení poklesu plodnosti, existují na druhé straně četné překážky, které toto vyhodnocení komplikují. Autoři připomínají především rozdíly mezi publikovanými oficiálními statistickými daty o plodnosti, hovoří o několikrát korigovaných statistikách plodnosti a připomínají i chybějící podrobnosti o používaných metodách zpřesňujících sledování porodnosti.

Text podrobně rozebírá vývoj za období zhruba patnácti let, věnuje se změnám plodnosti v Číně a analyzuje existující rozpory statistických dat z různých zdrojů. Nakonec prezentuje časovou řadu ukazatelů plodnosti vycházející z publikovaných úředních počtů narozených dětí včetně korigovaných dat autory článku.

Část Informace z výzkumu uvádí texty o demografických procesech ve Španělsku a Moldavsku. A. del R. Poveda a M. V. Cebrán v tomto čísle uveřejnili článek **Demografická výměna a migrace uvnitř Španělska ve dvacátém století**. Text v první části popisuje nejvíce užívané indikátory k analýze reprodukce a jejich matematické demonstraci, následně srovnává reprodukci obyvatelstva dvou regionů země: Kastilie-León a Madridu. Pracovníci INEDu F. Meslé, J. Vallin ve spolupráci s moldavskou autorkou O. Penina v tomto čísle publikovali článek s názvem **Jak opravit podcenění kojenecké úmrtnosti v Moldavsku?**

Tématem oddílu Kritická bibliografie bylo **Zdraví a nerovnost – teorie, metody, analýzy**.

Z celkem dvanácti recenzovaných prací vydaných k tomuto široce pojatému tématu můžeme zmínit

z americké produkce tyto tituly: **Metody sociální epidemiologie, Zdraví populace: všeobecná teorie a dílčí realita, Nízké příjmy, sociální růst a dobrý zdravotní stav**, z německé **Pohlaví, zdraví a stárnutí**. Z pěti francouzských publikací pak **Nerovnost a sociální vztahy: vztahy tříd, vztahy mezi pohlavími, Řízení péče o duševní zdraví a Žádoucí tělo: muži a ženy v pohledu své hmotnosti**.

V úvodu čtvrtého čísla je vzpomenut dvěma texty *Louis Roussel*, významný demograf a sociolog (1921–2011), zabývající se zejména problematikou rodiny, který zemřel na počátku roku 2011.

Ve vstupní části nazvané Kohorty – významné nástroje pro studium vývoje dětí jsou k dispozici dva texty.

První z nich **Konstrukce kohort: experiment francouzského projektu ELFE** (*C. Pirus, C. Bois, M. N. Dufourg, J. L. Lanøž, S. Vandentorren, H. Leridon*), a skupina ELFE, s. 637–670) podrobně informuje o přípravě, pilotních projektech a celé genezi široce založeného multidisciplinárního sledování kohorty celkem 20 tisíc dětí, a to od narození do dospělosti (projekt ELFE – www.elfe-france.fr). Do projektu byli zapojeni výzkumní pracovníci z celé řady různých vědních oborů. Tato francouzská longitudinální studie začíná sledovat vývoj dětí od narození, počínaje březnem a dubnem roku 2011. Vzorek bude reprezentativní pro narozené v roce 2011 a bude pokrývat celé území samotné Francie. Její zaměření je orientováno na tři okruhy poznatků: sociální vědy (demografie, rodina, škola a výchova), vývoje zdraví a souvislosti mezi zdravím a životním prostředím. V příloze je graficky znázorněn rozsah multidisciplinárního projektu ELFE, výčet tematických skupin zainteresovaných vědních oblastí, postup sledování jednotlivých věkových kategorií dětí a způsob provádění specifických anket a prezentace autorů.

Druhý příspěvek **Velké kohorty dětí ve světě** (*C. Pirus, H. Leridon*, s. 671–730) na příkladu Velké Británie dokumentuje velké skupiny dětí, které byly dlouhodobě sledovány od narození až do dospělosti. Tyto longitudinální studie byly v Anglii zahájeny již v roce 1946 a pokračují déle než padesát let až do současnosti. Jedná se o druhou generaci, tedy děti členů kohorty z roku 1946. V příloze pak jsou uvedeny informace o metodologii, cílech, financování a řízení u sledované kohorty dětí v jednotlivých zemích počínaje Velkou

Británií a pokračující dalšími zeměmi jako např. USA, Kanada, Austrálie, Dánsko a další.

Dále je publikována práce italských statistiků nazvaná **Úmrtnost kardinálů (16.–20. století)** (*A. Fornasin, M. Breschi, M. Manfredini*, s. 731–751). Ti využili „extrémně kompletních“ a podrobných údajů, které jsou za kardinály katolické církve k dispozici (uvádí, že dokonce od 5. století). Po charakteristice významu a funkce kardinálů, přechází k demografické charakteristice. Pomocí grafů zaznamenávají vývoj jejich početního stavu, průměrného věku a podíl narozených v Itálii. V části věnované úmrtnosti opět pomocí grafů ukazují nejdříve vývoj hrubé míry úmrtnosti, středního věku kardinálů a jejich průměrný věk v případě úmrtí. Textem a grafickým zachycením dokumentují jejich standardizovanou míru úmrtnosti a sezonní vývoj úmrtnosti kardinálů ve srovnání s mužskou populací v oblasti Říma. Další grafy pak ukazují na vývoj naděje dožití ve srovnání s mužskou populací vybraných evropských zemí.

V článku **Mateřská úmrtnost ve venkovském senegalském prostředí. Experiment nové nemocnice v Ninesescha** (*A. M. Kanté, G. Pison*, s. 752–779) se autoři z Institutu demografických studií zabývají otázkami pomalého zlepšování demografických ukazatelů, zejména mateřské úmrtnosti, na základě fungování nově vybudované nemocnice. Uskutečněná šetření ukazují, že problém je nejspíše v nesouladu mezi nabídkou nemocniční péče a potřebami příslušných obyvatel.

Část Informace z výzkumu zahrnuje dva demografické pohledy na rozdílné kultury. Prvním je text **Celibát, chudoba a sexualita mužů ve venkovské Číně: vysvětlující anketa** (*L. Shuzhuo, Z. Qunlin, Y. Xueyan, I. Attné*). Problémy s převahou mužů nad ženami, které v Číně vzrůstají, vedly autory k výzkumu v odlehlé venkovské oblasti. V prvé řadě zkoumali praktiky sexuálního chování svobodných v kontrastu se ženatými. Současně se zajímali o vliv často nedobrovolného celibátu na jejich celkový život. Ve druhé části pak věnovali pozornost vlivu ekonomické situace (chudobě) na jejich sexualitu. Ta totiž nejenom brání mužům v uzavření manželství, ale těm nejchudším prakticky znemožňuje i sexuální aktivity.

Druhý článek **Žebrající děti v Antananarivo: jaká je rodinná logika vycházející z tohoto faktu** (*J. Ballet, A. Bhukuth, F. Rakotonirinjanahary, M. Rakotonirinjanahary*) čtenáře seznamuje se speci-

fickou skupinou pracujících dětí, s těmi které žebrají. Po vstupní části vymezující žebření dětí v rámci jejich pracovních aktivit autoři čtenáře seznamují s metodologií ankety provedené v hlavním městě Madagaskaru v roce 2009. Dále charakterizují žebrající děti podle pohlaví, jejich věku a aktivit obou rodičů. Následně specifikují situaci rodičů a způsoby

žebření včetně prvků organizace žebření (členění podle věku a formy žebření – sám, společně s rodiči, s bratrem či sestrou). Výsledky studie ukazují, že lze definovat tři kategorie žebrajících dětí vázané především na jejich věk.

Ladislav Pištora

Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft

2009, 34, 1–2. Wiesbaden: Federální institut pro populační vědu.

V předmluvě od *Roberta Naderi* se dozvídáme, že se jedná o speciální, tematické vydání shromažďující příspěvky, které byly vypracovány na základě analýzy první vlny mezinárodního srovnávacího panelového šetření *Generations and Gender Survey (GGS)*, jež proběhla v Německu v roce 2005. Společným jmenovatelem zveřejněných příspěvků je komparativní přístup – autoři provádí srovnání aktuálních sociodemografických témat mezi různými zeměmi, pohlavími, generacemi či podle etnické příslušnosti.

V úvodním obsáhlém příspěvku **Úvod – Generations and Gender Survey v Německu: stanovení cílů, zařazení, omezení a potenciály** (*Robert Naderi, Jürgen Dorbritz a Kerstin Ruckdeschel*) je detailně popsán obsah a design šetření, jeho metodické aspekty, slabé stránky i potenciál GGS. V článku jsou rovněž zmíněny odchylky mezi německým GGS a oficiální statistikou, které se týkají např. paritního rozložení živě narozených dětí podle roku narození. Kapitola je uzavřena příklady analýz s využitím GGS, které mají stručně demonstrovat klíčové oblasti a potenciál šetření a nastínit možnosti pro zpracování dalších vědeckých otázek.

Jürgen Dorbritz ve svém příspěvku **Bilokální partnerské vztahy – význam a rozmanitost jedné formy soužití** empiricky popisuje a s využitím dat z GGS analyzuje dvě prozatím nepříliš prozkoumané for-

my bilokálního partnerského soužití – *Living Apart Together*, jakožto vztah na blízko, a *Long Distance Relationship*, jakožto vztah na dálku. Pro osoby žijící v bilokálních partnerských vztazích jsou podle autora charakteristické nízká inklinace ke společnému bydlení, sňatku a založení rodiny a specifické názorové postoje, které kladou důraz na rovnost pohlaví, akceptaci bezdětnosti a odmítání instituce manželství. Konstrukce partnerského vztahu založená na prostorové vzdálenosti rovněž zvyšuje potenciál konfliktu a rozpadu těchto forem soužití.

V centru pozornosti článku **Všechno jako dřív? K rozdělení domácí práce a rodičovských úloh v partnerství** autorů *Heike Trappe, Christian Schmitt a Annelene Wengler* stojí rozdělení domácích prací a rodičovských úloh v partnerských vztazích a jeho ovlivnění spolupůsobením různých faktorů. Výsledky provedené analýzy ukázaly, že německé ženy v dnešní době stále ještě zastávají větší část rutinních domácích prací a rodičovských úloh. I když vyloženě rovnostářská dělba prací mezi partnery nebyla prokázána u žádné zkoumané skupiny, relativně rovnoměrnou distribuci každodenních domácích činností lze spatřit u domácností bez spolubydlících dětí, u krátce trvajících partnerských svazků, v případě časově náročného zaměstnání ženy, stejně jako u partnerů, kteří vyznávají moderní pojetí genderových rolí.

Na tento příspěvek navazuje srovnávací analýza od *Anjy Steinbach* **Srovnání domácího rozdělení úkolů u párů s tureckou migrační minulostí a u německých párů**, která se snaží zaplnit mezeru ve výzkumu partnerského rozdělení prací v domácnostech a zjistit, zda se nějak liší rozdělení domácích rolí u ryze německých párů a u partnerů s migrační minulostí – konkrétně u tureckých imigrantů, kteří reprezentují největší národnostní menšinu v Německu a současně představují migrační skupinu s pravděpodobně největšími kulturními rozdíly. Z výsledků analýzy vyplývá, že ženy s tureckým původem vykonávají v partnerském vztahu více domácích prací než německé ženy. Po zohlednění stupně institucionalizace partnerství, vnímání genderových rolí, rozsahu účasti na náboženských událostech či podílu žen na rozhodování ve vztahu se však tento efekt obrací.

Kerstin Ruckdeschel ve svém článku **Krkavčí matka kontra starostlivá kvočna: reprodukční přání a vnímání mateřství v německo-francouzském srovnání** zkoumá vliv strukturálních a kulturních rozdílů v Německu a ve Francii na chtěný počet dětí, přičemž odděleně analyzuje staré a nové spolkové země. Z výsledků výzkumu vyplývá, že rozdíly v mateřských postojích mezi západoněmeckými a francouzskými ženami jsou méně výrazné než mezi ženami v západní a východní části Německa. Zatímco u bezdětných párů mají na chtěný počet dětí signifikantní vliv zejména kulturní faktory (soulad s tradiční rolí ženy v domácnosti, vnímání zaměstnanosti žen), u rodičů s dětmi jsou rozhodující pře-

devším strukturální faktory (skutečný ekonomický model rodiny).

Autoři *Helen Baykara-Krumme* a *Daniel Fuß* zaměřují v příspěvku **Sňatková migrace do Německa: determinanty výběru zahraničních partnerů u imigrantů tureckého původu** svou pozornost na roli strukturálně, statusově a postojově podmíněných charakteristik při rozhodování mezi partnerem pocházejícím z vlastní etnické populace migrantů v Německu a partnerem vybraným přímo v Turecku. Podle empirických zjištění si mužští imigranti berou podstatně mladší snoubenky z Turecka, zatímco turecké imigrantky žijící v Německu si vezmou partnera ze země svého původu, pokud jsou ve středním věku nebo zastávají západně orientované postoje k rodinným vzorcům.

Cílem posledního příspěvku **Subjektivní hodnocení ekonomické situace starších Turkyň a Turků v souvislosti s jejich sociálním začleněním** od autorů *Franka Micheel* and *Roberta Naderi* je prozkoumat subjektivní vnímání příjmové situace v Německu žijících tureckých imigrantů ve věku 55–79 let v závislosti na jejich sociální inkluzi a ve srovnání s jejich německými vrstevníky bez migrační minulosti. S využitím multivariačních analýz se autorům podařilo zjistit, že subjektivní hodnocení sociálního začlenění hraje signifikantní roli při posuzování finanční situace domácnosti a že sociální síť mají pro starší turecké imigranty v Německu větší význam z hlediska kompenzace ekonomických nevýhod než pro věkově srovnatelnou majoritní německou populaci.

Štěpán Moravec

Výběr české demografické literatury za**2. pololetí 2010 a 1. pololetí 2011.****I. Knižní publikace**

1. Bartoňová, D. – Burcin, B. et al. Population Development in the Czech Republic 2007. Praha: SLON, 2010, 142 s.
2. Burcin, B. – Fialová, L. – Rychtaříková, J. a kol. Demografická situace České republiky – proměny a kontexty 1993–2008. Praha: SLON, 2011, 238 s.
3. Drbohlav, D. a kol. Migrace a (i)migranti v Česku. „Kdo jsme, odkud přicházíme a kam jdeme?“. Praha: SLON, 2011, 208 s.
4. Hašková, H. Fenomén bezdětnosti. Praha: SLON, 2010, 265 s.
5. Hroch, M. Národy nejsou dílem náhody. Praha: SLON, 2011, 315 s.
6. Kleňhová, M. – Vojtěch, J. Přejít absolventů středních škol do terciárního vzdělávání. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2011, 83 s.
7. Kleňhová, M. – Štastná, P. – Cibulková, P. České školství v mezinárodním srovnání. Praha: ÚIV, 2010, 154 s.
8. Kopicová, B. – Maur, E. – Burešová, J. – Lenderová, M. Žena v Českých zemích od středověku do 20. století. Praha: SLON, 2010, 864 s.
9. Maříková, H. – Kostecký, T. – Lebeda, T. – Škodová, M. (eds.). Jaká je naše společnost? Otázky, které si často klademe... Praha: SLON, 2010, 446 s.
10. Matějů, P. – Straková, J. – Veselý, A. (eds.). Nerovnosti ve vzdělávání. Od měření k řešení. Praha: SLON, 2010, 496 s.
11. Možný, I. Rodina a společnost. 2. vydání, Praha: SLON, 2011, 324 s.
12. Nekolová, M. Vliv nových forem zaměstnávání v ČR a zemích EU na vývoj pracovního práva. Praha: VÚPSV, 2010, 35 s.
13. Sokačová, L. (eds.). Family Policy: Parental and Maternity Leave in the Context of Work-Life Balance and Equal Opportunities for Women and Men. Praha: Gender Studies o.p.s., 2010, 60 s.
14. Strouhal, E. - Vachala, B. - Vymazalová, H. Lékařství starých Egyptanů I. Staroegyptská chirurgie. Péče o ženu a dítě. Praha: Academia, 2010, 240 s.
15. Úlovcová, H. et al. Uplatnění absolventů na trhu práce – 2010. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2011, 102 s.

16. Veselý, A. – Džúrová, D. Substance Use in a Comparative Perspective. Praha: Karolinum, 2011, 274 s.
17. Výběrové šetření o zdravotním stavu české populace EHIS 2008. Praha: ÚZIS, 2011, 273 s.
18. Vývoj zdravotnictví České republiky po roce 1989. Praha: ÚZIS, 2010, 53 s.

II. Soubory údajů

19. Demografická ročenka krajů 2011 až 2010. Praha: ČSÚ, 2011.
20. Infekční nemoci 2009. Praha: ÚZIS, 2010, 64 s.
21. Narození a zemřelý do 1 roku 2010. Praha: ÚZIS, 2011, 88 s.
22. Péče o nemocné cukrovkou 2009. Praha: ÚZIS, 2010, 48 s.
23. Počet obyvatel v obcích k 1. 1. 2011. Praha: ČSÚ, 2011.
24. Pohlavní nemoci 2009. Praha: ÚZIS, 2010, 44 s.
25. Potraty 2010. Praha: ÚZIS, 2011, 101 s.
26. Rodička a novorozenec. Praha: ÚZIS, 2010, 128 s.
27. Statistická ročenka České republiky 2010. Praha: ČSÚ, 2011.
28. Tuberkulóza a respirační nemoci 2009. Praha: ÚZIS, 2010, 112 s.
29. Ukončené případy pracovní neschopnosti pro nemoc a úraz 2009. Praha: ÚZIS, 2010, 96 s.
30. Věkové složení obyvatelstva v roce 2010. Praha: ČSÚ, 2011.
31. Zemřelí 2009. Praha: ÚZIS, 2010, 104 s.

III. Výběr statí

32. Alber, J. – Holtmann, A. C. – Marquardt, S. Are There Visible Accession Effects? Comparing Some Key Indicators of the Trajectories of Central and Eastern European Countries Inside and Outside the EU since the 1990s. Sociologický časopis (SČ), 2011, roč. 47, č. 3, s. 473–506.
33. Antolová, L. Půl na půl. Veřejná správa (VS), 2010, č. 23, s. 15.
34. Berrová, P. Census obyvatelstva. VS, 2011, č. 4, s. 15–18.
35. Berrová, P. Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011. VS, 2010, č. 21, příloha s. I–VIII.
36. Drmotová, A. – Elichová, M. Školní úspěšnost romských dětí. Kontakt (K), 2011, č. 1, s. 65–73.
37. Dudová, R. The Framing of Abortion in the Czech Republic: How the Continuity of Discourse Pre-

- vents Institutional Change. SČ, 2010, roč. 46, č. 6, s. 945–975.
38. Dudová, R. – Hašková, H. Diskursy, instituce a praxe péče o děti do tří let ve francouzsko-české komparativní perspektivě. Gender, rovné příležitosti, výzkum (GRPV), 2010, roč. 11, č. 2, s. 36–47.
 39. Formánková, L., – Křížková, A. Odraz nejistot, znevýhodnění a marginalizace na trhu práce v biografických výpovědích žen s nízkým vzděláním. GRPV, 2010, roč. 11, č. 2, s. 23–35.
 40. Gola, P. Jaké jsou rozdíly v nezaměstnanosti v jednotlivých zemích? Práce & mzda. 2011, roč. 59, č. 5, s. 45–46.
 41. Hamplová, D. Česká religiozita – církevní příslušnost a víra ve světle Sčítání lidu a dat ISSP 2008. Naše společnost (NS), 2010, roč. 8, č. 1, s. 3–8.
 42. Hamplová, D. Náboženství a pohlaví: Proč jsou ženy zbožnější než muži? SČ, 2011, roč. 47, č. 2, s. 297–323.
 43. Homolka, J. – Krejch, F. – Holub, J. Tuberkulóza v České republice v roce 2009. Časopis lékařů českých (ČLČ), 2011, 150, s. 330–333.
 44. Chum, J. Sčítání nabízí obcím až tisíc údajů. VS, 2011, č. 4, s. 12–14.
 45. Ivan, I. Docházka na zastávku a její vliv na dojížďku do zaměstnání. Geografie. Sborník české geografické společnosti (GSČGS), 2010, 115 (4), s. 393–412.
 46. Kostelecký, T. – Vobecká, J. Ovlivňuje finanční (ne) dostupnost bydlení porodnost v České republice? Urbanismus a územní rozvoj (UUR), 2011, roč. 14, č. 1, s. 18–21.
 47. Körner, M. Historické a regionální souvislosti vývoje některých statutárních měst ČR. UUR, 2011, roč. 14, č. 1, s. 22–25.
 48. Körner, M. Rozvoj vysokého školství v ČR a jeho širší historické a středoevropské souvislosti. UUR, 2011, roč. 13, č. 6, s. 47–53.
 49. Kubala, O. Sčítání lidu, domů a bytů. VS, 2011, č. 1, s. 11.
 50. Kyzlinková, R. – Kotrusová, M. Zaměstnanost starších osob na částečný úvazek: role zdravotního stavu. Fórum sociální politiky (FSV), 2011, roč. 5, č. 3, s. 7–14.
 51. Marková, I. Možnosti vyšetření zdravotního stavu mladých mužů v České republice. ČLČ, 2011, roč. 150, s. 100–105.
 52. Máslová, H. Pilulka, která toho hodně změnila. Děti a my, 2011, roč. 41, č. 1, s. 10–14.
 53. Matlasová, H. Praktická aplikace mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví. K, 2011, č. 1, s. 54–64.
 54. Müller, J. Demografické změny a jejich územní souvislosti, posilování či oslabování měst, suburbanální rozvoj a jeho diferencovaná dynamika. UUR, 2011, roč. 13, č. 5, s. 31–19.
 55. Nešpor, K. – Čapková, J. – Csémy, L. Návykové nemoci a chudoba. ČLČ, 2010, roč. 149, s. 381–384.
 56. Nešpor, K. – Csémy, L. Globální strategie týkající se alkoholu Světové zdravotnické organizace a co z toho vyplývá pro Česko. ČLČ, 2010, 149, s. 384.
 57. Nešporová, O. Samostatné bydlení mladých – mezinárodní komparace (Bulharsko, Česko, Nizozemsko). FSV, 2011, roč. 5, s. 2–7.
 58. Nováková, D. Strategie pro integraci Romů. VS, 2011, č. 8, s. 24.
 59. Novotný, J. – Ramachandran, N. Alternative to Jobless Growth? All-India Context and a Case of Participatory Development Scheme from Rural Tamil Nadu. GSČGS, 2010, 115 (3), s. 330–346.
 60. Průša, L. Vývoj vybavenosti regionů službami sociální péče pro seniory a osoby se zdravotním postižením. K, 2011, č. 2, s. 157–165.
 61. Ryšavý, I. Lidé bez domova už představují celý průřez českou populací. Moderní obec, 2011, roč. 17, č. 5, s. 6–7.
 62. Soukup, T. Heterogenita uchazečů o zaměstnání – dopady a možnosti řešení. FSV, 2011, roč. 5, č. 2, s. 2–10.
 63. Stupnysky, O. Hodnocení vzdělávacích programů pro nezaměstnané. FSV, 2011, roč. 5, č. 1, s. 13–17.
 64. Surá, A. Životospřava těhotné na přelomu 19. a 20. století (1890–1910). ČLČ, 2010, 149, s. 387–388.
 65. Šídlo, L. Lékaři primární zdravotní péče v České republice z pohledu demografie – současný stav jako základní kámen budoucího vývoje. ČLČ, 2010, 149, s. 563–571.
 66. Štípková, M. – Kreidl, M. Socioeconomic Inequalities in Birth and Pregnancy Outcomes in the Czech Republic between 1990 and 2007. SČ, 2011, roč. 47, č. 3, s. 531–564.
 67. Šveda, M. – Vigašová, D. Zmeny vo využití zeme v zázemí veľkých slovenských miest. GSČGS, 2010, 115 (4), s. 413–439.

68. Vágner, J. – Müller, D. K. – Fialová, D. Second Home Tourism in Light of the Historical-Political and Socio-Geographical Development of Czechia and Sweden. *GSČGS*, 2011, č. 116 (2), s. 191–210.
69. Vidovičová, L. Starší lidé jako subjekt vzdělávání a jeho přesahy na (pro) trh práce. *FSV*, 2011, roč. 5, č. 3, s. 14–18.
70. Vítečková, M. – Brabcová, I. Nesezdané soužití – součást proměny rodiny. *K*, 2010, č. 4, s. 488–499.
71. Vohlídalová, M. Kdo podává žádost o rozvod a jaké jsou příčiny rozpadu partnerských vztahů? *GRPV*, 2010, roč. 11, č. 2, s. 48–56.
72. Vojtěch, V. Etnické procesy v Rusku v 90. letech 20. století. *GSČGS*, 2011, 116 (1), s. 46–58.
73. Zukal, J. Obliba alkoholu neklesá. *VS*, 2010, č. 18, s. 10.
74. Zukal, J. Volný pohyb pracovníků má stále mnoho překážek. *VS*, 2010, č. 21, s. 18–19.
75. Zukal, J. Nejlépe je u maminky a tatínka? *VS*, 2010, č. 24, s. 20.
76. Zukal, J. Rovnost žen a mužů v Evropské unii: Trvalý cíl Unie. *VS*, 2011, č. 7, s. 24–25.
77. Celoživotní učení Kroměříž 2011. *VS*, 2011, č. 8, s. 10.
78. Historické perličky ze sčítání lidu. *VS*, 2011, č. 4, s. 14.
79. Inteligentní růst a zaměstnanost. *VS*, 2010, č. 25, s. 20.
80. Mobilita seniorů a dostupnost ve městě; Tradice, současný stav a výhledy českého lázeňství. *VS*, 2010, č. 18, příloha s. I–III.
81. Nejčastější dotazy obcí. Jak zajistit hladký chod sčítání. *VS*, 2011, č. 4, s. 18–19.
82. Sčítání lidu přináší obcím méně povinností než v minulosti. *Moderní obec*, 2011, roč. 17, č. 3, s. 20–21.

Excerpované časopisy:

Časopis lékařů českých, Děti a my, Fórum sociální politiky, Gender, rovné příležitosti, výzkum, Kontakt, Moderní obec, Naše společnost, Práce & Mzda, Sociologický časopis, Urbanismus a územní rozvoj, Veřejná správa.

Marie Průšová

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA A DEMOGRAFIA

21. ročník, 1/2011

I. VEDECKÉ ČLÁNKY

1. Dagmar Blahová | strana 3

Konjunkturálne zisťovania a ich využitie v štatistickej praxi

2. Edita Novotná | strana 18

Nové ukazatele Európskeho výskumného priestoru (EVP)

3. Peter Rozboril | strana 28

Využívanie informačných a komunikačných technológií v domácnostech a u jednotlivcov

4. Eva Šmelková | strana 41

Informácia k problematike ekonomických účtov životného prostredia

Vydáva Štatistický úrad Slovenskej republiky (vychází 4x do roka), rozšiřuje a objednávky přijímá ŠÚ SR, informační servis, Miletičova 3, 824 67 Bratislava 26, Slovenská republika, cena výtisku 5 €.

SOCIOLOGICKÝ ČASOPIS

Ročník 47, číslo 1, 2011

STATI

Občané...

Lukáš Linek | str. 9 Proč se měnila úroveň účasti ve volbách do Poslanecké sněmovny v letech 1996–2010?

Michael L. Smith, Petr Matějů | str. 33 Restratifikace české politiky. Vývoj třídně podmíněného volebního chování v České republice v letech 1992–2010

...a jejich organizace

Roman Chytilík, Otto Eibl | str. 61 České politické strany v politickém prostoru

Magdaléna Hadjiisky | str. 89 Občanská demokratická strana a prosazení stranickosti v české demokracii devadesátých let

Seán Hanley | str. 115 Dynamika utváření nových stran v České republice v letech 1996–2010: hledání možných příčin politického zemětřesení

Ondřej Císař, Jiří Navrátil, Kateřina Vráblíková | str. 137 Staří, noví, radikální: politický aktivismus v České republice očima teorie sociálních hnutí

Informace o předplatném a objednávky vyřizuje:

Postservis, Poděbradská 39, 190 00 Praha 9, tel. 800 300 302, e-mail: predplatne@prstc-p.cpost.cz nebo Sociologický časopis/Czech Sociological review – Tiskové a ediční oddělení Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i., Jilská 1, 110 00 Praha 1, tel. +420 210 310 217, +420 210 310 218, e-mail: Monika.Kuzelova@soc.cas.cz

SOCIOLOGICKÝ ČASOPIS

Ročník 47, číslo 2, 2011

STATI

Tomáš Katrňák, Natalie Simonová | str. 207 Intergenerační vzdělanostní fluidita a její vývoj v České republice v letech 1990 až 2009

Tomáš Lebeda | str. 243 Dopady dvoukolového většinového systému na reprezentaci stran v českém Senátu

Michal Růžička | str. 273 Časoprostorové a infrastrukturní aspekty procesu sociální exkluze

Dana Hamplová | str. 297 Náboženství a pohlaví: Proč jsou ženy zbožnější než muži?

Petr Vidomus | str. 325 Kontrahnutí v perspektivách sociologie sociálních hnutí

Irena Smetáčková, Petr Pavlík | str. 361 Sexuální obtěžování na vysokých školách: Teoretické vymezení, metodologický přístup, výzkumné výsledky

Informace o předplatném a objednávky vyřizuje:

Postservis, Poděbradská 39, 190 00 Praha 9, tel. 800 300 302, e-mail: predplatne@prstc-p.cpost.cz nebo Sociologický časopis/Czech Sociological review – Tiskové a ediční oddělení Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i., Jilská 1, 110 00 Praha 1, tel. +420 210 310 217, +420 210 310 218, e-mail: Monika.Kuzelova@soc.cas.cz

PODKLADY

Redakce přijímá rukopisy v tištěné a elektronické podobě. V průvodním dopise uveďte úplnou kontaktní adresu, včetně e-mailu.

ROZSAH PŘÍSPĚVKU:

Textová část studie nesmí přesahovat 20 normostran (1 NS = 1800 znaků vč. mezer), tj. 36 000 znaků včetně mezer. Příspěvky do oddílů: Sčítání lidu, Diskuse a Přehledy nesmí přesahovat 8 NS, recenze 4 NS, zprávy 2 NS a anotace literatury 0,5 NS. Je třeba, aby zasláná studie obsahovala abstrakt do 5 řádků (Ř) v angličtině, resumé do 20 Ř v angličtině, abecední seznam citované literatury a stručnou informaci o autorovi – jeho odborném zaměření a názvy nejdůležitějších prací (do 5 Ř). Do anglického čísla zasílá autor článek v angličtině ve stejném rozsahu jako do české verze.

Rukopis je třeba zaslat v textovém editoru Word, zdrojová data pro tabulky a grafy v programu Excel, obrázky a mapy ve formátu *.tif, *.jpg, *.eps. Tabulky, grafy a obrázky je třeba zařadit do textu, jednotlivé strany musí být očíslovány.

Recenzní řízení je oboustranně anonymní. Rozhodnutí o publikování rukopisu, resp. závěru redakční rady, je autorovi sděleno do 14 dnů po zasedání redakční rady.

Redakce provádí jazykovou úpravu textu.

ZÁSADY PRO OPTIMÁLNÍ PODOBU PODKLADŮ

A. TEXTY (v textovém editoru MS Word)

1. V nastavení odstavce používejte pouze zarovnáání VLEVO (na levou zarážku).
2. Vyznačování v odstavci (kurzívou, tučně) a používání indexů bude do sazby korektně přeneseno.
3. Nepoužívejte (v nastavení vypněte) funkci, která nuceně přesunuje do další řádky jednohláskové předložky a spojky (a, s, z, v, k apod.), jež by jinak vyšly na konec řádky. Textový editor vsune do textu programové informace o tomto tzv. nuceném dělení, které nelze jinak než pracně odstranit.

B. GRAFY, OBRAZOVÉ SOUBORY

1. Pro zpracování grafů je kromě požadovaného typu (sloupcový, spojnicový, bodový apod.) nutné připojit zdrojová data v programu Excel.
2. Všechny obrazové soubory – např. mapy, fotografie ukládejte mimo textový soubor samostatně ve formátech *.tif, *.jpg, *.eps s odkazem v textu (graf 1, schéma 1 apod.).
3. Pro další technologické zpracování je důležité, aby bitmapové soubory měly ve velikosti 1:1 rozlišení 300 dpi.

C. PRAVIDLA CITACÍ A POPISKY

Příklady základních druhů citací:

Monografie

- Roubíček, Vladimír. 1997. *Úvod do demografie*. Praha: Codex Bohemia. (U publikace s více než třemi autory se uvádí jen příjmení prvního autora, na něm následuje zkratka aj., u zahraničních publikací et al.)

- Hantrais, Linda (ed.). 2000. *Gendered Policies in Europe. Reconciling Employment and Family Life*. London: Macmillan Press.
- *Potraty*. 2005. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky.

Články v časopisech

- Bakalář, Eduard – Kovařík, Jiří. 2000. Otcové, otcovství v České republice. *Demografie*, 42, s. 266–272.

Pokud je časopis stránkovaný průběžně v celém ročníku, není nutný údaj o čísle.

Články ve sbornících

- Daly, Mary. 2004. Rodinná politika v evropských zemích. In *Perspektivy rodinné politiky v ČR*, s. 62–71. Praha: MPSV ČR.

Elektronické dokumenty

Je třeba uvést:

1. specifikací média (on-line, CD ROM, databáze, datový soubor, disketa)
2. datum stažení (cit. 29. 10. 2005)
3. webovou adresu (dostupné z: <<http://www.czso.cz>>)

Přednášky z konferencí

Maur, Eduard. *Problémy studia migrací v českých zemích v raném novověku*. Příspěvek přednesený na konferenci Dějiny migrací v českých zemích v novověku. Praha, 14. 10. 2005.

Seznam literatury a odkazy

Jednotlivé položky jsou řazeny podle abecedy, více prací od téhož autora je řazeno sestupně od nejstarší k nejnovější. Pokud má autor v seznamu v jednom roce více plošek, rozlišují se přidáním písmen a, b, c... za rok vydání.

Příklad:

Syrovátka, Augustin. 1962a. Úrazy v domácnosti. *Česká pediatrie*, 17, s. 750–753.

Syrovátka, Augustin. 1962b. Úmrtnost dětí v českých zemích na dopravní úrazy. *Časopis lékařů českých*, 101, s. 1513–1517.

Odkazy v textu na seznam literatury

(Srb, 2004); (Srb, 2004: 36–37); (Syrovátka aj., 1984).

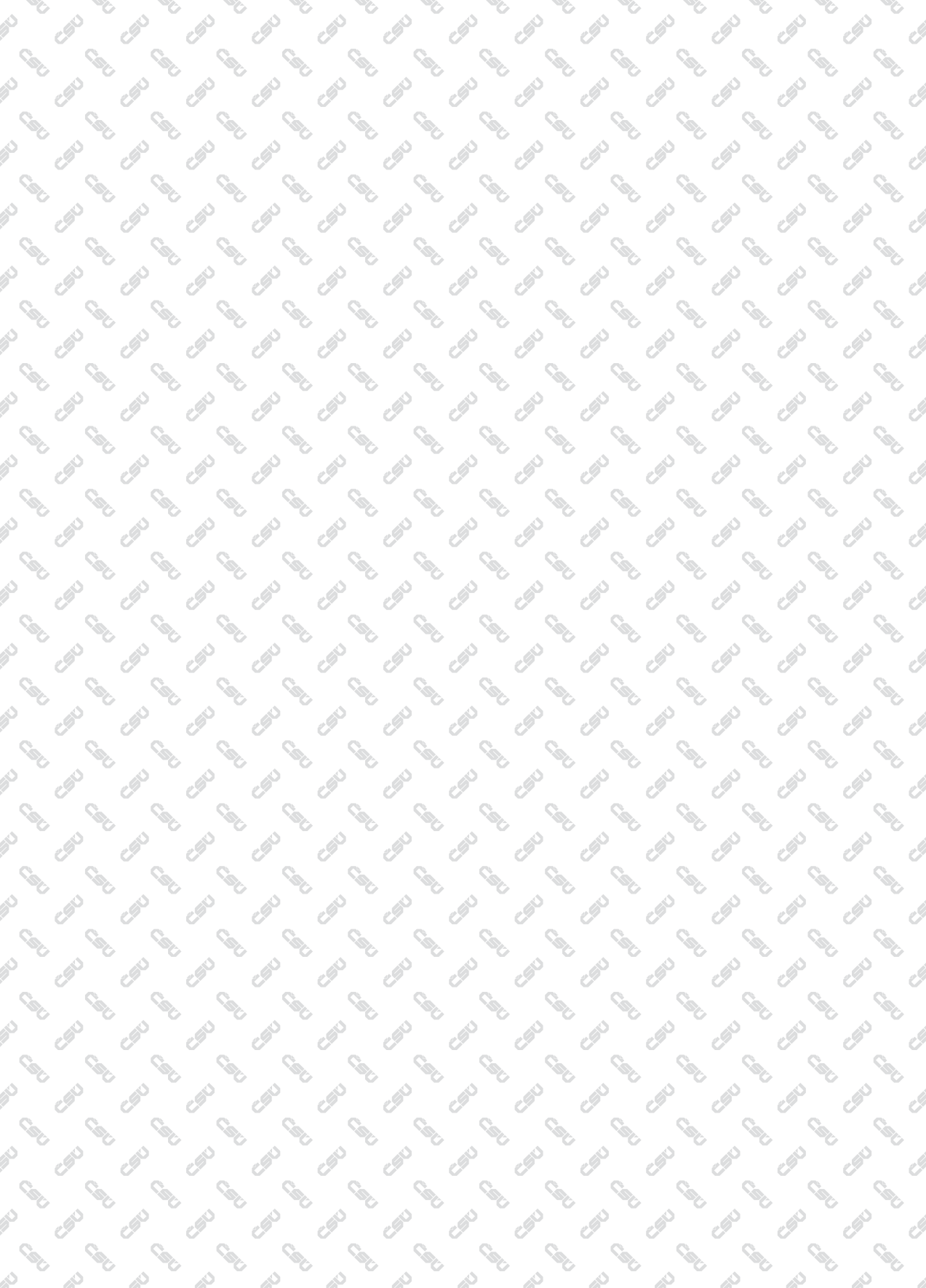
Popisky tabulek a grafů (dodat v češtině a angličtině)

Tab. 1: Pohyb obyvatelstva, 1990–2010; Population and vital statistics, 1990–2010

Graf 1: Relativní věková struktura cizinců a obyvatelstva ČR celkem, 31. 12. 2009; Relative age distribution of foreigners and total population of CR, 31 Dec 2009

ADRESA REDAKCE:

Český statistický úřad, redakce Demografie
Na padesátém 81, 100 82 Praha 10–Strašnice
telefon: 274 052 834, e-mail: redakce@czso.cz
<http://czso.cz/csu/redakce.nsf/i/demografie>

Demografie

revue pro výzkum
populačního vývoje

CSU

Demografie, revue pro výzkum populačního vývoje

Demografie, Review for Population Research

Vydává Český statistický úřad
Published by the Czech Statistical Office

Redakční rada Editorial Board:

RNDr. Pavel Čtrnáct (předseda redakční rady Chair of the Editorial Board),
Mgr. Marie Průšová (výkonná redaktorka Managing Editor),
Ing. Markéta Arltová, Ph.D., RNDr. Boris Burcin, Ph.D., RNDr. Tomáš Fiala, CSc.,
doc. RNDr. Ludmila Fialová, CSc., doc. Ing. Zuzana Finková, CSc.,
Prof. MUDr. Jan Holčík, DrSc., Mgr. Klára Hulíková, PhDr. Věra Kuchařová, CSc.,
doc. Ing. Jitka Langhamrová, CSc., Ing. Mgr. Martina Miskolczi, Prof. Ing. Zdeněk Pavlík, DrSc.,
Ing. Jiřina Růžková, CSc., Prof. RNDr. Jitka Rychtaříková, CSc., doc. Ing. Eduard Souček, CSc.,
RNDr. Luděk Šídlo, Ph.D., Ing. Josef Škrabal, Mgr. Terezie Štyglerová

Adresa redakce: Na padesátém 81, 100 82 Praha 10 - Strašnice

Telefon: +420 274 052 834

E-mail: redakce@czso.cz

www.czso.cz

Časopis vychází 4x ročně (3 čísla v češtině, 1 číslo v angličtině),
jeho plné znění je uveřejněno (od roku 2004) na internetu na adrese:
<http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/p/1803-11>

Informace o předplatném podává a objednávky přijímá redakce.

Objednávky vyřizuje: Myris Trade, s.r.o., P.O.Box 2, 142 00 Praha 4

Podávání novinových zásilek povolila Česká pošta, s.p., Odštěpný závod Praha
č.j. nov 6364/98 ze dne 9. 2. 1998

Grafická úprava: Tomáš Kubašta, DiS.

Grafický návrh: Ondřej Pazdera, DiS.

Tisk: Český statistický úřad

Cena jednoho výtisku: 58 Kč

Roční předplatné včetně poštovného: 310 Kč

Indexové číslo 46 465, ISSN 0011-8265, Reg. Zn. MK ČR E 4781

Nevyžádané rukopisy se nevracejí.

Číslo 3/2011, ročník 53

Toto číslo vyšlo v září 2011

© Český statistický úřad 2011